

המערה כותבת

285

דצמבר 1982

הגליון האולטימטי
עצמון
עמ' 2-5

רב-אלוף (מיל') חיים לסקוב

1982 — 1919

ראש המטה הכללי

ינואר 1958 — ינואר 1961

1940 — 1945 — רס"נ בצבא הבריטי
1948 — מפקד הגדוד המשוריין הראשון בצה"ל
מפקד חטיבה 7
1949 — 1951 — ראש אגף ההדרכה
1951 — 1953 — מפקד חיל האוויר
1955 — 1956 — סגן הרמטכ"ל וראש אג"ם
1956 — מפקד גיסות שריון
1956 — 1958 — אלוף פיקוד הדרום
1972 — 1982 — נציב קבילות חיילים

מדוע חשוב הקצין לצבא? מדוע יש לראות את הקצינות כשליחות? אמנם, נכון הוא כי החיילים הם המנצחים במלחמה. אבל הם זקוקים לקצינים. הקצין הוא הנושא את ערכי-הכוח — והם ערכי האיכות. ואם הקצינים שוקדים על כך, ומטביעים בהצלחה את ערכי האיכות בפקודיהם, אז מתגשם בהם הפסוק "חלוצים תצאו לפני אחיכם".

המפתח להצלחה בקרב הוא בקצין — והעיקר בו הוא כושר-ההחלטה: — מהירותה ואיכותה. ההחלטה היא ביטוי רצונו של המפקד, והוא יכול לשמש מפקד רק כל עוד רצונו מתבצע. אין רצונו מתבצע — שוב אינו מפקד.

רב-אלוף ח' לסקוב,
"מערכות" קל"ג, ינואר 1961

מערכות

285, כסלו תשמ"ג

דצמבר 1982

שנה מ"ד ל"מערכות"

ISBN 0464—2147

מפקד ועורך ראשי:

אל"מ הלל בן-מאיר

העורך: סא"ל אורי דרומי

עורכת משנה: רס"נ רחל רוזנסקי

עוזר מחקר: עמוס רגב

עיצוב גרפי ושער: יעקב לנדאו

מפות: סרן זיו בשן

2 אידאולוגיה כעצמה/פרופ' שלמה אבינרי

האידאולוגיה הנה מרכיב מרכזי בעצמה של המדינה המודרנית, וככל שהיא פלורליסטית יותר – כן רב משקלה וגדל כוחה המלכד.

7 הרעיון הציוני כמרכיב האידאולוגי בעצמה הלאומית/תא"ל אהרן לברן

הרעיון הציוני כמקור אידיאי בהתמודדות החברה הישראלית עם בעיותיה היומיומיות.

11 עצמה – על בסיס עיקר משותף ואורך רוח/חיים גורי

מתוך ריבוי ההשקפות שבינינו יש למצות את העיקר המשותף ולהפכו למקור של עצמה.

14 מלחמת איראן-עיראק – לקחים, הערכות, סיכום ביניים/ תא"ל שלמה אליה

ההתמודדות במלחמת איראן-עיראק שמלכתחילה נראתה כנוטה לטובת העיראקים נראית היום אחרת ומעוררת שאלות רבות. מטבע הדברים לא ניתן עדיין להשיב על כל השאלות, אך עם זאת ראוי לשרטט את הלקחים הצבאיים העיקריים שניתן להפיק ממלחמה זו.

25 מ"משבר טילים" למלחמה – על שורשי מלחמת "שלום הגליל"/רס"נ י' קורדובה

ישנם הרואים את שורשיה של מלחמת "שלום הגליל" בגירושו של אש"ף מירדן בספטמבר 1970, אחרים סבורים כי תחילתה בהתערבות הצבאית של סוריה בלבנון במהלך שנת 1975 או בהסכם הפסקת האש. היכן אם כן מצויים שורשיה של מלחמת "שלום הגליל"?

29 השריון במלחמת "שלום הגליל" ובעקבותיה/אלוף משה בר-כוכבא

במלחמת "שלום הגליל" פגש חיל השריון בטנקים חדשים, ובאלמנטים חדשים שהאויב הפעיל בשדה הקרב, ואף ניצב מול בעיות מבצעיות שכמותן לא היו בעבר.

34 האיגוף הימי – גורם רב חשיבות בקרב היבשה/סא"ל מייק

השימוש המושכל באיגוף הימי השפיע מאז ומתמיד על תוצאות קרב היבשה. משום כך על מדינות המוקפות אויבים בגבולותיהן היבשתיים לפתח את עצמתן האמפיבית.

41 חידושים בטכנולוגיה הצבאית

על חידושים בנ"ט; על פגזי ארטילריה לטווח מוגדל; ה"שמרית" – סנפירית ראשונה בחיל הים; הטילים "אקסוסט" ורולאנד במבחן האש.

45 חיל הים במלחמת "שלום הגליל"/סא"ל (מיל') א' זהר

עיקרה של פעילות חיל הים במלחמת "שלום הגליל" היה בתחום האמפיבי ובפעילות הסמוכה לחופי הים במשימות של בידוד שדה המערכה וסיוע לכוחות היבשה.

50 הגנה נ"מ – תפיסות ומגמות/תא"ל רוניא לפיד

על התפיסות השונות שהתגבשו בצבאות בעולם בדבר חשיבותה של מערכת ההגנה האווירית ומשקלה ביחס למרכיבי העצמה האחרים.

55 רומל – במפקד וכמדריך בלוחמת מדבר/סא"ל (מיל') ד"ר א' אורן

דומה כי אם מבקשים אחר ייחוד בהנהגה הקרבית של רומל מן הראוי לחפשה אצל המצביא כאדם. בעל נטייה להדרכה היה, שגברה עם הניסיון הקרבי שצבר בתפקידיו השונים.

61 ממדף הספרים – זיכרונות ז'קוב

המערכת: רח' האלוף א' מנזלר מס' 3 ת"א, הקריה ת"ד 7026 מיקוד 61070, טלפון 694343. מחלקת המנויים: משהב"ט, רחוב דוד אלעזר 29, הקריה ת"א, טלפון 212516 (03). הודפס באמצעות משרד הביטחון/ההוצאה לאור בדפוס נידט בע"מ.

מערכות בית הוצאה של צבא הגנה לישראל

צוות המערכת: סא"ל מיכאל הירשפלד
יצחק טמיר
דן רולב

"מערכות חימוש": העורך רס"ר נסים נפתלי
"קשר ואלקטרוניקה": קצינת עריכה מי שניו

מחיר 15 שקלים (כולל מע"מ)
דמי מגוי לשנה: חיילים ועובדי מערכת הביטחון
75 שקלים, אזרחים 90 שקלים.

שְׁעָרֵיהֶם

ואידיאולוגיה

אידיאולוגיה כעצמה

פרופ' שלמה אבינרי*

מקיים מצווה זו, בלא שאנסה להסביר מדוע אני נוהג כך ולא אחרת. אין בדעתי לדבר כאן על המרכיבים הפיסיים של עצמה לאומית. אין ספק שב-מסגרת כמו המכללה לביטחון לאומי, כבכל מסגרת שעוסקת בחשיבה אסטרטגית, מהווה הדיון במרכיבים פיסיים את נקודת המוצא, כאשר עם אלה נוהגים למנות, בין היתר, את גורם השטח, מרכיבי עצמה כלכלית, יכולת אש, עצמה מדינית, יחסי כוחות ועוד. אבל כאשר אנחנו מדברים על עצמה לאומית, הרינו מתכוונים ללא ספק גם למרכיבים אחרים, נוספים, המתייחסים לממד האידיאולוגי: מורל, מערכת ערכים, נכונות, הקרבה וכיו"ב — אשר אותם אני מבקש לכלול במושג אידיאולוגיה.

המדינה הלאומית המודרנית — אידיאה שקדמה למציאות
כבני המאה ה-20 ומתוך התנסותנו ההיסטורית הרינו רגילים לראות את המדינה הלאומית המודרנית כנתון מובן מאליו של החיים הפוליטיים וההיסטוריים. על רקע תפיסה כה ברורה זו ברצוני לטעון, שבניגוד למסגרות חברתיות ופוליטיות אחרות — דוגמת השבט הקדום, הפוליס היווני, האמפריה הרומית או המדינה הפאודלית — המדינה הלאומית המודר-

נות שבני אדם מוכנים לפעול לפיה. אין הכוונה בהכרח לפעילות תמידית של רגע אחר רגע, 24 שעות ביממה, 7 ימים בשבוע, אלא לפעילות כללית המונחת בהתאם למערכת האמורה. דהיינו, כאשר האדם נשאל איך עיקרון מסוים מתממש בחייו, הוא יכול להצביע על כך; וכאשר הוא נשאל מהם השיקולים שלפיהם הוא פועל, הריהו יכול להצביע על העקרונות המנחים. סוג מסוים של חוקרים מכנים זאת בשם "אידיאולוגיה אופרטיבית", דהיינו אידיאולוגיה שרישומה ניכר בחיי המעשה, למרות שאף פעם לא בצורה מלאה, ולעתים תוך כדי סתירות במציאות.

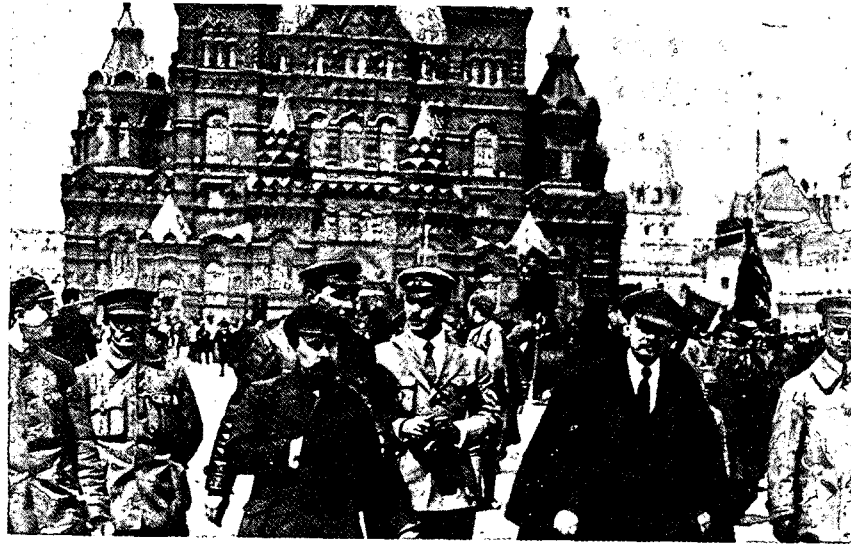
לדוגמה: מקובל עלינו שאין לרצוח. אך אין זאת אומרת, שכל אחד ואחד מאתנו מתחייב, שבשום סיטואציה בעולם הוא לא ירצח. האיסור לרצוח הנו בבחינת קו מנחה, אשר ניתן להמשיך ולהתייחס אליו בתור שבוה, גם כאשר אין פועלים לפיו, במידה שנמצא צידוק והסבר לסטייה. הנחת תפילין אצל יהודים דתיים מהווה אף היא חלק מאידיאולוגיה, למרות שבסיטואציות מסוימות עלול המאמין לא להניח תפילין, לאחר שמצא לאי-עשייה זו הסבר וצידוק. אני, אשר הנחת התפילין איננה מהרגלי המערכת הרגילה שלי, לא

אידיאולוגיה כתשתית וכמניע לפעולה

בשימוש הלשוני היום יומי נתפס המושג "אידיאולוגיה" כמשהו מנותק וחיצוני לעולם המעשה, כמחשבות — בניגוד למציאות, לעובדות, לפועל ממש. אני, לעומת זאת, מבקש להתייחס למושג "אידיאולוגיה" באותו אופן שבו מתייחדים סיים אליו בחלק מהספרות הסוציולוגית, דהיינו: במובן של מערכת מושגים אשר מפעילה בני אדם, ואשר משמשת להם תשתית, ביסוס, הצדקה ומניע לפעולה. בהגדרה זאת צמצמתי את המושג "אידי-אולוגיה" לאותה מערכת רעיונות אשר ניתן למצוא את תרגומה במציאות שבה פועלים אנשים.

לעתים קרובות אנחנו מוצאים התייחדות לאיזה עיקרון בנוסח: "העיקרון הזה נכון בתיאוריה, אבל במציאות זה אחרת". לעיקרון מעין זה, שהוא נכון בתיאוריה אבל לא במציאות, אינני מתייחס במסגרת זו. אני מדבר רק על אותה מערכת עקרי-

* פרופ' למדע המדינה באוניברסיטה העברית בירושלים. בשנים 1976 — 1977 כיהן כמנהל כללי של משרד החוץ. הדברים — בעקבות הרצאה במכללה לביטחון לאומי, במסגרת סימפוזיון בנושא: "האידיאולוגיה הציונית והעצמה הלאומית".

לינן בכיכר האדומה — האידיאה קדמה למשטר

שלמה של תנאים כדי שמשטר זה אכן יתממש. ההפיכה הקומוניסטית ברוסיה ב־1917 מבטאת את עצמתה של האידיאה. האידיאה, שבמקום משטר של ניצול צריך להקים משטר המבוסס על שוויון — אידיאה זאת קדמה להקי מתו של המשטר. אולם, ברצוני לחזור ולהדגיש, שהאידיאה בלבד לא הייתה יכולה להקים את המשטר, לולא היה מעמד פועלים שנשא את האידיאה; לולא הייתה ברוסיה אינטליגנציה מנוכרת שלא היה לה שיג ושיח עם משטר הצאר; לולא מלחמת עולם שהביאה למשבר לגיטימיות של משטר הצאר; לולא שלוש וחצי שנים של רעב וחולי; לולא ההתמוטטות הפוליטית של משטר הצאר — לולא כל אלה האידיאה קרוב לוודאי לא הייתה מתממשת. אולם באותה מידה לא היו יוצרים הצרכים עצמם את המשטר הזה; לולא מציאותה של האידיאה, הם היו יוצרים משהו אחר. יש אפוא צורך במפגש בין האידיאה לבין הצרכים המטריאליים.

על דרך זו אנו מוצאים היום את המדינות המודרניות בעולם: חלקן — פרי מהפכה לאומית, ואחרות — פרי מהפכה סוציאליטית, קומוניסטית, או אף פשיסטית. מה שמאפיין את העת המודרנית, והוא אחד הדברים הפרדוקסליים של תקופה זו הוא, שבמדינה המודרנית — בין אם שורר שיה במהפכה סוציאליסטית ובין אם באידיאה אחרת — יש באידיאה עצמה רבה יותר מאשר בעת העתיקה, וזאת למרות שהעצמות הפיסיות של המדינות המודרניות עולות לאין ערוך על אלה של התקופות הקודמות בכל הנוגע לכלי נשק, לתיעוש ולמנגנון ממלכתי.

אם נשאל מה ההבדל בין מדינות מסורתיות לבין מדינות מודרניות, ניתן לומר, שאחד ההיבטים (אם כי לא היחיד) הוא, שבמדינה המודרנית המרכיב האי-

יחיו תחת שלטון אחד — רעיון זה שעלה בסוף המאה ה־18, תחילה בצורה התרבררתית ואחר כך בצורה הפוליטית — קדם 100 שנה ל־1871, כאשר נוצרה המדינה הלאומית הגרמנית.

במדינה הלאומית, יותר מאשר בכל מבנה פוליטי אחר עד כה, אנחנו מוצאים מצב שבו האידיאה קדמה למציאות. עם זאת יש להדגיש, שאידיאה כשלעצמה לא הייתה יכולה לעולם לממש את עצמה לולא נוצרו תנאים כלכליים, פוליטיים וצבאיים אשר אפשרו את הדבר. כלומר, אחדות איטליה לא נבעה רק מתוך האידיאה האמורה, שבה השתכנעו האיטלקים, אלא נוצר מפגש בין האידיאה ותפוצתה בקרב שכבות רחבות לבין האינטרסים של הבורגנות האיטלקית, שלא רצתה חומות מכס בין פרמה ומודנה אלא שוק אחד; מפגש בין ההתנגדות לכ־נסיייה הקתולית, שמנעה איחוד לאומי, לבין האינטרס של בית סבויה שחתר להרחיב את שלטונו מאזור מסוים. כל הגורמים האלה התלכדו. אבל אם לא היה הגורם האידיאי המלכד, יכול להיות שהייתה נוצרת מדינה שושלתית, או רק ברית מכס, שהייתה מספקת את צורכי הבורגנות.

גם במקרה של הציונות קדמה האידיאה של הצורך בפתרון לאומי להיווצרותו של הפתרון הלאומי, כאשר נוסף להכשרת התנאים הפוליטיים לשחרור צריכה הייתה האידיאה הציונית גם להניע אנשים לעבור גיאוגרפית למקום הפתרון הלאומי. ואף בציונות — לא היה די באידיאה של מדינה יהודית, אלא היה גם צורך ב"צרת יהודים" שתביא ארצה עוד יהודים.

המהפכות הסוציאליסטיות או הקומוניסטיות עשויות לשמש אף הן דוגמה לסוג של משטר שהאידיאה שלו קדמה להיווצרותו. אבל היה צורך במערכת

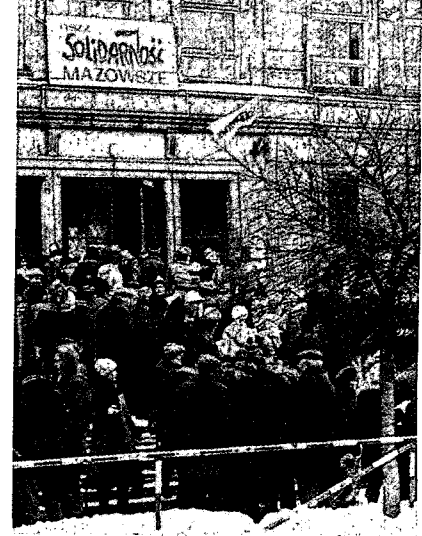
נית, כפי שאנו מכירים אותה, היא תוצר של אידיאולוגיה מודעת. ההתארגנות השבטית בקדמת ההיסטוריה לא נבעה מכך שלבני האדם הייתה השקפה האומרת: "הבה ונתארגן לפי המודל השבטי", והם העדיפו את המודל השבטי על מודל אחר. המדינה השושלתית הקדומה (השושלת ה־18 במצרים לדוגמה), לא צמחה מתוך כך, שמישהו העדיף עקרונית מונרכיה שושלתית על מבנה אחר, אלא מכך שמשפחה מסוימת או שבט מסוים השתלטו על אוכלוסייה מסוימת כתוצאה ממצוינות פוליטית מסוימת. האמפריה הרומית לא התפתחה מכך שמישהו ישב ברומא ותכנן איך לכבוש את העולם; מתוך העצמה של רומא, מתוך החולשה, הטעויות והסכסוך כים של יריביה, ובעקבות מאבק ממושך בן כחמש מאות שנה — הלכה ונוצרה ההגמוניה הרומית על המסגרות האחרות.

בדומה לכך לא צמח המשטר הפאודלי מתוך כך, שמישהו קרא בספרים או פיתח אידיאולוגיה של משטר פאודלי ואמר: "המשטר שיש בו עליונים ותחתונים, ובמסגרתו התחייבויות — הוא המשטר הטוב ביותר". ההיסטוריה מלמדת, שהמושג "משטר פאודלי" נוצר על־ידי משפטנים בערך במאה ה־14, וכי האידיאולוגיה של משטר זה, שאותו אנו מכנים "פאודלי", לא הופיעה אלא לאחר שאותו משטר כבר התבסס במשך כ־500 שנה. יתר על כן, רוב בני האדם שחיו במשטר הפאודלי לא היו מודעים לכך, שבספר ההיסטוריה ייאמר עליהם, כי חיו במשטר הפאודלי.

לא כן לגבי מה שמכונה "המדינה הלאומית" המודרנית, אשר צמחה תחילה באירופה, והתפשטה במאה ה־20 כ־עיון אירופי לאפריקה ולאסיה. במקומות האמורים לא הייתה כל מציאות של מדינה לאומית קודמת או אידיאולוגיה מקומית; והרעיון הזה קדם למדינות שהתארגנו לפי אותו עיקרון. הלאומיות היא איטלקית כרעיון — והיינו: שכל האנשים שהם דוברי לשון איטלקית, ויש להם שורש היסטורי משותף בעבר או מתייחדים לשיורש כזה, ראוי להם לא להיות משועבדים על־ידי זרים, ולא לחיות בהרבה מדינות אלא במדינה אחת, שמה שמשותף לה הוא איטלקיותה — רעיון המדינה הלאומית האיטלקית קדם בערך 50 שנה להיווצרותה של המדינה הזאת. הרעיון של המדינה הגרמנית, לפיו ראוי שכל אותם שבטים דוברי גרמנית לא יהיו מפורדים ונתונים תחת שלטון זרים אלא

משבר ויאט-נאם — שילוב של קשיים מטריאליים וערעור אידיאולוגי

"סולידריות" אידיאולוגיה אלטרנטיבית

ביותר לא קמו עוררים על הלגיטימיות של המלחמה. עובדה היא (ואין זה משנה כאן אם זו הייתה פרי תעמולה שמאלנית או קומוניסטית) שהלחימה בויאט-נאם נתפסה כבלתי לגיטימית, ומשעה שנתפסה ככזו היא פגעה קשות ביכולתה של ארה"ב לנצח במלחמה.

שני גורמים אלה בהצטרפותם יחד יצרו אפוא את המשבר. אם המלחמה לא הייתה מצליחה, אך לא הייתה מתעוררת בעיית הלגיטימיות — היו יכולים להמשיך בה עוד עשר שנים; ואם המלחמה הייתה מצליחה — אזי בעיית הלגיטימיות הייתה נרגעת אף היא; אין ספק, שאם היו האמריקנים מצליחים לחסל את הויאט-קונג תוך שנתיים, אז בכמה אונ"ב ברסיטאות בארה"ב היו אמנם אומרים ש"זו הייתה מלחמה מלוכלכת", אבל את זה אמרו גם על המלחמה במקסיקו, על כיבוש פנמה ועוד. אמנם אין הביקורת נעלמת בשעה שהפעילות מצליחה, אבל היא חדלה להיות אפקטיבית. השילוב של קשיים מטריאליים וערעור אידיאולוגי — הוא הגורם לכישלון בויאט-נאם.

אינני רוצה לדבר במסגרת זו על משבר הציונות, או על הבעיות שיש לנו בנושא הזה; אך אין להתעלם מכך, שחלק מהבעיות שיש לנו במישור ההתמודדות בנושא הפלשתינאי נובע מהשילוב שבין שני היסודות האמורים (מטריאלי ולגיטימי כאחד). אם היה הפת"ח מתחסל ב-1970 היו מסתלקים סימני השאלה, ולכל היותר היו אומרים אולי "לא היה יפה". אבל כשזה גם לא יפה וגם לא מצליח (או מצליח עם המון סימני שאלה) נוצרת דילמה; שכן מרכיב העצמה הלארמית חייב לבטא גם יכולת להשיב על צרכים במישור המטריאלי. יש אפוא צורך בשקט בגבולות ובהצלחה בלחימה יחד עם יכולת להתמודד עם מערכת הערכים. אף אחד משני יסודות אלה לא יוצר כשל-

משוטטשים ולא באים לידי מובהקות בביטוי שלהם.

המשבר הכפול — קשיים מטריאליים ליום וערעור אידיאולוגי

ארה"ב נתפסת בעינינו כמדינה "הבלתי אידיאולוגית ביותר", אולם אף היא נוצרה על-ידי מהפכה, והאני-מאמין האמריקני היסודי, שמומש במשך מאתיים שנה על-ידי כל מיני מציאויות מתחלפות, חיוקיים בארה"ב. ארה"ב מבוססת על עקרונות מסוימים, ואלה יוצרים לעתים קונפליקט טים. לדוגמה, על אף מאבקה האנטי-קומוניסטי, המהווה חלק מהמבנה האידיאולוגי שלה לשמור על חירות בעולם, מוצאת ארה"ב את עצמה כשהיא משתפת פעולה עם המשטר בצ'ילה. היא אמנם עושה זאת, אבל זה יוצר בעיות, משום שקיימת כאן איזושהי התנגשות אידיאולוגית, העלולה לחולל משבר.

הדוגמה הקלאסית לקושי מעין זה היא משבר הכפול של ארה"ב בויאט-נאם. אם לא נבין את הכפל שבמשבר זה, לא נבין את עומקו. מצד אחד היה משבר מדיני-צבאי שהתבטא בחוסר היכולת הצבאית של ארה"ב לחסל את תופעת הויאט-קונג. זוהי עובדה בתחום המצוי אוח הצבאית, שנבעה בין השאר מהטעם שהטכנולוגיה המודרנית ביותר והפעצות הכבדות ביותר בעולם לא היו תמיד יעירות די צורכן במאבק נגד תנועת גרילה הזוכה לתמיכה אידיאולוגית באוכלוסייה.

היסוד השני של המשבר היה, שבקרב דור שלם בארה"ב נתפסה המלחמה בויאט-נאם כמלחמה בלתי לגיטימית; ואלה אשר מחו נגד המלחמה, ברחו מארה"ב ושרפו את צווי הגיוס שלהם — נתנו לכך ביטוי ברור. במלחמת העולם השנייה לא היו תופעות כאלו, למרות שאחוז הקורבנות בה היה הרבה יותר גדול, משום שמחוץ לקבוצות בודדות

דיאי הוא חזק הרבה יותר; וזה מתבטא במה שאנחנו מכנים הסברה, חינוך, תעמולה והסתה. בימי לואי ה-14 לא היה צורך להסביר לצרפתים את האידיאה של המשטר. המשטר היה מבוסס דיו על עובדות כוח, עם קצת מן האידיאה. היום מהווה כאמור המרכיב האידיאי יסוד חזק ומרכזי יותר, ומשברים המתרחשים במשטרים מודרניים נובעים בדרך כלל משילוב של משבר מטריאלי ומשבר אידיאי. המשבר הנוכחי בפולין, לדוגמה, אינו רק משבר של מחסור כלכלי (שאמנם קיים); מעבר לבעיית מצרכי המזון קמו זה לא כבר בפולין עוררים רציניים על הלגיטימיות של המשטר, תוך הצבעה על אידיאולוגיה אלטרנטיבית. אין זה מקרה שבפולין — שבה נשמרה כנסייה קתולית חזקה, אשר תודעתה עמוקה מאוד וקשורה בתודעה הלאומית ההיסטורית, ואשר הוציאה מבין שורותיה אפיפיור — צמחה אידיאולוגיה אלטרנטיבית. אין לי שום ספק, שאם בפולין לא הייתה נשמרת הקתוליות העמוקה בשכבות רחבות בצירבור — תופעה כמו "סולידריות" לא הייתה מתקיימת, שכן הכנסייה הנה, כאמור, לא רק אידיאה ערטילאית אלא אידיאה שמפעילה אנשים, מביאה אותם לכנסיות, נותנת להם תשובות לבעיותיהם, ומעניקה להם אידיאולוגיה אלטרנטיבית.

ברוסיה אין המצב הכלכלי משופר בהרבה מזה שבפולין. למרות זאת אין בברה"מ משבר עמוק, וזאת לא משום שהקומוניזם מקובל על כולם (הוא אינו מקובל). אלא משום שמכל מיני סיבות היסטוריות לא צמחה בברה"מ אידיאולוגיה אלטרנטיבית. הכנסייה והליברליזם המערבי לא התגבשו שם לכלל אידיאולוגיה לאומית; כל הסיבות המטריאליות של המשבר קיימות, אך אידיאולוגיה אלטרנטיבית לא צמחה, ולכן הדברים

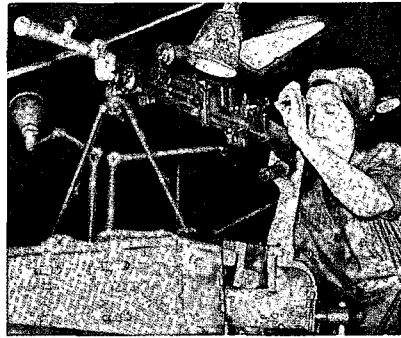
עצמו את העצמה, אלא התחברותם יחד; ובאותה מידה אף היעדרו של כל אחד מאלה כשלעצמו לא יוצר את סימני השאלה, אלא היעדרם המשותף.

על מידת כוחן של דמוקרטיות בשעות מבחן

בהקשר זה ראוי להבהיר יסוד נוסף, אשר לדעתי מאפיין עצמות אידיאולוגיות. תוך כדי מלחמת העולם השנייה נוצר המיתוס לפיו ריכוז גרמניה הנאצית את המשא-בים הפוטנציאליים שלה למאמץ המלחמה ביתר הצלחה מאשר אנגליה, ומכאן אף הסיקו, שבסיטואציות של מלחמה יש למדינות טוטליטריות עדיפות בעצמה מול מדינות דמוקרטיות וליבר-ליות. מיתוס זה סמך על ההנחה, שבמבנה הטוטליטרי, אשר בו הכל בנוי באופן פיר-מידלי ומוכפף למאמץ המלחמתי ניתן לרכז ביתר קלות את כל העצמה, לעומת מדינות דמוקרטיות, אשר בהן לא ניתן לכפות דברים אלא יש צורך לשכנע.

אולם כל המחקרים שישנם בידינו על גיוס משאבים בשתי מדינות אלה מעידים, שהכפפת המשאבים הפיסיים והעצמה הכלכלית למאמץ המלחמתי הייתה הרבה יותר מוצלחת באנגליה (ואף בארה"ב לקראת סוף 1944) מאשר בגרמ-ניה. ה"שוליים" הבלתי מנוצלים בגרמניה היו הרבה יותר גדולים מאשר באנגליה; אף התכנון הכלכלי של אנגליה במושגי מלחמה (החל מיסודות שלמים, כמו איתור וקביעת תקלות, ועד להפעלת העצמה התעשייתית וניצול כוח האדם) היה הרבה יותר מקיף מאשר בגרמניה.

כאשר הפציצו האנגלים והאמריקנים את המבורג והרסוקה, ערכו הגרמנים סקר לצורך תפעול העיר מחדש. הייתה זו שנת 1944, כאשר בפעם הראשונה מאז פרוץ המלחמה נערך בעבא הגרמני סקר על ניצול כוח אדם. התברר אז, שהמון אנשים קיבלו פטור מהצבא כדי להיות מלצרים בבתי מלון (שנחשבו כחיוניים למאמץ המלחמה), וכי רבים נוספים קיבלו פטור, משום שהיו בניס יחידים, או משום שלהר-ייהם היו זכויות סוציאליות. בעקבות זאת גויסו כל אותן קבוצות בלתי מנוצלות, ונבנתה מחדש תשתית השירותים, בלא צורך לגייס אנשים מבחוץ. האנגלים, לעומת זאת, ערכו סקר כוח אדם כבר בסוף 1941, וניצלו את הכוחות שברשותם ביתר הצלחה, למרות שדווקא המדינה הטוטליטרית נתפסת כמי שעשויה להפי-עיל ביתר קלות ויעילות סמכות בתחום הנדון. איננו חושב שיש הסבר אחד לתופעה זו, עם זאת ברצוני להציע לכך הסבר הנשען על הבהרת השוני שבין

אנגליה במלחמה - גיוס מושכל של המשאבים למאמץ המלחמתי

עצמה הנבנית על אידיאולוגיה פלורליס-טית לזו הנבנית על אידיאולוגיה מונוליתית.

עצמתה היתרה של אידיאולוגיה פלורליסטית

כדוגמה העשויה לבטא יסוד אידיאולוגי פלורליסטי תוכל לשמש חוויה אישית, שבה התנסיתי בביקורי בכותל המערבי לאחר מלחמת ששת הימים. העמידה לפני הכותל באותה עת הייתה אחת הפעמים המועטות שבהן בכינו כאנשים מבוגרים. עמדנו שם, בני אדם שונים, אשר לגבי כל אחד מאיתנו נדעה לכותל משמעות אחרת. צנחנים מקיבוצי מפ"ם, יהודים דתיים לאומיים מהמפד"ל, וספק אנשי נטורי קרתא - יהודים אשר בלט ביניהם המבדיל על המאחד. אולם למרות השוני הבסיסי בהשקפות עולם - זה חילוני וזה דתי, זה מתייחס להיסטוריה וזה מתייחס לביאת המשיח וכיו"ב - היה בעמידתנו למרגלות הכותל משהו משותף. כלומר: העצמה הגלומה בסמל לאומי מלכד כמו הכותל הנה דווקא בגלל הפלורליזם שבו. לו היינו מנסים לתפוס את הכותל בתור סמל למקום המקדש ולבנינו המחודש מצד אחד, או כשריד היסטורי ארכיאולוגי מצד שני; לו היינו מבקשים להעמיד לכלל האוכלוסייה את הסמליות של הכותל באופן מונוליתי רק על אחד מההיבטים האמורים - לא היינו מצליחים, כי אגודת-ישראל לא הייתה מקבלת את המודל ההיסטורי, והציבור החילוני לא היה מקבל את המודל הדתי. אף כיום קיים בהר הבית מצב אשר בו חלק מבקשים להתפרץ פנימה, ואילו אחרים דואגים להזהיר כי "ליהודי אסור להיכנס". לו ניסו לכפות על כולם תפילה על הר הבית, או מצד שני אסרים על כולם תכלית האיסור להיכנס לשם, מאחר שמדובר בקודש קודשים - לא היו מצליחים בכך.

מה שאני מנסה לומר באמצעות דוגמה זאת הוא, שלא-אידיאולוגיה יש עצמה רבה

יותר כאשר היא פלורליסטית ולא מונולית-טית. באידיאולוגיה מונוליתית ניתן כמובן להצליח להגיע לעומק ולאינטנסיביות של אמונה ופעולה. האינטנסיביות של העצמה ב"גוש אמונים" היא ללא כל ספק מרשימה ועמוקה מאוד; אך אין זה מקרה שרעיונם לא תפס את כלל עם ישראל, וזו חולשתם. כיוצא בזה האינטנסיביות של העצמה שאיפיינה את התנועה הקיבוצית בטהרתה - הקבוצה הגדולה, הקמונה הכללית של פועלי-ארץ-ישראל. בשנות ה-20 הם רצו לכפות את תפיסתם על כל תנועת העבודה בארץ, אך במתכונתם המקורית לא היו יוצרים אלא תנועת עבודה קטנה מאוד. כיוצא בזה בכל תחומי האידיאולוגיה הציונית. גדולתה של תנועת העבודה ההיסטורית הייתה בהתפשרותה עם המציאות ובכנונותה לא לכפות מודל קיבוצי על כל תנועת הפועלים.

גדולתה של הציונות בעצמה שלה בשטח. וזו קנתה מקום כמרכיב בעצמה הלאומית לא משום שהייתה אידיאולוגיה ציונית אחת, אלא משום שהיו הרבה זרמים וכיוונים. לא אחת אנו חוזרים ואומרים: "תמיד היו מלחמות אחים", "תמיד היו סכסוכים", "הלוואי והיינו מאוחדים". אני חושב שגדולתה של הציו-נות הוא בכך, שלמרות חילוקי הדעות (שלפעמים היו חמורים והגיעו למלחמות אחים) היה קיים בסיס משותף שאפשר לקיים שיתוף פעולה בימים כתיקונם ובוודאי ברגעים הקשים.

אם הציונות הייתה כולה על-פי הדוגמה של ארץ-ישראל העובדת בטהרתה - ציבורים רחבים בעם ישראל לא היו נוטלים בה חלק; הוא הדין אם הייתה הציונות כולה ריזיוניסטית או דתית. הציונות הצליחה על בסיס משותף, שאף פעם לא נוסח במפורש; אבל המבחן הוא לא אם הוא נוסח במפורש, אלא אם אפשר לאנשים לפעול ביחד, כשכל אחד חי באמונתו ומתרגמה למבחן המציאות, למרות שקיימים חילוקי דעות עמוקים בין הזרמים השונים. ישנה כמובן סכנה, שהפירוד יהיה כל כך עמוק עד שהדבר יוביל למלחמת אחים, אבל בדרך כלל הצלחנו דווקא בגלל הרבגוניות של הציו-נות, וכך ראוי שננהג אף בעתיד. התשובה לדילמות האידיאולוגיות שמטרידות אותנו אינה בניסיון להפוך פלורליזם ציוני לציונות מונוליתית, שכן זה יצמצם את הבסיס שלה. מדינת ישראל שתהיה מבוססת על אידיאולוגיה של "שלום עכשיו" או של "גוש אמונים" לא תוכל לרכז סביבה 3.5 מיליון איש, שכן קבוצות

הרעיון הציוני כמרכיב האידיאולוגי בעצמה הלאומית

תא"ל אהרן לברן*

טרסים ומאבקי הכוח, אלא גם עקרונות ואידיאולוגיות; ולא פעם מונהגים האיני-טרסים ומאבקי הכוח לאורן של אידיאולוגיות ועקרונות.

במלים אחרות: במסגרת עצמתן של מדינות יש למרכיב האידיאולוגי מקום קבוע וברור; ולא זו בלבד אלא שלמרכיב זה יכולה להיות יחודיות ועצמה סגולית אף גדולה מזו שיש למרכיבים הפיסיים-חומריים. בלא מעט מדינות וחברות נמצא, כי העצמה הפיסית קשורה ותלויה בגורמים זרים. כך, לדוגמה, שכיחה התופעה של תלות כלכלית, תלות צבאית, תלות טכנולוגית וכיו"ב. פחות מכך נמצא דוגמאות לתלות אידיאולוגית (בחברות מערביות, על כל פנים). האמונה ברעיון היא פריבילגיה יותר אוטונומית מבחינה אוניברסלית.

במסגרת זו אסתפק בהערות קצרות אלה בקשר למה שאני קורא "הלגיטימיות האוטונומיות של המרכיב האידיאולוגי במכלול יסודות העצמה", ואעבור ל-שאלה העיקרית של דיוננו: עד כמה ובמה עשוי הרעיון הציוני להיות רלבנטי ותקף לשמש כמרכיב אידיאולוגי במסגרת הביטחון הלאומי שלנו כיום. שאלה זו יוצאת כמובן מבסיס ההנחה, שהמדינה היא אכן תולדה ברורה של הרעיון והמעשה הציוני.

הערות טרומיות לדיון

כאן מגיעים לקושי הראשון, ואולי הגדול שבכולם: כשאומרים הרעיון הציוני, למה בעצם מתכוונים? לציונות, כפי שנאמר כבר, אין אפיפיור; הרעיון הציוני היה פרוץ לפירושים מצד כל הזרמים. על דרך זו כינה עמוס עוז את הציונות "שם משפחה" או "פדרציה של חלומות". פענוח הציונות הנו אפוא עניין מאוד סובייקטיבי. כך היה הדבר בעבר, וכזהו אף היום.

המרכיב האידיאולוגי ויסודות העצמה הלאומית

למושג "ביטחון לאומי", שהנו חדש יחסית בתיאוריה המדינית, הגדרות שונות, ובי-רוחן תובע דיון בפני עצמו. אולם מעבר לחילוקי דעות באשר להגדרות ניתן להבי-חין בין מרכיביו של הביטחון הלאומי בשני גושים מרכזיים, הכוללים מרכיבים "קשים" ומרכיבים "רכים". בגוש הראשון מצויים המרכיבים הפיסיים כגון: צבא, כלכלה, תשתית וטכנולוגיה. גוש המרכי-בים השני כולל, לעומת זאת, נושאים כמו אידיאולוגיה ומנהיגות, המתאפיינים ביכולת להוציא מהכוח אל הפועל את אותם מרכיבים פיסיים-חומריים ולה-ביאם לכלל ביטוי מרבי. חסרונם של המר-כיבים הרכים או חולשתם במסגרת הביטחון הלאומי מובילים בהכרח להיעדר כוח מניע, מוטיבציה ונכונות אישית ולאומית. הוא הדין בממד האידי-אולוגי. ללא מנהיגות, וללא יכולת קבלת החלטות נאותה קשה לתת ביטוי לעצמה החומרית. מיצוי מרבי של המשאבים והעצמה הלאומיים ניתן להיעשות על-ידי שילוב נאות בין המרכיבים הרכים לפיסיים.

יתרה מזאת, את המרכיב האידיאולוגי הרך ניתן למצוא כשהוא משולב במרכי-בים הפיסיים עצמם. כך נמצא לדוגמה בכלכלה - המהווה מרכיב חומרי-פיסי מובהק בביטחון הלאומי - מושג כמו "כלכלה שווינית" המבטא בעצם תפיסה אידיאולוגית. בדומה לכך כולל נושא "המוטיבציה בצבא" מרכיב רך ומרכיב פיסי כאחד. ניתן אפוא להסיק, שבעולם קובעים לא רק העצמות החומריות, האיני-

* מדיריך במכללה לביטחון לאומי. הדברים - בעקבות הרצאה במכללה לביטחון לאומי במסגרת הסימפוזיון הנ"ל.

קטנות אלה יכולות להצטיין באינטנסי-ביות עמוקה מאוד, אך עמן לא ניתן ליצור תנועה רחבה, ועל כסיון לא ניתן לבנות מדינה. מכאן שהתשובה לדילמות שיש לנו היא לא בביטול הפלורליזם אלא בקיומו; ואם האידיאולוגיה היא מרכיב מרכזי בעצמה, הרי שככל שהיא יותר פלורליסטית כן היא יותר חזקה.

היה זה דווקא סטאלין שהכיר בחשי-בותו של הבסיס הפלורליסטי, ואכן בשלב מסוים במלחמת העולם הבין שאם ימשך לבסס את האידיאולוגיה אך ורק על שמירה על מולדת הסוציאליזם, יאבד את רובו של העם הרוסי, שלא כל כך אהב את הקומוניזם הסובייטי. ואז, תוך כדי המלחמה, שינה המשטר הקומוניסטי כיוון לחלוטין, והפוליטורקים הקומוניס-טיים התחילו לדבר על קטרינה הגדולה שהרחיבה את גבולות המדינה, ועל פטר הגדול שהגן על גבולותיה של רוסיה ההיסטורית. במלים אחרות, סטאלין הרחיב את בסיס הלגיטימיות מעבר לאלה שהזדהו עם המשטר הקומוניסטי, שהיה אז מאוד פרובלמטי; ואין זה מקרה שעד היום נקראת מלחמת העולם השנייה בברד"מ בכינוי שבז'רגון המרקסיסטי הוא למעשה טרפה - "המלחמה הפטריוטית הגדולה".

שתי מסקנות אבקש להסיק אם כן מני-תוח היסטורי זה:

א. אידיאולוגיה היא עצמה, יש בה מרכיב של כוח. במדינות המודרניות - ובייחוד במדינה הלאומית - המרכיב האידיאולוגי הוא רב-משקל. אידיאולוגיה אינה עניין ל"בטלנים". כיום אין "ריאל-פוליטיק" ללא אידיאולוגיה.

ב. הניסיון מראה, שלאידאולוגיה פלורליסטית יש עצמה מלכת רבה יותר מאשר לאידיאולוגיה מונוליתית, וכוחן של דמוקרטיות בשעות מבחן גדול מכוון של חברות לא-דמוקרטיות.

זאת ועוד, כשמדברים על אידיאל-גיות ורעיונות יש לזכור, שאלה לא נשמרו בטהרתם לאורך ימים. שיני הזמן וההתמודדות עם המציאות כרסמו בהם, ובתוקף זאת לבשו צורה ופשטו צורה. קושי נוסף הוא, האם בכלל ניתן לאמץ רעיונות ישנים כרוחם וכלשונם. לדוגמה, תפיסת "הפירמידה ההפוכה" של בורוכוב הייתה כמדומני יאה לתקופתה. השאלה היא: האם רעיון זה עדיין תקף כיום, כאשר האחו האופטימלי של עוסקים בחקלאות במדינה הוא בסדר גודל של אחוזים מועטים. עם זאת, עשויה התשובה לשאלה זו לשמש לנו דווקא איזה מורה דרך לשאלות דומות המתעוררות בבירור בעיות אחרות בציונות. התשובה שלי היא: לא – כשמעתיקים את הרעיון כלשונו ובפרטיו, וכן – כשמיאמצים את הרעיון ברוחו וביסודו. עיקרו של הרעיון – הפיכת העם היהודי לעם שורשי, חי מיגיע כפיו ויוצר – תקף גם תקף, והיום אולי יותר מאשר בעבר.

אולם קשים אלה ואחרים של פענוח הציונות אינם צריכים להותיר אותנו חסרי אונים, אלא מחייבים למאמץ יתר של חיפוש המשותף על המפריד, ודומה שניתן למצוא מכנים משותפים כאלה. ובכלל, אין כל פגם בהתמודדות פלורליסטית.

עתה, כדי להתקדם בדיון ניתן לבחור בשתי דרכים אפשריות: האחת, לבחון את עצמתו של הרעיון הציוני לפי מודל מסוים. מודל כזה יכול להכיל כמה מרכיבים או מבחנים: האחד, מידת ההיגיון והצדק בתכניה של האידיאולוגיה הספציפית, או מידת השכנוע הפנימי שבה. השני, מידת התמיכה שבאידיאולוגיה, כלומר כמה "גייסות" היו בעדה. שלישי, היחס שבין המטרה להגשמה. כלומר, מה הוגשם מהאידיאולוגיה (ואין ספק שרעיון ואידיאולוגיה שבעיקרם לא הוגשמו לא היו אלא קיקיון). ולבסוף – מידת עמידתה ושיוורה של אותה אידיאולוגיה מול אידיאולוגיות אלטרנטיביות ומציינות משתנה. אידיאולוגיה שאינה מצליחה להתמודד כראוי מול אידיאולוגיות אחרות ומציאות משתנה ושוחקת – אינה סיפור הצלחה; מצד שני אידיאל-גיה גמישה מדי – סופה לעבור מהעולם. אך ישנה גם דרך אחרת לבחינתו של הרעיון הציוני, ודרך זו נראית לי כיום יותר, והיא עליידי בחינת השאלה: האם אכן עשוי הרעיון הציוני לספק תשובות מעשיות והולמות לבעיות האסטרטגיות והקיומיות שלנו כיום?

הרעיון הציוני כרעיון אסטרטגי
ברצוני להקדים ולציין, שאפשר לראות את הרעיון הציוני כבר מראשיתו כ"אסטרטגיה" של העם היהודי בדרך למדינה. זאת אומרת, כבר אז דיברו במונחים של עצמה וביטחון לאומי (שלא היו מודעים להם), וזאת לא רק מפני שהציונות נועדה לפתור את בעיית המצוקה הפיסית והרוחנית של היהודים, אלא משום, וזה העיקר, שהיו ברעיון הציוני המרכיבים הדרושים לתפיסה אסטרטגית כוללת.

למה אני מתכוון בתפיסה אסטרטגית? יסודו של המושג אסטרטגיה הוא בתחום הצבאי-ביטחוני, אבל מושג זה הושאל במשך השנים גם לתחומים לא צבאיים, כמו "אסטרטגיה כלכלית", "אסטרטגיה מדינית" וכיוצא בזה. בכל מקרה, כשמפרקים את המושג לגורמים בסיסיים מוצאים, שאסטרטגיה היא ביסודה תשובה כוללת ושיטתית לבעיה חיונית ושגורמיה הם שלושה: הערכת מצב או ניתוח עיקרי הבעיה, ציון המטרות והיעדים, וקביעת דרך הפעולה. והנה, שלושה אלמנטים אלה היו ביסוד הרעיון הציוני כבר ב"תכנית באול", ובכיוון הדומיננטי ששלט בו בהמשך, קרי – בציונות "הסינתטית",

אויסקין ויצמן וסוקולוב בוועידת השלום בפריס 1919. המטרה – זכות הגדרה עצמית ליהודים בארץ ישראל

ששילבה את הציונות המדינית והמעשית. הבעיה הייתה – המצוקה הפיסית והרוחנית שמצאה ביטוי באנטישמיות, ברדיפות, באמנסיפציה ובהתבוללות. זאת אומרת, היה כאן בוודאי איום על הקיום היהודי, והאינטרס המובהק שלו היה להינצל ולהתקיים. המטרות והיעדים היו הקמת מדינה, או במושגים של אז: "בית", "מולדת" ו"מקלט בטוח" לעם היהודי בארץ ישראל. מטרה או יעד נוסף היו כבר אז – הקמה של חברה "אחרת" בארץ ישראל, היינו חברה עובדת ויוצרת, וזה מופיע במפורש בתכנית באול, שהוותה נקודת מוצא לפעולה בעתיד.

אך זהו הפן ההיסטורי בראיית הדברים, וראוי לנו יותר לציין מה עשוי לתרום לנו כיום הרעיון הציוני בהתמודדותנו בשלושה מהנושאים החשובים בחיינו ובביטחוננו הלאומי: מטרות לאומיות, הסכסוך עם הערבים ויחסנו ליהדות התפוצות.

הרעיון הציוני ומטרות לאומיות במדינת ישראל

אין זה מקרה שכיום אנו מרבים כל כך לעסוק בבירור המטרות הלאומיות. שכן כאשר עוסקים במחשבה סדורה ושיטתית בנושאים חיוניים ומורכבים דוגמת עצמה וביטחון לאומי, מובן שמבקשים להתחיל מנקודת מוצא איתנה כלשהי, ולפיה לגזור את מה שמשתמע ונדרש. עם זאת, עובדה היא, שאין למדינת ישראל קודקס מנוסח ומקובל של מטרות לאומיות. יש הטוענים שהיעדר מטרות לאומיות איננו מצביע בהכרח על מצב של חולשה, שכן בכך נחשבים ויכוחים נוקבים, מחלוקות ומרירות של פלגים שונים בעם, וכי לא אחדות המטרה עיקר אלא אחדות המעשה. כנגד זאת אני נוטה לסבור, שראוי שתהייה למדינה מטרות לאומיות מנוסחות.

כמטרות לאומיות אני מגדיר מטרות ברמה לאומית-מדינית עליונה, הנועדות לתת ביטוי לקיום הלאום והמדינה וליישם עודם, ושלגבן קיימת או יכולה להתקיים הסכמה של רוב העם היהודי בישראל ומחוצה לה. (ישנה גם גרסה, כי מטרות לאומיות הן מטרות כלליות שנקבעו על ידי מנהיגות פוליטית בזמן נתון. אך בנוסח זה אין למטרות הלאומיות כל ממד של אובייקטיביות והמשכיות). בכל מקרה, המטרות הן פונקציה של שאיפות, אינטרסים ויכולת של עם ומדינה, הן מציגה של חזון וריאליזם, של כיסופים ואילוצים חיצוניים ופנימיים כאחד, ולכן הן מתבססות על מכלה משותף רחב ככל האפשר. על מטרות אלה להשיב על השאלה

סכסוך ישראל-ערב

הסכסוך בינינו לבין הערבים עד היום אינו רק על פיסת ארץ, אלא גם על עצם "פלי-שתנו כנטע זר" לאזור. בשפה אחרת, הסכסוך איננו גיאוגרפי ובעל גוונים תחרותיים כסכסוכים רבים בעולם, אלא אידיאולוגי ושוויוני. אין זה סכסוך טקטי, אלא סכסוך עקרוני וטוטאלי בעל היבטים דתיים, היסטוריים, חברתיים ועוד. למי שמתקשה לקבל אבחנה זו נוכח הסכם השלום עם מצרים, אני מציע להיזכר בהתקפה של הערבים על הציונות באו"ם ב-1975, ולקרוא ביסודיות את מאמרו של פלסטיני מכובד ביותר – פרופ' אדוארד סעיד: "הציונות מנקודת תצפיתם של קרבנותיה" (1979). רעיונו העיקרי – הציונות היא שליחת הקולוניאליזם האי-רופי כנגד ערביי המזרח. הכרזותיהם הקיצוניות של מנהיגים מצרים (כמו הליל, ראלי, שלא לדבר על תוהאמי), המטילים ספק בקיומם של היהודים כלאום, גם לאחר החתימה על חוזה השלום, עשויות אף הן ללמד כמה שוקשי הוא הסכסוך. זאת ועוד, הצד הציוני עם היותו משוכנע בזכותו ובצדקתו, חוזר וחיפש תמיד דרכים ליישב את הסכסוך. אך כל הניסיונות להגיע לפשרה (מתוך הערצה לשלום) לא הצליחו, משום ששבו ונתקלו בהתנגדותם העיקשת של הערבים.

מכאן הריני מטיל אפוא ספק גדול באפשרות ליישוב עקרוני של הסכסוך עם הערבים. אין זו אלא אשליה, שהערבים ישלימו עם הקיום הריבוני-עצמאי שלנו באזור מבחינה אידיאולוגית, כפי שרובנו מבינים אותו, שהרי לדידם אין להשלים בעיקרון עם נטע זר. איזה אינטרס יכול

לאלה שנמצאים בארץ, ללא שום התניה לשמש בזאת דוגמה לאחרים לצורך משיכה. חשוב שנוכל לשאת עינינו אל עצמנו בלי קשר לכך, שאם נהיה טובים יותר נמשוך את יהודי התפוצות. במסגרת מטרה זו אני כולל כמובן קיומה של חברה עובדת ויצירתית ואת מימוש הייעוד של תרבות לאומית-יהודית.

הנה כי כן – דוגמאות לניסוח מטרות לאומיות שהן בראי שבינינו לבין עצמנו ויכולות להיות גם מטרות לתחומי חיינו וקיומנו עם אחרים. כאן יכולה להתעורר השאלה, מה יחסה של הציונות לשלום שבין ישראל לעמים כמטרה לאומית. הריני מתקשה לזכור, אם השלום, כמטרה, מופיע בצורה מפורשת בסיכומים הציוניים המוקדמים, אך להערכתו אין כל סתירה בין הרעיון הציוני ומימושו לקביעת השגת השלום כמטרה לאומית, ובוודאי לא במסגרת היעדים המדיניים העליונים. השלום משולב במסגרת הציונית, למרות שאולי אין הוא מופיע במפורש ב"מילון הציוני" המוקדם. זאת לפחות משתי סיבות: ראשית, "המקלט הבטוח" מחייב מצב של הגעה אל המנוחה ואל הנחלה. אם אנו מצויים כאן במלחמה ללא קץ או במצב של עוינות מתמדת, איזה מקלט בטוח יש כאן? ושנית, קשה להניח שרעיון שיבת ציון גרס שמימוש התקומה בארץ ישראל ייעשה על חשבון חורבן הזולת. עם זאת, יכולה להתעורר, ואין בכך פגם, השאלה של מטרות לאומיות סותרות או סתירות במימושן; וכאן באה לידי ביטוי חכמת המדינה אות מצד אחד, והפרימאטים הציוניים מצד שני.

הבסיסית: האם המדינה הנה מסגרת לקיום פיוזי בלבד, או שיש לה גם חזון וייעוד, אשר אותם היא שואפת להגשים? הצבת מטרות לאומיות על-ידי מדינה פירושה אפוא הצגת תעודת הזהות שלה, ושאלת הזהות הנה קרדינלית. אבל זה לא רק עניין של זהות ושייכות, אלא גם של קביעת דגל שיוורה מה שואפים להגשים. הצבת מטרות לאומיות מאפשרת לצאת מנקודת מוצא איתנה, ועל פיה גם לנווט בנסיבות משתנות ובקשיי הדרך. במלים אחרות: טוב שיש מצפן או מגדלור המראה תמיד את נקודת המוצא ואת הכיוון. ולבסוף, מנקודת מוצא של מטרות יסוד מתאפשר גם קל יותר לגזור מטרות ויעדים בתחומים האחרים – המדיניים, האסטרטגיים, הכלכליים, החברתיים וכו'. כשכל זה נעשה על בסיס אמות-מידה איתנות וקבועות מראש. בהנחה שמטרות לאומיות הן מקור של עצמה למדינה וללאום היהודי, נראה לי שאם יש כיום סיכוי לקונצנוס סביב איזה שהן מטרות לאומיות ראויות למדינה, הרי שיש לגזרן מהרעיון הציוני בבסיסו האר-תנטי ביותר. סביב רעיון זה יכולים להתלכד חלקים רחבים ביותר של העם, ולפיכך הייתי גוזר, לדוגמה, מהמילון הציוני את המטרות הלאומיות המינימל-ליסטיות הבאות:

★ מדינת ישראל קיימת עבור העם היהודי כולו, ולא עבור אזרחיה בלבד. להערכתו זוהי נקודת מפתח שאולי באיזושהו מקום ברקע אנו מודעים לה, אך רחוקים מלגזור את מה שמתבקש ממנה.
★ קיום חברה "מתוקנת", ולא דווקא חברה "מופת", וזאת כצורך פנימי עצמי

אחר העם בא"י ב-1911 – ראית המדינה היהודית כמרכז רוחני

עצרת הזדהות עם יהדות ברה"מ – מדינת ישראל קיימת עבור העם היהודי כולו

להיות לערבים להשלים עם "הנטע הזר", כאשר טרם נגזרה התקווה שרוב מוחץ יכריע בסופו של דבר מיעוט מבוטל?! יש הסבורים, שדווקא הנכונות שלנו להתפשר, תוך קביעת עובדות כוח ובניית המפעל הציוני, נתנה לנו את העצמה המוסרית כתוספת לעצמה הפיסית. אין זו טענה מבוטלת, אך על כך יש לומר שני דברים:

ראשית, נכונות הציונות להתפשר הייתה קשורה על-פי רוב בתקווה שמדובר בהוראת שעה, ולכשירחיב, דהיינו כשישתנו הנסיבות ותהיה שעת כושר, תיעשה חזרה לתביעות המקוריות. לא נראה לי, כי פשרותינו וויתורינו, שנבעו מכורח תנאי הזמן, היו מוחלטים. שנית, יש לזכור שהכוח והעצמה שלנו בעבר נבעו במידה רבה מתחושה עזה של ידיעת המטרה (על אף שעורפלה באופן טקטי), מהכרה בצדקת הדרך ומהסולידריות הרבה שבינן. הנכונות לוותר הייתה כפופה תמיד להגשמת המטרה שהייתה העיקר. היעדר הכרה נחושה במטרה וכפיפות לאילוצים משבשים כיום את ראייתנו, עצמתנו האידיאית וליכודנו.

כיום, כשמערערים מבית ומבחוץ על בסיס הציונות והאידיאולוגיה, קיימת אף סכנה לאי נקיטת עמדות אידיאולוגיות ולהצטמצמות בעמדות פרגמטיות בלבד. מאחר שהנחנו, כי אין כנראה פתרון אמיתי לסכסוך בעתיד הנראה לעין, נשאלת אפוא השאלה: איך להתקיים בצל העימות, וכיצד לנהוג. במלים אחרות: איזו גישה אסטרטגית ראוי להעדיף. לי נראה שעדיפה הגישה האידיאולוגית או הגישה שבה האידיאולוגיה ממלאת משקל מרכזי, וזאת מכמה טעמים. המישור האידיאולוגי הוא, כפי שצינתי בראשית דברי, המישור האוטורי נומי והעצמאי ביותר בכלל מרכיבי העצמה הלאומית. גם בעימותינו עם הערבים וגם עם אחרים יהיה מצבנו הרבה יותר איתן אם נישען יותר על בסיס אידיאולוגי ופחות על בסיס פרגמטי. במי שור האידיאולוגי לא יכול כל צד (ובודאי לא זרים) לקחת חלק בהתמודדות. במי שור הפרגמטי, לעומת זאת, פתוח הויכוח לכל, וכל טיעון בו אפשרי. גם מי שינסה להעלות את הביטחון לדרגת עיקרון חייב לזכור, שלא רק שבנושא היחס שבין ביטחון לשטחים אין קונצנזוס בין ה"מקצוענים" שלנו, אלא אף שהביטחון הוא "סחיר". אין זה מקרה שבמישור הפרקטי מוצע לנו לרוב להמיר שטחים באמל"ח ובכסף. אידיאולוגיה, לעומת זאת, חשופה הרבה פחות למקח וממכר מסוג זה. מי

שטוען ש"כיום" אין לדבר על "מה רוצים" (טיעון הזכות), אלא על "מה מוכרחים" (טיעון הביטחון), חייב לדעת שהוא נשען על חולות נדרים.

הגישה הפרגמטית הנה מקור של תורפה אף מסיבה נוספת. זוהי גישה אי-סימטרית לגישת היריב, שהיא אידיאולוגית ביסודה: זכויות לפלסטינים, ישראל כ"נטע זר" באזור וכיו"ב.

כיום התנהגות פרגמטית טומנת בחובה גם סכנה לסטייה מהתחום האידיאולוגי ולערעורו מבית. זאת ועוד, הנוקט בגישה פרגמטית של ויתורים ופשרות, דומה למי שעומד על קרקע בלתי יציבה כשכל ויתור משמש גם נקודת מוצא לכך שום נוסף (שכן, למה זה ולא זה?). והדוגמה: הטיעונים המצריים בשאלת האוטונומיה לאחר חתימת חוזה השלום. יתרה מזאת, ויתור על זכויות ועקרונות עלול להתפרש כסימן לכך, שאולי מלכתחילה לא היו טיעוני המוותר כנים ומוצקים.

אסתפק בנימוקים אלה כדי להצביע על עצמתה ויתרונה של הגישה האידיאולוגית בכלל והציונות בפרט על פני זו הפרגמטית בהקשר לסכסוך. עם זאת אני מודע היטב גם לקיום טיעונים אידיאולוגיים נוגדיים. טיעון מרכזי החוזר ומושמע תוהה לגבי ציוניותה ומוסריותה של המדינה ששולטת על ריכוז כה גדול של ערבים. כנגד זאת ייאמר: מעולם לא התננו את קיומנו כאן בהסכמת הערבים, והעדיפות של הפרימאט היהודי הייתה בציונות תמיד ברורה. נוסף לכך, למטרה ולהגשמתה נודעת תמיד עדיפות ברורה על אילוצים וקשיים שבדרך. אילוץ כזה הוא קיום המיעוט הערבי הגדול בתוכנו. בעימות שבין מטרה לאילוץ לא נראה לי צר דק ונכון לכופף או לשנות את המטרה, ובודאי לא בנתונים שנתהו, כי שלא אנו יזמנו את המלחמות שהביאו להתהוות רוב זה.

זאת ועוד, בתכניות החלוקה השונות בעבר לא נרתענו מקיומו של מיעוט ערבי, אף גדול מזה הקיים כיום אצלנו, ולו רק שנוכל להגשים את שאיפותינו ומטרותינו. מכאן, אני חוזר ומדגיש, שעדיפה הגישה הציונית והאידיאולוגית בטיפול בסכסוך על זו הפרגמטית, שחולשתה גלויה לעין, למרות שאולי היא "מקובלת" יותר בחלקים מהחברה שלנו וברובו של

דברים אלה נאמרים על-אף חוזה השלום עם מצרים. למרבה הצער יש כבר עתה יותר מדי סימנים לאי-סימטריה קיצונית בין ישראל למצרים בכוונת השלום ובמהותו. קיימת אולי הפרדה פסיכולוגית אך לא הפרדה אידיאולוגית.

העולם החיצון, הציני לערכים ולאידיאולוגיות.

ישראל והתפוצות

לאחרונה שומעים יותר ויותר על גישות הנקראות בפי בעליהן "אסטרטגיות חדשות" ליחסים שבין ישראל לתפוצות. הרעיון המרכזי של האסטרטגיות האלה הוא, שבמקום יחסי מרכז והיקף או מרכז ופריפריה שהיו מקובלים בעבר, מדובר עתה על יחסים שבין מרכזים מקבילים נוסח "בבל וירושלים". למרות שלכאורה יש בהצעות אלה ממדים "אסטרטגיים" של שותפות וברית וקיים פיתוי לקבלם הריני סבור שיש לדחותן. שכן גישות אלה צומחות על רקע אבדן הבכורה של ישראל ביחסיה עם התפוצות, ועל רקע של התכופות והשלמה עם נסיבות מסוימות במציאות. זו היא גישה פרגמטית שיש בה אולי כמה יתרונות, אבל חסר לה המרכיב האידיאולוגי. במלים אחרות: מצביעים על מציאות מסוימת של משבר ומנסים להתאים לה את ה"אידיאולוגיה", וכך מעוותים את האידיאולוגיה נוכח קשיי המציאות. יש לזכור, כי תמציתה של האידיאולוגיה היא, שהרצוי מבקש לשנות ולתקן את המצוי, ולא להתיישר לפיו. ריכוז העם היהודי בארץ הוא עיקרון אידיאולוגי מקודש. אשר עליו אין לוותר תמורת תחליפים חלקיים וחופן הישגים של שעה.

אמנם, קיבוץ הגלויות אינו מתבצע בקצב הרצוי, המדינה והחברה בישראל אינם עונים לפי שעה לציפיות ולתקוות, מדינת ישראל עדיין לא מהווה מקלט בטוח, ותושביה טרם יצרו חברת מופת מתוקנת – אך למרות הליקויים והמגר

העלייה לארץ – עיקר העיקרים

עצמה – על בסיס עיקר משותף ואורך רוח

חיים גורי*

אותנו בפני בררה שלא היינו יכולים לעמוד בה – או גירוש מאות אלפי ערבים או קבלתם לתוכנו. הם היו הורסים את המדינה הצעירה מבפנים. הדבר היה גורר הסתבכות עם המעצמות. קופת המדינה הייתה ריקה. כבשנו שטח גדול בהרבה מזה שנועד לנו לפי מפת החלוקה. יש לנו עבודה ענקית לשניים-שלושה דורות. אחר כך נראה. ההיסטוריה לא נגמרה עדיין.

בתום השיחה ראיתי על שולחן עבודתו פסוק מספר שמות: "לא אגרשנו מפניך בשנה אחת, פן תהיה הארץ שממה, ורבה עליך חית השדה. מעט מעט אגרשנו מפניך, עד אשר תפרה ונחלת את הארץ".

האם קיים כאן ניגוד בין הדברים? כן ולא. כלום שימש הפסוק הזה כמוטו לתפיסה מסוימת, לאידיאולוגיה? כן ולא. אני סבור שהיה בכך לגבי בן-גוריון מעין

דוד בן גוריון – שילוב בין צידוק הדרך לבין "הפרקטיקה הפוליטית"

בירור נקודות-המגע שבין עצמה צבאית ולאומית לבין אידיאולוגיה אינו מן הדברים הפשוטים; אך במקום לראות במבוכה רקע למשבר ולייאוש, ניתן לתפוס את הדברים אחרת, וכמו בגידו להפוך נקודות-תורפה לנקודות-כוח.

דרכנו להיקלע בין הניגודים הקוטביים. קשה לנו להעריך נכונה את עצמנו, את כוחנו. הנה אנו "מעצמה עולמית", והנה אנו נתקפים תחושת ייאוש, כאילו גורלנו נקבע בידי אחר. לא אשכח שיחה עם שיריונר אחד בגושן לאחר מלחמת יום הכיפורים. לכוחותינו נפקו אז בגדי עבודה ומעילי רוח אמריקניים, דבר אשר עורר אותו לומר: "גם המדים שלי זרים! מה בכלל נשאר מהריבונות שלנו?!" אמרו אז, כי קיסינג'ר הוא שר-החוץ של ישראל, "ואנו נעשה מה שיאמרו לנו לעשות".

אכן יש קושי מסוים להגדיר על דרך החיוב את מטרות המלחמה של צה"ל. הדבר החל כבר במלחמת השחרור. אילו שאלתם את עצמכם, מה היו המטרות הצבאיות, הפוליטיות, הלאומיות, של אותה מלחמה, הייתם מתקשים להשיב. התשובה המידית הברורה ביותר, לפחות לגבי חלקה הראשון של המלחמה, היא: "להגן על עצמנו, להדוף את הפלישה, למנוע חורבן". אחר כך נתגלעה המחלוקת: מה אנו רוצים? לאן אנו הותרים להגיע?

יגאל אלון תבע לכבוש את כל ארץ-ישראל ממערב לירדן, אך בן-גוריון התנגד לכך בכל תוקף. בראשית אביב תש"ט שאלתי את בן-גוריון, מדוע לא כבש את כל ארץ-ישראל. הוא השיב לי: "הסתבכות במרחב ערבי עוין הייתה מעמידה

* סופר. הדברים – בעקבות הרצאה במכללה לביטחון לאומי במסגרת הסימפוזיון ה"ל".

עות הללו, אין ערוך למשמעות האדירה האחרת שיש לחיים פה במדינה: העם היהודי החזיר לעצמו את ריבונותו, ושב ונטל את גורלו בידו. יחס של בבל וירושלם, שלא לדבר על יחס של מרכזים מקבילים, אינם יכולים לשמש תחליף לעלייה ארצה, שכן משמעותם – הצבעה קטיגורית על ירדת המדינה מנכ"סיה האידיאיים וקעקוע הישגי הציונות, נוסף לכך שגם מבחינה פרגמטית אין מצב זה צופן טובה ליהודי התפוצות לאורך זמן. אני מודע בהחלט לעובדה, שמה שמודגש כאן אינו קל לביצוע, משום שההיקף זכה לעצמה לא מעטה משלו, בין היתר בשל היזדקקות המדינה לתמיכתו (בעיקר מבחינה כלכלית ומדינית), אבל אין לי הצעה יותר טובה ונכונה מאשר אימוץ הגישה האידיאולוגית שרואה בעקרון העלייה עיקר העיקרים. קונקרטי יש לדעתי לאמץ מחדש את "תכנית ירושלים", שאושרה על-ידי הקונגרס הראשון אשר התכנס בישראל בארץ גוסט 1951, לאמור: "תפקיד הציונות הוא ביצור מדינת ישראל, קיבוץ גלויות בארץ ישראל והבטחת אחדותו של העם היהודי". בקונגרס של 1968 שבה וזמר דגשת מרכזיותה של מדינת ישראל לחיי העם היהודי.

סיכום

אפשר להצביע, כפי שציינתי, על שאלות אסטרטגיות נוספות שהרעיון הציוני יכול לספק להן תשובות עקרוניות, טובות ורל-בנטיות. אני מסתפק בשלוש הסוגיות שנדונו לעיל כדי להוכיח, שיש ביכולתו של הרעיון הציוני למלא את מסגרת ההווה בתכנים ראויים. הרעיון הציוני אינו תלוש מן המציאות, וביסודו הריהו יכול להיות תקף ומועיל כמקור אידיאי מרכזי לבעיותינו הלאומיות, ואף צריך וחיוב לשמש מקור השראה כזה בהתמודדות שלנו עם בעיותינו היומיומיות. זוהי אפוא חשיבותה של האידיאולוגיה הציונית וזוהי מקומה כמרכיב יסודי בביטחון הלאומי של ישראל.

מנהיגים ציוניים ונכבדים ערביים ב־1931 –
הציונות לא גרסה: "או אנחנו או הם".

עות וזיעה וכישלונות. אין בונים עם בדור אחד. כמה זמן לחמו ההולנדים, למשל, עד אשר זכו בחירות? הפולנים עדיין לוח־מים. כדי לגבור על המשבר והייאוש יש לראות את הדברים בראייה פאנורמית. הנה מאה השנים האחרונות 1881 – 1981. מאה שנים ל"סופות בנגב", לפוגרר מים בדרום רוסיה, ראשית הגירת מיליונים לאמריקה ואלפים לארץ ישראל. מאה שנים נוראות ונפלאות. ואתה מסתכל ורואה מה עלה לגלות, ומה קרה בארץ ישראל. כמה מדינת ישראל ושלושה ורבע מיליוני ישראלים בה, ונכסי חומר ורוח וריבונות ומגן – וכל זאת לאחר החורבן הגדול, כאשר רבים חששו כי לא יעמדו לו לעם כוחות התחייה לאחר המכה האיומה ההיא על אדמת אירופה.

המהלך הכללי היה ביסודו מהלך אופ־טימי, חרף כל הייסורים. חשוב שתדע שאתה עושה את המעשה הנכון. הציונות ביסודה הייתה תנועה מוסרית, הומניסטית. היא לא גרסה מעולם: "או אנחנו או הם". היא אמרה: "אנחנו אתם בברית עמי בני שם". יסוד מוסרי זה הוא חלק מאמונה, ולכן הוא גם מרכיב בעצמה הלאומית וכן בעצמה הצבאית. הציונות לא התעלמה מהערבי. מראשיתה התמודדה עם הנושא הזה. הציונות – שאינה "שם פרטי", כדברי עמוס עוז, אלא "שם משפחה" – התמודדה ללא הרף עם השאלה הערבית. אנחנו חלק ממשפחת העמים כאן. מרכיב עיקרי. קדום. חוקי. אין אנו דיירי משנה. יש, לכן, למצוא איזון דרך חיים מבוגרת אמיתית בין היהודים התוקפת רבים בקרבנו לבין חולשת הדעת המקנת באחרים.

אני מודה, קשה היום, קשה מאוד. לא קל להגדיר בפני חיילי צה"ל את "מטרות המלחמה". לאשף קל יותר. הם יודעים מהי המטרה הסופית והותרים אליה ללא

הייתה מתרחשת ללא שלילת הגולה. אך תמיד נאבקים על נפשו של העם הזה היגלות והגאולה. הציונות דחקה את הקץ, בכך היה סוד כוחה ועצם מהותה. אך העם לא עלה בחומה. גם בימי עזרא ונחמיה לא עשה זאת. אילו היו עולים בחומה היו, כדברי ריש לקיש, "משולים לכסף שאין הרקב שולט בו". כנגד זאת ניתן לראות את כרוזיהם של "נטורי-קרתא", הזועקים מעל קירות "מאה-שערים", אודות מה שיעלה בגורלם של דוחקי הקץ; אלה אשר הותר דמם "כצבאים וכאילות השדה", משום שהעירו ועוררו את האהבה...

מאבק דורות זה בין הגלות והגאולה לא חדל, והוא נמשך גם בדורנו. זה לא כבר ביקר בארץ הפילוסוף היהודי-צרפתי ברנאר הנרי לוי, מראשי מרד הסטודנטים בצרפת בשנת 1968. הוא שוחח כאן עם מגוון אישים "בקשת הציונית" משמאל ועד ימין ונדהם עד כמה מאוחרים כל הישראלים בשלילת הגולה ומסרבים להעניק לה "לגיטימציה". הוא העלה מחדש את רעיון התעודה בעמים, את שליחותם הנצחית של היהודים בקרב גויי הארץ, שליחות רוחנית ומוסרית. לשיטתו הגלות אינה קללה ואינה בגדר שיבוש היסטורי ו"קוסמי", אלא ערך בפני עצמו. גלות בצד ישראל, על דעת כפל הפנים והזהות של העם הזה. הוא נדהם בראותו כי הישראלים, כציונים, אינם מקבלים זאת, והם רואים בשיבת ציון את התשובה לדברי ימי ישראל בבחינת "חדש ימינו כקדם". כאן! רק כאן!

אני מאמין באמונה שלמה, ששיבת ציון המתרחשת לעינינו תחדש פה עם שישא בחובו את מיטב סגולות התורשה של עם ישראל לדורותיו, כי מצפה לנו פריחה רוחנית. אין לי שום סיבה להניח שהדבר לא יקרה.

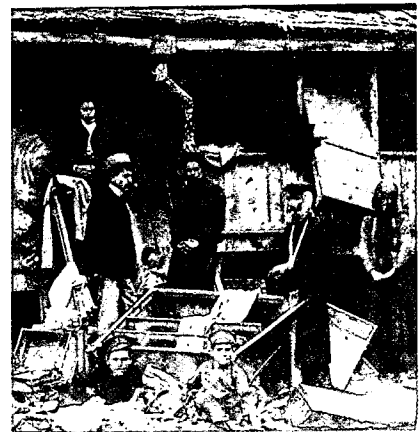
יום אחד אמר לי פרופ' אברהם השל, מגדולי חכמי ישראל בארה"ב: "הזאת נעמי?" הוא שאל בצער, בחרדה, באכזבה, למראה המתרחש בישראל, למראה הפיחות שחל בנו. אמרתי לו: "פרופ' השל, תן לנו 'קרדיט'. תן לנו כמה דורות ונראה איזו 'שולמית' תצא מחררה".

אך גם אנו חסרים זמן וסבלנות היסטורית. אנו מלאי חרדה למראה השולמית הזאת הצועקת אלינו בפציעה, כי כואב לה. ואכן כואב לה להילחם בחמש מלחמות בדור אחד ולאבד את הטובים בשדות הקרב, וכואב לה שהיהודים אינם באים, וכואב לה שדמות החברה כאן מתעוותת. אך אין "ציונות דה־לוקס", ללא דם ודמ־

ראייה של "ריאל פוליטיק". לא רצוי להפוך כל גישה של "רזון ד'אטא" (טובת המדינה – Raison d'Etat) לפשע מוסרי. הוא קיבל את החלוקה. הוא דגל בה. הוא נזהר להרחיב גבולות מחשש הסתבכות בשל כל הסיבות האמורות, אך הפסוק ההוא שימש לפניו כנתון לראייה היסטורית של תהליכים ממושכים. ההתנחלות בארץ קשורה בהתרחבות העם. יש למצוא שילוב נכון בין צידוק הדרך לבין "הפרקטיקה הפוליטית".

העיקר הוא – תחושת צדקת הדרך. שיבת ציון היא בגדר מעשה צדק לנרדף ולמקופח בעמים. כל שאר הדברים נגזרים מן "הפרקטיקה הפוליטית", שבה חכמת המעשה וגם הערמה המדינית הם לא פעם מרכיבים חוקיים ומוצדקים. אינני מציע לדון הפעם הזאת בבעיות "הפרקטיקה הפוליטית", אלא בצדקת הדרך. ללא תחושת צדקת הדרך אין גם עצמה צבאית. הציונות, כדברי גרשם שלום ז"ל, החזירה את היהודים אל ההיסטוריה. אלמלא נכנסנו אל ההיסטוריה כעם ריבוני היינו נעלמים. הגלות, על פריחתה הרוחנית המופלאה, הייתה סיפורה של עדת מיעוט נרדפת ונרצחת עד בוא החורבן הגדול. ללא ריבונות לאומית בארץ-ישראל היו הרדיפות והשמד וההתבוללות מכלים את העם הזה. הגאולה הגיחה מתוך החורבן, בבחינת "ביום שבו חרב בית המקדש נולד המשיח". עם זה נקלע תמיד בין הגלות והגאולה. אני מאמץ את תפיסתו של המהר"ל מפראג, שראה בגלות לא רק עיוות היסטורי, אלא גם שיבוש קוסמי, פריעת סדרי בראשית, שלפיהם אומה יושבת בארצה. אנחנו האמנו בתפילות הגאולה, ב"קבץ פיזורינו מבין הגויים". הרעיון המשיחי היה אבי הרעיון הציוני. המהפכה הציונית לא

מרעות בקישינב – הגלות הייתה סיפורה של עדת מיעוט נרדפת ונרצחת

הירידה מהארץ — בעיה כואבת כבר בימי העליות הראשונות

"גדוד העבודה" — מופת של עבודת כפיים ובניין הארץ

מבקשים בשורה, ואין זה פשוט, ומה שאתה יכול לומר הנו כך: להוריד העני-בות, להפשיל השרוולים, לעבוד קשה. לחזור ל"גדוד העבודה", לעבודת כפיים, לבנות ארץ, לבנות עם, לחנך. אבל כל זה תובע זמן.

אולם המלה "עכשיו" הפכה להיות מלת המפתח של החוויה. במקום אחד זה הרואין, ובמקום אחר זו ירידה. עלינו לומר לעצמנו ולאנשים צעירים, שאין מקום לקוצר רוח זה, שכן מדובר במאבק של דורות. יכול להיות שיהיו קשיים ולא תהיה עלייה, אך צריך לזכור שהיו שנים יותר קשות. מדברים עכשיו על מכת הירידה, אך שנת 1927 הייתה יותר קשה, כי כל העלייה השנייה נשארו אחד על עשרה. ומהעלייה השנייה נשארו אחד על עשרה. אל לנו לפחד מפני עצמנו, באשר רביי פנים אנו, באשר חלוקים אנו בדעותינו. אם נדע למצות את העיקר המשותף לא תהיה הסגנונית הישראלית סיבה לאסון, אלא מקור לעצמה, ביטוי לעם בן-חורין, מראה פניו של עם מיוחד בנינו.

זה שהדברים חורקים אחרי אלפיים שנה, שעם גולה הופך לעם ריבוני — זה מסוג הבעיות הקטנות אשר אפשר ואף עושות את החיים למעניינים יותר. אינני מציע לראות בזה מקור לייאוש, אלא לזכור כי ממאבקים עצומים כאלה נוצרים בסופו של דבר דברים חדשים.

מאלרו אמר פעם משפט נוגע ללב: "הישראלים אינם ממשיכים את היהודי אלא משנים אותו." אם מדובר כאן לא בתהליך של ניתוק, אלא בתהליך של שינוי ותמורה — אל לנו לראות במאבקים שיש לנו מצב קטסטרופלי, אלא יותר תהליך של מטמורפוזת וגאולה. לכן, מכל בחינה, אני חושב שיש תקווה לתקווה לתקומתנו.

אני מבדיל לצורך הדיון בין עיקרי אמונה וצדקת הדרך לבין "הפרקטיקה הפוליטית". מותר וצריך לתמוך בין המכ"שולים. עיקרי האמונה הם נכסי רוח שאין קיום בלעד. התמרון המדיני נגזר מנסיבות, מאירועים ומלחצים, מסך הכל של כוחנו וכוחם של יריבנו.

גם אני מאמין שארץ-ישראל היא ארצו של עם ישראל. אני חניך זרם שראה בארץ-ישראל ובשלמותה את בסיס חינוכו. אבל עם זאת ייתכנו נסיבות שבהן נקבל פשרה, שתאפשר את קיומנו וצמיחתנו, אם תביא לשלום. אך גם הנכון לפשרה, ועל כך נטושה המחלוקת, חייב לאמץ עד תום את זכותו של עם ישראל בארץ-ישראל ועליה. גם זה שרוצה לוותר, חייב שיהיה לו ברור, כי הוא מוותר על משהו שלו. כאב לי, כאשר ראיתי באחת ההפגנות של "שלום עכשיו" כרוזה שבה נאמר כי "חיי בנים חשובים מקברי אבות". אמרתי לכמה מהם בשיחה ממושכת, כי ססמה זו לא תציל חיי חיילי ישראל אחד, אך היא פוגעת קשה במושג "ארץ אבות", היקר לעמנו בהיותו מרכיב עיקרי בשיבת ציון. יגאל אלון, התחבט, כדבריו, "חיבוטי קבר" כאשר ניסח את משנתו, המכירה בחלוקה אחרת של ארץ-ישראל המערבית. "משלי אני נותן" — אמר. הצרה היא שתכניתו נדחתה על הסף, ואנו בעיצומה של המחלוקת בינינו לבין אויבנו ובינינו לבין עצמנו. זוהי תמונת המצב. אך אין בכך כדי לפגוע כהוא-זה בעיקרי האמונה.

לסיום — אינני יודע איך מרפאים. נפגשתי עם נוער, ומאז מלחמת יום הכיפורים נושא זה אצלם בנקודת רתיחה. הם

לאות. קל יותר לומר לאנשים: "עליכם להגיע ליפו, לחיפה ולעכו". המצרים ריכזו עצמה רוחנית אדירה בהטפתם לאנשיהם יומם ולילה, כי עליהם לצלוח את התעלה, אחרת — אין מצרים. בפנקסי חייל של סטודנטים מצרים, שגר ייסו לזמן רב, צויין תאריך החיול. בסעיף "תאריך השחרור" נאמר: "יום לאחר שחרור הארמה". יש כוח עצום ביכולת זו להגדיר מטרות על דרך החיוב. לנו קשה לומר: "אתם רואים את ההר ההוא — שם תתקעו את דגל ישראל". אנו מצויים במחלוקת לאומית קשה ומרה על מהותה של המדינה וגבולותיה. קשה לנו להשיב מה העם רוצה, כי העם חלוק וקרוע. אנו יודעים מה ברצוננו למנוע, אך מתקשים לנסח את רצוננו. כך היה בעת מלחמת השחרור וקל וחומר היום. אז אמרה אשה אחת, בעת הבחירות לכנסת הראשונה, שאם תעמוד בפני הבררה "נגב שלם וחצי בעל, או בעל שלם וחצי נגב", תבחר באפשרות השנייה. לא תמיד זו בררה אפשרית. אבל האם בשל כך אנו צריכים לפקפק בעיקרים היסודיים של צדקת הדרך?

אם כך ואם כך, המחלוקת נטושה בקרב העם על האמונה, על האידיאולוגיה ועלינו לקבל זאת ברצון כחלק ממצב טבעי ומוכן, באומה ביקורתית ויודעת ריב כאומתנו. יש בכך גם מן הכוח, אף שיש בכך גם מן החרדה ומפיחות העצמה הנדרשת במצבי מצוקה ממושכים. יש לפיכך להתרכז בעיקר המשותף לכל חלקי העם הזה: שהעם הזה הוא עם אחד הנמשך מאז אברהם אבינו, ושהעם הזה זכאי וחיוב לכונן ולקיים את ריבונותו בארץ-ישראל, שהיא ארצו, ולחדש בה את יצירתו הרוחנית ואת חברת הצדק. עלינו לעשות ככל שיש לאל ידנו למען שלום עם שכנינו, אך לא נהנה את קיומנו וחירותנו בהסכמתם.

• על מצבתו של פרץ הרצנשטיין מחרדה נכתב: "איש מידות בדמי ימיו/מדוכא בייסורים רוב שני/בן נאמן לארצו ועמו/היה עד אחרון יומו/לבניו אחרי ציוה במרץ/נא אל תעזבו את הארץ".

תא"ל שלמה אליה

ראש המנהל האזרחי ביהודה ובשומרון

התלהמת

איראן - לקחים

שדות נפט ומתקני נפט. דומה כי כבר בראשית שנת 1981 ניתן היה לאפיין את מגמת ההתפתחויות לעתיד במהלך המלחמה.

עיראק לא זו בלבד שלא השיגה אף לא אחד מיעדיה האסטרטגיים והאופרטיביים באזור חוזיסטאן, אלא שצבאה נאלץ להתמודד מזה כשלושה חודשים עם ניסיונות של איראן להשתלט על שטחים בתוך עיראק במרחב בצרה ובצירים המדי-בילים לבגדד. גם מן הבחינה המדי-נית לא השיגה עיראק את יעדה המרכזי, שהוא הפלת משטרו של חומייני או לפחות ערעורו, והפכה להיות תלויה מבחינה מדינית וכלכלית בירדן ובשכנותיה במפרץ הפרסי.

צבא איראן הוכיח יכולת התאוששות מרשימה. תוך כדי בלימת העיראקים שוקמו ואורגנו המסגרות הצבאיות והצבאיות למחצה, ובישורת מתקפות-נגד החזיר לידו את כל אזור חוזיסטאן הכבוש, תוך שהוא מציב כיום איום ממשי לכיבוש שטחים עיראקיים באזורים שמול בצרה. זאת ועוד, על אף בידודה המדיני בעולם הערבי הפכה איראן להיות הגורם המרכזי בשאלת המשך המלחמה או הפסקתה. איראן אינה מקבלת את תנאיה של עיראק להפסקת המלחמה ומשום כך קיים ספק רציני בדבר עצם רצונה של איראן להביא את המלחמה לידיו סיום.

אין ספק כי להתפתחויות בשדה המערכה ולשאלת עתידו של הקונפליקט האיראני-עיראקי נודעת השפעה מרחיקת לכת על יציבותם של המשטרים במדינות אלה, וכן על המערכת המדינית באזור, כלומר על

מלחמת איראן-עיראק עתידה להירשם בהיסטוריה הצבאית כעוד מלחמה, שראשיתה בהערכת מצב מוטעית של הצד היוזם בדבר עוצמתו ויכולתו להשיג את יעדיו הצבאיים והמדיניים*.

גם אם צדק משטר הבעת' העיראקי בכך שראה במשטרו של חומייני באיראן סכנה ממשית לעצם קיומו, וגם אם אכן שאבו המיעוט הכורדי בצבא והמיעוט השיעי בדרום עידוד ממשטר זה, דבר שעורר בעיות פנים עדינות, הרי נראה כי עדיין עמדו בפני נשיא עיראק, צדאם חוסין, דרכי פעולה אחרות מאשר המלחמה הכוללת, שבה פתח.

החלטתם של מנהיגי עיראק לפתוח במלחמה לא הייתה פרי הערכת מצב יסודית. המצב הפנימי והצבאי המעורער, שבו הייתה שרויה איראן בסתיו 1980, הוא אשר פיתה אותם לנקוט מהלך זה, והוא גם הביאם לכלל הערכה, כי המלחמה רצויה להם ותוצאותיה תבאנה לשינוי הסטטוס-קוו הפוליטי במפרץ הפרסי.

המלחמה, שנפתחה ב-22 בספטמבר 1980, במתקפה עיראקית גדולה לאורך קו חזית באורך 600 ק"מ, ידעה עד כה תפניות קיצוניות, כאשר הצדדים הלוחמים לא הצליחו להשיג הכרעה צבאית. המלחמה נפתחה בקרבות תנועה מהירים אל עומק מחוז חוזיסטאן אך שונתה כעבור חודשים את פניה והפכה למלחמה סטטית בעלת מאפיינים של מלחמת התשה: קרבות ארטילריים, תקיפות מקומיות של קומנדו וכוחות חי"ר, והפעלת מטוסים נגד מטרת צבאיות ואזרחיות ובעיקר

* על שלביה הראשונים של המלחמה ראה מאמרו של סא"ל דני א. "קארטיית צדאם", מלחמת איראן - עיראק 1980, מערכות 278, ינואר-פברואר 1981, עמ' 26-21.

נסיכויות ומדינות המפרץ הפרסי ועל הזירה הבינערבית. מלחמת איראן-עיראק על תהפוכותיה הצבאיות מציבה מספר שאלות קשות בדבר האופן שבו התנהלה, ובדבר תוצאותיה בשטח עד כה. ההתמודדות שמלכתחילה נראתה כנוטה לטובת העיראקים בכל הקשור למדדים של יחסי כוחות ביבשה ובאוויר, עוצמות, איכויות, אמל"ח, ארגון המסגרות הצבאיות, ומוכנות העורף, הוכחה כבלתי נכונה ועוררה שאלות רבות לגבי סיבותיה. מטבע הדברים לא ניתן עדיין להשיב על כל השאלות, אך עם זאת ראוי לשרטט את הלך-חיים הצבאיים העיקריים שניתן להפיק ממלחמה זו.

שלבים עיקריים במהפך - תמונת המצב בשטח

בשלושת החודשים האחרונים של שנת 1981, חלה תפנית במלחמה. הצבא האיראני נטל את היוזמה ובשורה של מבצעים נרחבים ומוצלחים הדף את הכוחות העיראקיים מהטריטוריות האיראניות שנכבשו באזור חוסיסטאן, ואף העתיק את זירת הקרבות אל שטחי עיראק, אשר ממזרח לעיר בצרה. לעומת המתקפה האיראנית שאופיינה בהיקף גדול יותר של כוחות וברמה גבוהה של תכנון וביצוע, התאפיינו התגובות העיראקיות בהדרגה יוזמה בשטח, ובתכנון שנועד לשמור על שלמות הגייסות תוך ויתור על שטחים. אולם משנאלצו העיראקים להילחם על אדמתם, נמצא כי מאפיינים רבים בצורת הלחימה, בתכנון ובמוראל הגייסות השתנו לחלוטין.

המהפך האיראני בשדה הקרב התרחש כמספר שלבים:

א. הסרת המצור מעל העיר עבדאן

בסוף ספטמבר 1981 ערכה דיביזיית חי"ר איראנית מתוגברת בכוחות של משמרת המהפכה, מתקפה שבסיומה הוסר המצור מעל לעיר. הכוחות העיראקיים נאלצו לסגת אל ממערב לנהר הקרון והצירים הראשיים מעבדאן מזרחה וצפונה לעבר אהווא ובנדר-מעשור נפתחו לתנועה. הצלחת המתקפה האיראנית סימלה את כישלונה הראשון של האסטרטגיה העיראקית, אשר גרסה שיש לנהל לוחמה סטאטית שתביא להתשת הכוחות האיראניים וזאת במקום לנקוט יוזמות התקפיות ולהשלים את השגת היעדים האופרטיביים.

ב. כיבוש מרחב סוסנגרד - בוסתאן (סוף נובמבר - תחילת דצמבר 1981)

כמתקפה רחבת היקף של כמה דיביזיות איראניות מול מספר דיביזיות עיראקיות ובהשתתפות כוחות חי"ר, שריון וקומנדו עלה בידי האיראנים לכבוש את העיירה בוסתאן ולהשתלט על שטח איראני נרחב בצפון-

מערב חוסיסטאן. המתקפה נערכה בשני שלבים: בשלב הראשון כבשו כוחות חי"ר ושריון את העיירה בוסתאן ובשלב שני השתלטו כוחות איראניים על יעדים בעורף המערך העיראקי במרחב שבין סוסנגרד לבוסתאן. חילות האוויר של שני הצדדים לקחו חלק במערכה. חיל האוויר העיראקי נהנה מיתרון כמותי וכתוצאה מכך גם מעליונות אווירית, אשר לא הביאה לתוצאות של ממש בקרב. גם במערכה זו השכילו האיראנים להקנות לעיואקים תחושה של סכנת ניתוק מהעורף על-ידי פיצוץ הגשר שעל נהר כור-כרחה בחלקו הצפוני.

ביוזמה התקפית שנייה זו של האיראנים משתקפת כבר הטקטיקה החדשה שלהם המתבססת על יכולת ארגון ועל שליטה בכוחות גדולים ומשולבים, חרף קשיים לוגיסטיים, כן ניתן להבחין במוראל גבוה של לוחמים ובנכונות לספוג אבדות רבות יחסית.

ג. מתקפת שוש דיופול (סוף מרס 1982)

ארבעה חודשים לאחר שספגו מפלה באזור בוסתאן ועל אף העליונות האווירית שלהם והמאמץ שהושקע כדי לשפר את יכולתם בהגנה, נחלו העיראקים מפלה שלישית ובסוף יומה נאלצו לסגת משטחים נרחבים אשר בצפון ובמרכז דרום חוסיסטאן. במתקפה זו הפעילו הצדדים כוחות סדירים בהיקף של כשמונה דיביזיות. בצד האיראני לחמו לצד הכוחות הסדירים גם אלפי לוחמים מ"משמרות המהפכה", שאותם לא ניתן כמובן לאמור במדויק. כללית ניתן לומר כי כוחותיהם של שני הצדדים הלוחמים היו שווים בגודלם. המתקפה האיראנית נמשכה כ-11 יום ונערכה בחמישה שלבים:

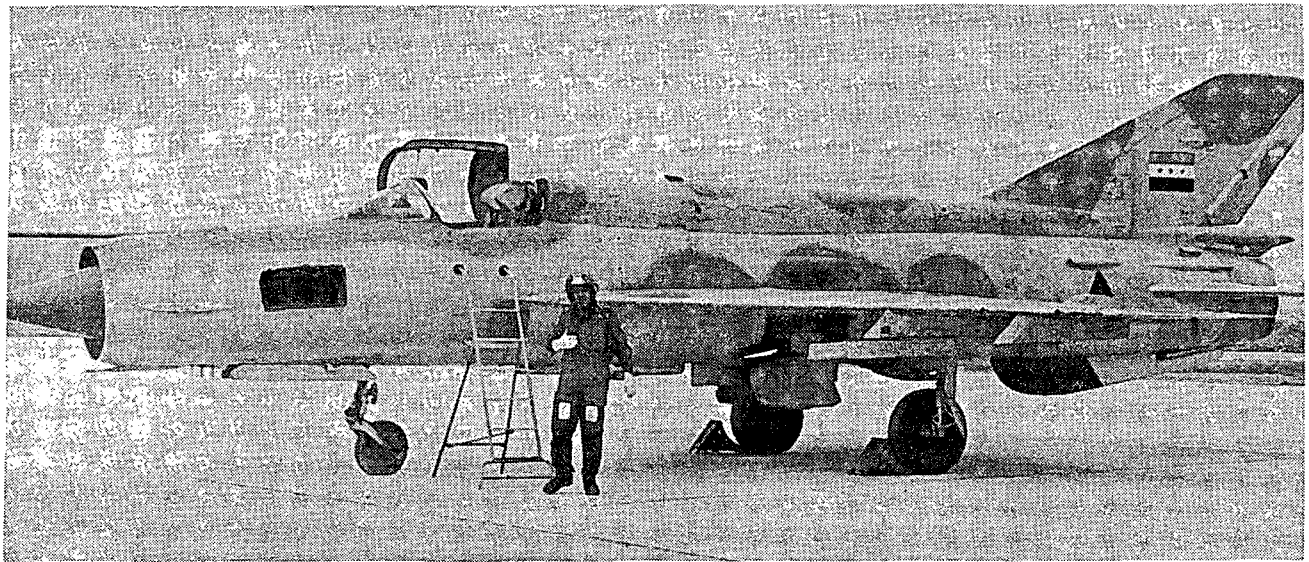
בשלב הראשון ביצעו האיראנים מהלך הטעייה באזור סוסנגרד-אהווא, במגמה למנוע מהעיראקים לאתר את כיוון ומאמץ העיקרי האיראני ולגרום לפיצול הכוחות העיראקיים.

בשלב השני ערכו העיראקים מתקפה מקדימה במגמה לשבש את ההכנות של האיראנים למתקפה באזור שוש דיופול. המהלך העיראקי היה מורכב משני מאמצים מקבילים. האחד מול דיופול; והשני מול שוש נערך על-ידי דיביזיה ממוכנת. התקפה זו נהדפה על-ידי האיראנים, ובפועל לא השיגה את מטרותיה.

בשלב השלישי ביצעו האיראנים את המתקפה המתוכננת בהמשך להדיפת מתקפת הנגד העיראקית המקדימה. המתקפה נערכה מצפון לדרום באזור דיופול וממזרח למערב באזור שוש. הכוחות האיראניים הצליחו למוטט את המערך הקדמי העיראקי. במהלך זה הצליחו האיראנים

עיראק
הערכות, סיכום ביניים

טייס עיראקי ליד מטוס המיג-21 שלו

נראה כי חיל האוויר העיראקי נהנה מעליונות כמותית ומחופש פעולה באוויר. לשני הצדדים נגרמו אבדות כבדות כנפש ובאמל"ח ושניהם מדווחים על הפלת כמה עשרות מטוסיים ומסוקים. אולם יש להניח כי מספר האבדות כנפש שנגרם לאיראנים היה גדול מזה שנגרם לעיראקים.

ה. כיבוש חורמשהר

בחדש מאי, כשלושה שבועות לאחר שצלחו את נהר הקרון, ביססו את ראש הגשר וניתקו את העיר מהאפשרות לקבל תגבורת וסיוע מצפון. פתחו האיראנים במתקפה שנועדה לכבוש את העיר חורמשהר. היה זה השלב האחרון בתכנית המתקפה שמגמתה הייתה להשלים את כיבוש חוויסטאן מידי העיראקים. הלחימה לכיבוש העיר נמשכה כיומים, ולקראת ביצועה תגברו האיראנים את כוחותיהם הסדירים. העיראקים שהעריכו שהקרב המרכזי באזור יתחולל בעיר, תגברו את כוחותיהם עד להשגת עדיפות. בעיר עצמה היו ערוכות רק יחידות חי"ר, מילואים וסדיר. שאר עוצבות השריון העיראקיות נפרסו ממערב לעיר חורמשהר והגיעו עד למבואות בצרה.

בדומה לטקטיקה שנקטו האיראנים במתקפות קודמות, הם החלו את המהלך בנייתוק כוחות עיראקיים הערוכים מצפון לעיר ועל ציר בצרה — חורמשהר תוך שהם מרכזים את המאמץ המרכזי לקראת כיבוש העיר.

כיבוש העיר נערך בשני מאמצים עיקריים: האחד — מצפון לציר חורמשהר — אהווה השני ממערב לציר בצרה — חורמשהר.

נראה כי בעיר עצמה לא התחוללו קרבות כבדים, למעט אולי בשלבים הראשונים של חדירת האיראנים לתוך העיר, אולם דומה כי יחידות החי"ר שהיו ערוכות בעיר, מסרו את

משהר. המתקפה כללה שני מאמצים: האחד באזור אהוו — סוסנגרד והשני, המאמץ העיקרי, מבצע צליחה ותפיסת ראש גשר ממערב לנהר הקרון. האיראנים השתלטו על חלק ניכר מהציר העיקרי בגזרה אהוו — חורמשהר והתקדמו אף מערבה ודרומה לו עד לקרבת הגבול הישן. הלחץ האיראני בראש הגשר והרחבתו אילצו את העיראקים לסגת מאזור אהוו — סוסנגרד לכיוון דרום ומערב על-מנת למנוע כיתור וניתוק של הכוחות בגזרה זו וכדי לתגבר את כוחותיהם באזור חורמשהר. נראה כי מהלך הצליחה וההתבססות האיראנית בראש הגשר נעשו בקלות יחסית, בשל מערך כוחות עיראקי מדולל יחסית. כיוון שכך לא סבלו העיראקים אבדות כבדות.

תנופת הקרב של האיראנים נעצרה במישור רים שמצפון וממערב לעיר חורמשהר. כדי לכבוש את העיר נזדקקו האיראנים לארגון מחדש את שורותיהם ואת מערך התחזוקה שלהם.

גם במהלך זה ראוי לציין את התכנון ואת הביצוע הטובים של האיראנים. מערכה זו הייתה הממושכת והנרחבת ביותר שניהלו שני הצבאות תוך הפעלת סדר"כ גדול שכלל עוצבות חי"ר, עוצבות שריון ועוצבות ממוכנות, כאשר האיראנים הפעילו בנוסף לכך גם כוחות בלתי סדירים של "משמרות המהפכה", שכללו עשרות אלפי אנשים. בחינת יחסי הכוחות בשטח (בזירת קרב זו השתתפו כרבע מיליון לוחמים) מצביעה שהיחס הכללי היה 2:1 לרעת האיראנים אשר בכל זאת השכילו לתמרן ולאכוף על העיראקים נסיגה.

חילות האוויר של שני הצבאות הושיטו סיוע קרוב באמצעות מטוסי קרב ומסוקים.

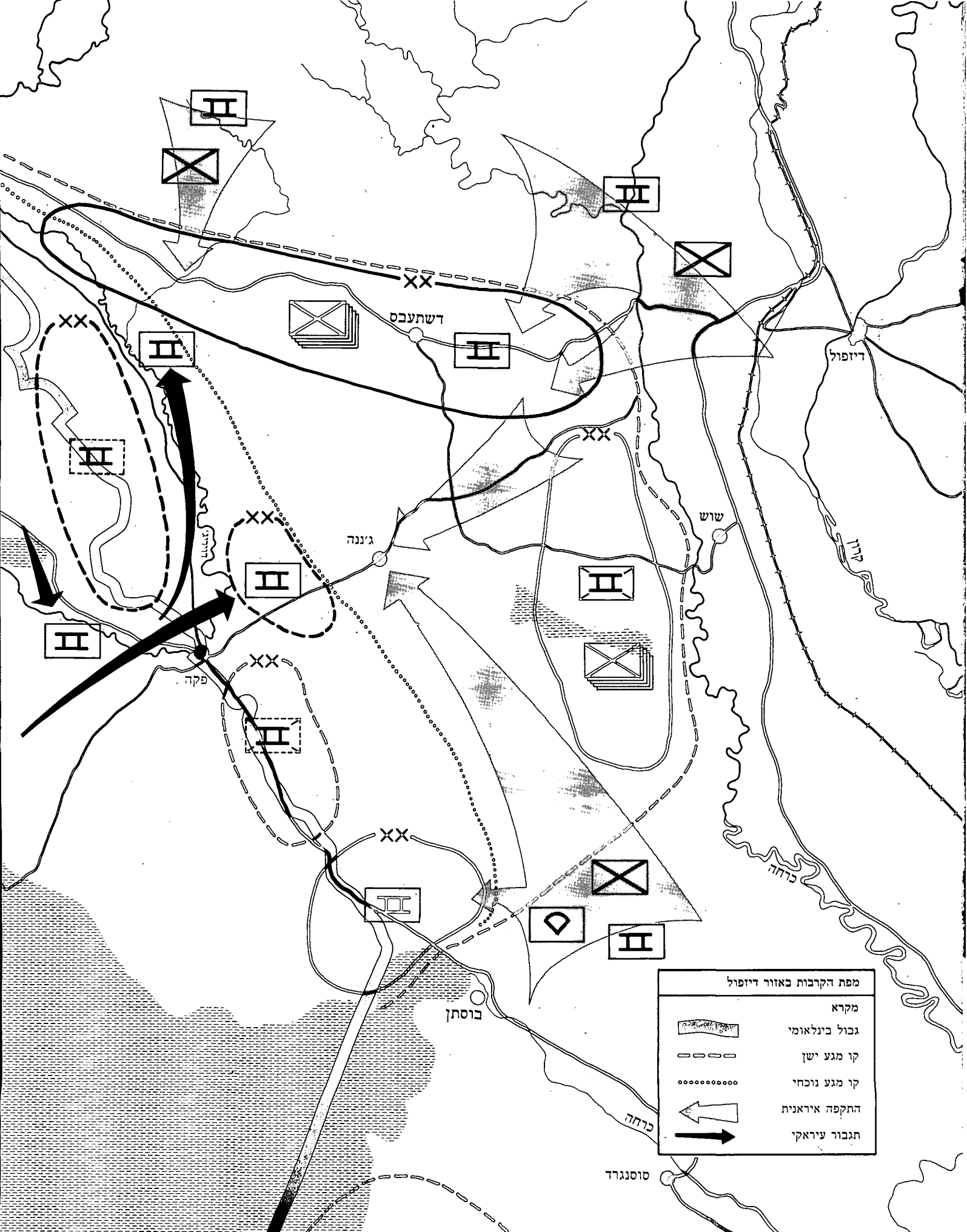
לחדור לעומק השטח שהחזיקו העיראקים מאז ראשית המלחמה עד לעומק של כ-30 ק"מ ממערב לדיזפול וכ-15 ק"מ מהגבול הישן.

בשלב הרביעי ניסו העיראקים להדוף את המתקפה האיראנית על-ידי ביצוע מתקפת נגד. הניסיון נכשל והאיראנים הצליחו לבסס את שליטתם בשטח.

בשלב החמישי נסוגו העיראקים לאזור הנהר הרוז, כ-10 ק"מ מהגבול הישן והתבססו להגנה באזור. חילות האוויר של שני הצבאות השתתפו בלחימה בעיקר במתן סיוע קרוב לכוחות היבשה. המתקפה על דיזפול הייתה למעשה המתקפה הגדולה הראשונה בשרשרת המתקפות שביצע צבא איראן, ומשום כך היה גם מספר האבדות, שנגרמו בה, הגדול ביותר שנרשם במלחמה זו. אומדנים לא מאוחרים מוסרים על כ-25 אלף הרוגים ופצורי עים עיראקים ועל אלפי שבויים. דומה כי לראשונה נפגעו קשה מסגרות לחימה שלמות. (לעיראקים הושמדו כ-300 טנקים וכן נלקחו שלל טנקים וקני ארטילריה רבים). אין ספק כי הטקטיקה שנקטו האיראנים במתקפתם זו והשילוב של אלמנטים של הטעייה ומתקפת מלקחיים שיבשו את יכולתם של המפקדים העיראקים לקרוא נכון את מרשם הקרב האיראני, ועם זאת הם מצביעים על תכנון וביצוע ברמה גבוהה מצד האיראנים תוך ניצול של הכרת נתוני השטח והאויב.

ד. המתקפה לכיבוש דרום חוויסטאן (סוף אפריל)

בסוף אפריל פתחו האיראנים במתקפה הרביעית בדרום החזית במטרה לכבוש את האזור הדרומי של חוויסטאן ואת העיר חור-

מפת הקרבות באזור דיזפול

	מקרא
	גבול בינלאומי
	קו מגע ישן
	קו מגע נוכחי
	התקפה איראנית
	תגבור עיראקי

דיזפול

דשתעבס

גיננה

שוש

פקה

בוסתן

סוסנגרד

כרחה

כרחה

קרו

קרו

XX

XX

XX

XX

XX

XX

XX

XX

XX

XX

XX

XX

XX

XX

XX

XX

XX

XX

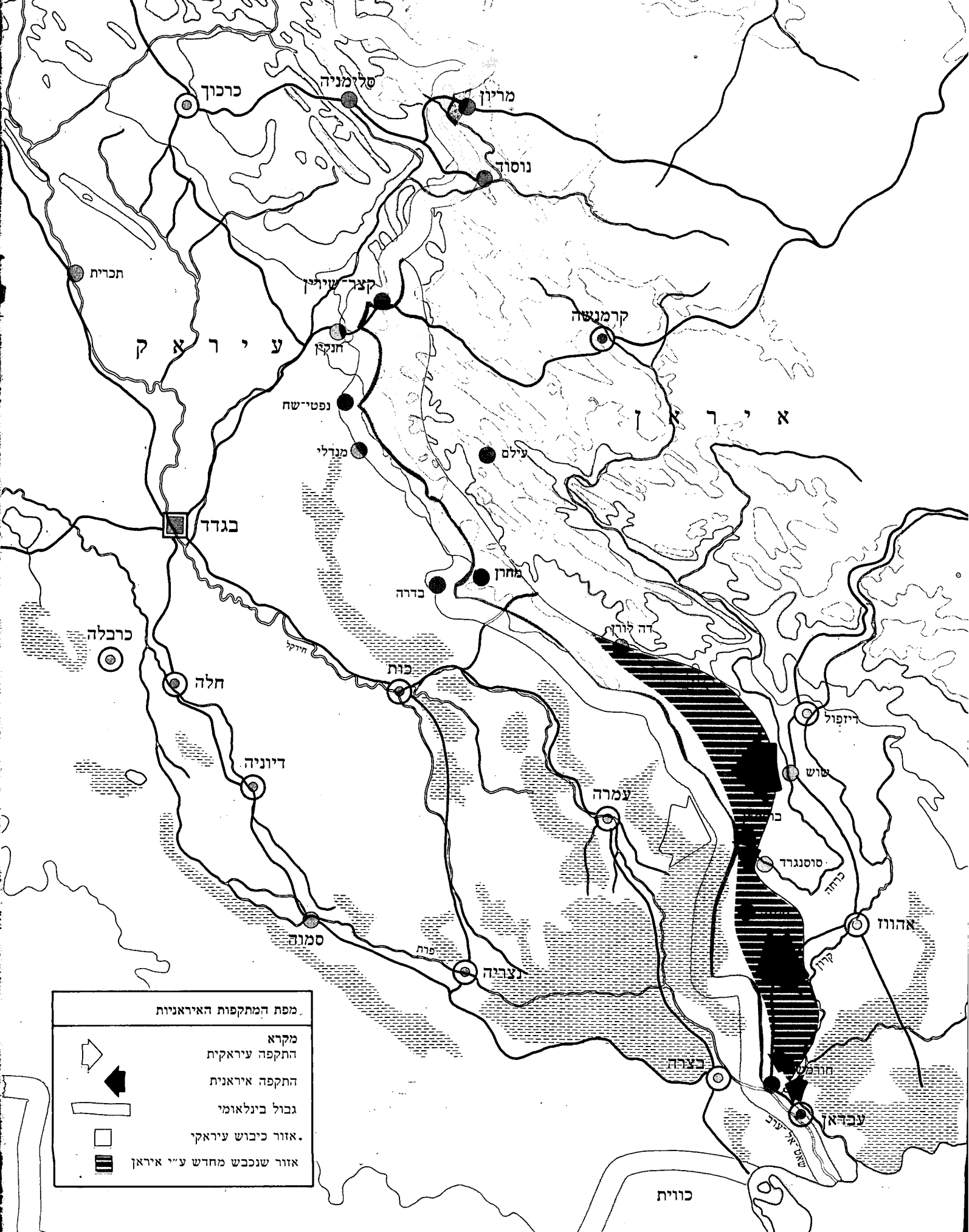
XX

XX

XX

XX

XX

כרכוך

סלימניה

מריון

נוסוד

תכרית

קצר שוילין

קרמנשה

עיראק

חנקין

נפטי"שח

מנדלי

עילם

בגדד

מחרון

כדרה

כרבלה

חידקל

דה לורן

חלה

כות

דיופול

דיוניה

עוש

סמונה

עמרה

כרחה

סוסנגרד

אהרוז

פרת

נצרנה

קרה

כצרה

חורמל

עברא

מפת המתקפות האיראניות

מקרא
התקפה עיראקית

התקפה איראנית

גבול בינלאומי

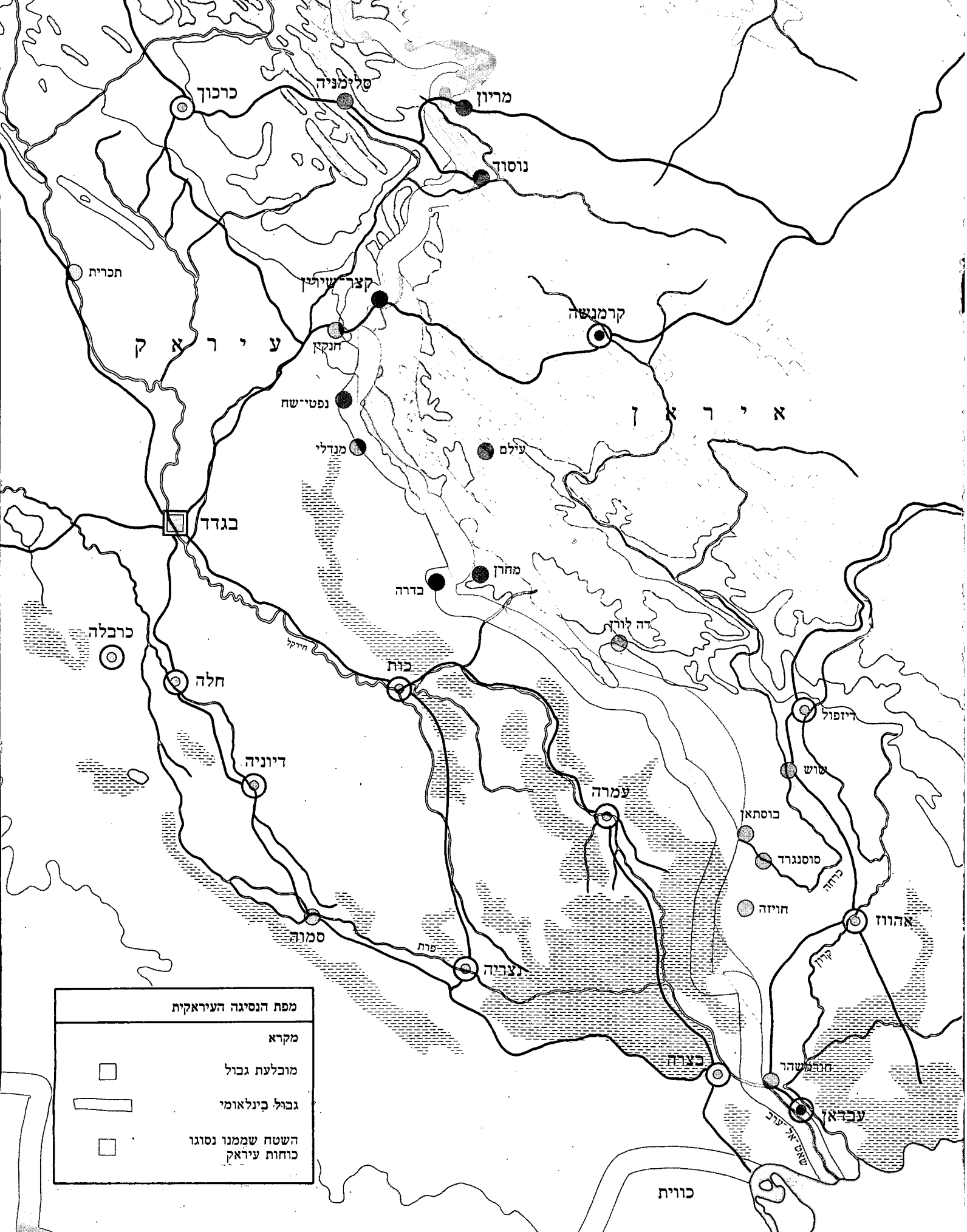

אזור כיבוש עיראקי

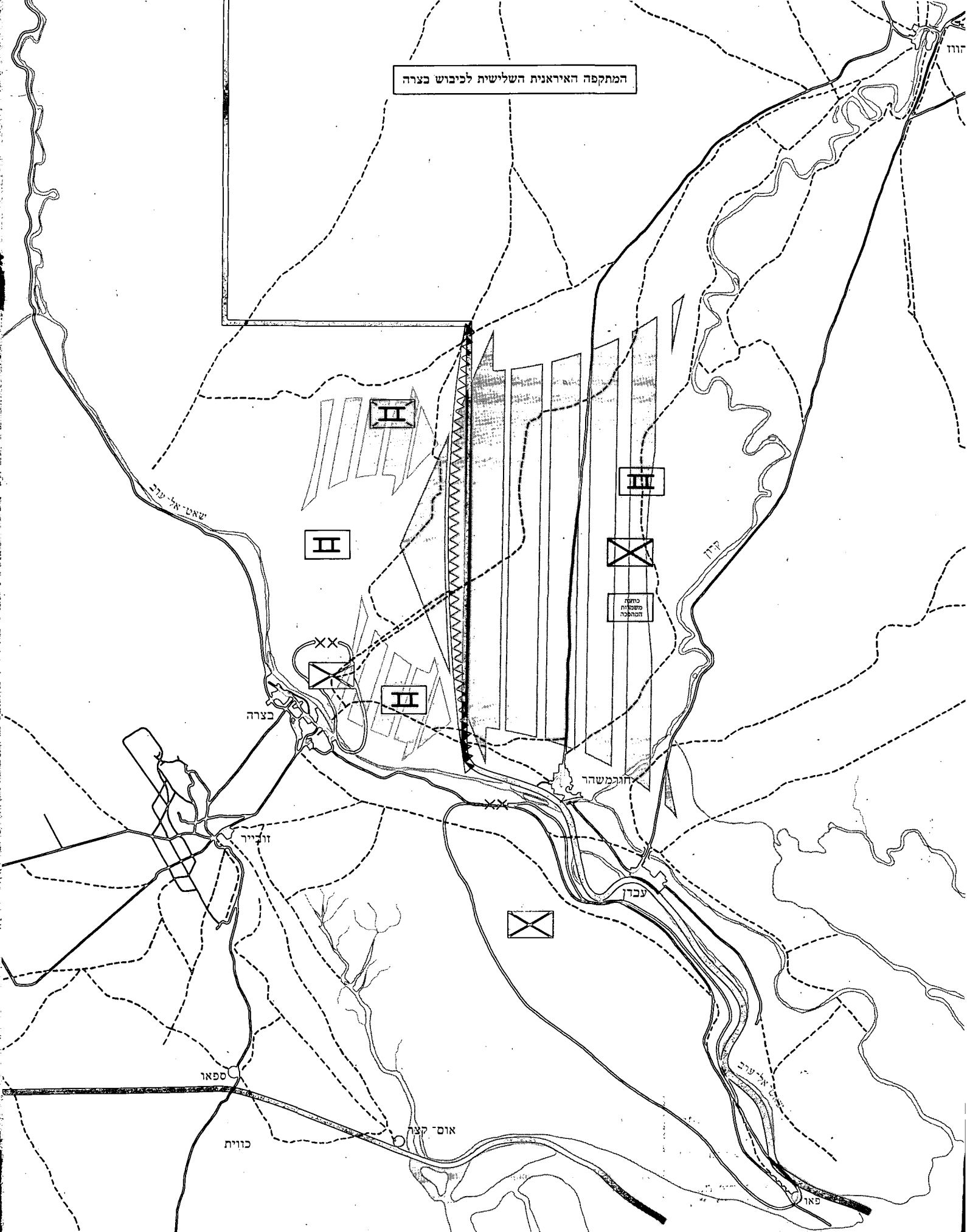

אזור שנכבש מחדש ע"י איראן

כונית

המתקפה האיראנית השלישית לכיבוש כצרה

שאמי-אי-ערב

כצרה

ח'וקמשהר

עכד

ספא

כוית

אוס-קר

פאו

מחנה
מטות
התותח

איראן באורח חד-צדדי.

שלא כבעבר הפעם לא הצטיינו המהלכים האיראניים בתחכום. האיראנים ניסו להכניע את המערך העיראקי הגדול והמבוצר ביותר במתקפה חזיתית, והשקיעו בכך את עיקר הסדר"כ שעמד לרשותם. שלא כבעבר הם לא ניסו לבצע מהלכי הטעייה, איגופים ופריצה בנקודות תורפה. נראה כי להעדר הסכמה כללית בקרב ההנהגה האיראנית בדבר נחיצות היזמה האיראנית הייתה השפעת מה על הצורה שבה תוכננה ובוצעה המתקפה האיראנית.

העיראקים, כך נראה, הפיקו לקחים מכיש-לונותיהם בעבר ולא הציבו הפעם במערכי ההגנה יחידות לא מיומנות. הם ביססו את מערך ההגנה העיקרי שממזרח לעיר על עוצ-בות משוריינות וממוכנות ועל ביצורים מורכ-בים. דומה כי המוראל ורוח הלחימה, בקרב העוצבות היו גבוהים, והדבר סייע באורח ניכר להצלחה בכיבוש המגננה.

אבדות המלחמה

דומה כי לא ניתן לשרטט מאפייני מלחמה בדרך נאמנה יותר מאשר באמצעות בחינת נתוני האבדות בשני המחנות. נתונים אלה הנם בעיקר תוצאה של מהלכי הפתיחה העיראקיים והיזומות האיראניות שמספטמבר 1981 עד מאי 1982.

האבדות במחנה העיראקי כללו עד כה: כ-50,000 הרוגים וכ-100,000 פצועים; כ-40,000 לוחמים שנפלו בשבי מרצונם במהלך מתקפת חורמשהר; כ-1000 טנקים נפגעו או הושמדו וכ-160 מטוסי קרב הפצצה הופלו במהלך המלחמה.

המחנה האיראני סבל כ-100,000 הרוגים, וכ-150,000 פצועים; כ-15,000 שבויים שנפלו בשבי בעיקר בשלב הפתיחה של המלחמה. 1000 טנקים נפגעו; כ-170 מטוסי קרב הפצצה הושמדו. וכן כמה עשרות מסו-קים נפגעו.

טנק פגוע וחיוול איראני הרוג בקרבת בצרה

חיילים עיראקים שנפלו בשבי במהלך המתקפה האיראנית שנערכה בחודש מרס

הדרומית בצרה. מטרתה של המתקפה שכונתה "מבצע רמדאן" הייתה לכבוש את העיר ואת הגדה המערבית של נהר השאט-אל-ערב, ובכך לנתק את העיר ואת כל השטח שמדרום לה עד לגבול כווית - עיראק, זאת כדי להביא לזעזוע פנימי, אשר יגרור את הפלת משטרו של הנשיא צדאם חוסיין.

חשיבותו המכרעת של הקרב שעמד להת-חולל הייתה ברורה לשתי המדינות ושתיהן הציבו זו מול זו את מלוא העוצמה הצבאית שיכלו להציב בגזרה זו. כתוצאה נמצא כי במרחב חורמשהר - בצרה פעלו צבאות סד-רים בכמות גדולה מאי פעם במלחמה זו.

מאז אמצע יולי ועד למחצית השנייה של חודש אוגוסט ניסה צבא איראן חמש פעמים לתקוף את העיר בצרה במגמה לכבוש אולם ללא הצלחה. כל המתקפות האיראניות נתקלו בהתקפות נגד עיראקיות, אשר נשענו על מערך ביצורים, ששילב בתוכו מכושולים קרק-עיים ורצף של מוצבי חי"ר ושריון. תמונת המצב המצטיירת לאחר שני חודשי מלחמה מלמדת, כי הצבא האיראני הגם שהשתלט על רצועת שטח צרה בתוך עיראק נכשל בכיבוש המתקפה לתוך שטח עיראק. לעומת זאת כיצע צבא עיראק מגננה מוצלחת, תוך ניהול קרבות בלימה ומתקפות נגד של עוצבות היכשה בשילוב עם חיל האוויר, ועמד במשימה העיקרית והקשה ביותר שהוטלה עליו מאז פרוץ המלחמה: הגנת הטריטוריה העיראקית ושלמותה. להצלחה העיראקית ולכישלון האיראני נודעת משמעות מיוחדת לאחר ההישגים שצבר הצבא האיראני מאז ספטמבר 1981, כאשר במהלך סדרת מתקפות מוצלחות כבש הצבא האיראני מחדש את כל חבל חוּזיסטאן, גרם למפלוגות ולנסיגות עירא-קיות ולהחלטה שקיבלה ההנהגה העיראקית לאחר 1982 להפסיק את האש ולסגת משטח

נשקן ונכנעו ללא קרב. (עפ"י דיווחים אירא-ניים הם שכו כ-12,000 לוחמים עיראקים בתוך העיר חורמשהר, כולל קצינים. יחד עם השבויים שנפלו לידי האיראנים מאז צליחת הקרון בסוף אפריל הגיע מספר השבויים לכ-20,000). העיראקים מצידם מסרו גם הפעם על הוראות, שנמסרו ליחידותיהם לבצע נסיגה מסודרת מתוך העיר ולהתארגן להגנה בקו הגבול הבינלאומי שבין שתי המדינות.

ניסיונות עיראקים להביא לסיום המלחמה

במהלך חודש יוני 1982, נקטה עיראק שני צעדים חד צדדיים במגמה להשפיע על איראן להסכים להפסקת אש, ובעקבותיה לסיים את המלחמה. היא ניסתה לכפות על איראן הפסקת אש חד צדדית החל מ-10 ביוני ולסגת באורח חד צדדי מהשטחים האיראניים, שהיו בשליטת יחידות של צבא-עיראק. עד סוף יוני נסוגו הכוחות העיראקיים ממרבית השטחים שעדיין החזיקו בשליטתם למעט המובלעות שעל-פי תפיסתם ובהתאם להסכם אלג'יריה משנת 1975 מוגדרות כשטחים עיראקיים. צעדיהם החד צדדיים של העיראקים לא הביאו לתמורות בעמדת איראן שכן בפועל לא נשמרה הפסקת האש והמלחמה נמשכה כמלחמת התשה. באמצע חודש יולי החלו האיראנים להעתיק את זירת הקרבות אל תוך שטחי עיראק שממזרח ומדרום לבצרה.

נראה כי צעדיה האחרונים של עיראק כמוהם כהכרזה פומבית להפסקת המלחמה והודאה למעשה בכישלונה להשיג את מטרת המלחמה באיראן.

"מבצע רמדאן" - המתקפה האיראנית אל תוך שטחי עיראק
באמצע יולי בשעות הלילה פתח צבא איראן במתקפה אל תוך שטח עיראק בכיוון העיר

חיילים איראניים מתפללים בחזית הלחימה. ההישגים האיראניים במלחמה מעוררים חשש של הצתת מהפכות אסלמיות נוספות במדינות ערב המתונות השכנות לאיראן

מול ליקויים אלה ראוי לציין שתי נקודות מרכזיות בהתנהגות העיראקים:

האחת — המטכ"ל העיראקי הוכיח יכולת להפיק לקחים וליישם תוך כדי הלחימה והדבר התבטא בהקמת מפקדות ומסגרות לחימה על-מנת לשפר את יכולת השליטה והפיקוד על הגייסות בחזית.

והשנייה — העיראקים השכילו להסיג כרוכ המקרים את עיקר יחידותיהם הנבחרות במערך הסדיר ושילמו תמורת שמירת שלמות היחידות מחיר של ויתור על שטח. בכך יש אולי משום הסבר להעדר הנחישות שאפיינו את קרבות ההגנה של היחידות העיראקיות מול התנופה והעקשנות שגילו יחידות הצבא האיראני.

לקחים ממאפייני הלחימה

דומה כי בצד ציון הליקויים ברמה האופרטיבית ראוי לציין גם מאפיינים נוספים בדרכי הפעולה של זרועות הצבא.

חיל השריון

רמת הלחימה של העוצבות הוותיקות — בצד היכולת הירודה של יחידות החי"ר והמילואים ראויה לציין היכולת המכצעית של העוצבות הוותיקות שבסד"כ הסדיר וכעיקר העוצבות המשוריינות שפעלו בשטחים הפתוחים של מרחבי חוויסטאן.

מספר מאפיינים באופן הפעלת השריון על-ידי צבא עיראק ראויים לציין.

א. הפעלה טקטית — יחידות השריון אשר נועדו להשתלט על מערכים מבוצרים ומוגנים נשלחו למתקפה ללא יחידות חי"ר מיומנות, וכתוצאה סבלו אבדות רבות. אולם גם כאשר שולבו יחידות חי"ר במתקפות השריון הייתה רמת התיאום לוקה בחסר כתוצאה מרמה נמוכה של פיקוד ומנהיגות. גם רמת התמרון של עוצבות השריון בקרב

איראן לא יעמוד במלחמת התשה ויקבל את תנאי עיראק להפסקת אש ואפילו יסכים לסיום המלחמה, הוכחה כמפורכת מעיקרה ולא עמדה במבחן יחסי הכוחות והתנאים שבשטח. מול יכולת ההתאוששות, ההתארגנות וגיבוש המסגרות שגילה צבא איראן נעדר צבא עיראק יכולת להתמודד בהצלחה עם האילוץ המרכזי שנוצר והוא הצורך להערך למגננה קשיחה לאורך קו חזית באורך 600 ק"מ שעיקרו התבסס על כוחות חי"ר מאומי נים שבפועל לא נמצאו בסד"כ העיראקי.* המתקפות האיראניות לא באו תמיד בהפתעה לעיראקים, וקשה לומר שהיו בלתי צפויות. למרות זאת התקפות המנע העיראקיות וההתארגנות לקראתן נשאו אופי מטריד יותר משהיו פרי של תכנון יסודי ונחוש לסכל את האיום או לשבשו באופן רציני.

גם תכנון קרב ההגנה היה לוקה. יחידות השריון והחת"ם מוקמו, יחסית לקו המגע, באורח שלא אפשר להן להשתלב במהירות וביעילות בקרב ההגנה. באזורים רבים נערכו העיראקים באופן שבעורפם נמצאו אזורים חיוניים (גשרים על הנהרות ומעברים יבשתיים הכרחיים) ואזורי מפתח, אשר תפיסתם ע"י האיראנים ביידה אותם מן העורף וגרמה לדמורליזציה בגייסות כבר בשלבים הראשונים של הקרב.

חשוב לציין גם כי שוב ושוב באו לידי ביטוי חוסר הנכונות להילחם והמוראל היורד בקרב הגייסות. עדות מובהקת לכך הוא המספר הגדול של החיילים והקצינים העיראקיים שנפלו בשבי מרצונם.

* ידוע כי העיראקים ערכו גיוסים נרחבים של אנשי חי"ר במילואים.

ההיבט האופרטיבי

כיום ניתן לקבוע כביורר כי ברמה האופרטיבית בית נחל צבא עיראק כישלונות מחפירים הן כצבא יוזם-תוקף והן בניסיונותיו לקיים את אחיזתו בשטחים שכבש. נראה כי ניתן למנות את המטרות האופרטיביות שהוצבו בפני צבא עיראק בפתחת המלחמה כלהלן:

א. כיבוש מחוז חוויסטאן — התמקד בצורך להשתלט על שתי ערי המפתח שבמרחב, השוכנות על גדת נהר הכרחה: דיזפול המשמשת כמרכז לוגיסטי ליחידות צבא איראן שבמרחב, ואהווז בית החבל. יעד זה לא הושג כלל לאחר שצבא עיראק נכשל בניסיונותיו לחצות את נהר הכרחה.

ב. כיבוש אזור השאט-אל-ערב — מהלך זה נועד להביא את העיראקים לכלל שליטה על הערים חורמשהר ועבדאן ולאפשר להם להשתלט על הגדה המזרחית של השאט-אל-ערב. יעד זה הושג בחלקו משנכבשה העיר חורמשהר.

ג. כיבוש אזור קצר שריון — חשיבותו בשליטתו על הדרכים הקצרות ביותר אל לב עיראק ובגדאד. יעד זה הושג לאחר סדרת קרבות משולבים בהשתתפות עוצבות חי"ר ושריון.

ניתן אם כן לסכם כי מרבית היעדים לא הושגו. מצב זה של העדר יכולת להכריע את המלחמה גרם למנהיגי עיראק לגבש אסטרטגיה שגרסה שיש להתרכז בשימור המאחזים הקרקעיים תוך הימנעות מנקיטת יוזמות צבאיות, שעלולות לשחוק את כוחותיהם ולפגוע בשלמות המסגרות הלוחמות.

כישלון האחיזה במרחבי חוויסטאן ושאט-אל-ערב

האסטרטגיה שגיבש צדאם חוסין כראשית שנת 1981, ואשר התבססה על ההנחה כי צבא

למלחמת איראן-עיראק ממד נוסף: מלחמת התעמולה. כל אחד מהצדדים מפעיל את מיטב דמיונו כדי להשחיר את דמותו של הצד האחר ולהציגו כמוג לב, וכסוכן של הציונות ושל ארצות הברית. ההזמות של כל אחד מהצדדים במספר הנפגעים שספג היריב מקשות להעריך במדויק את ההישגים ואת הכישלונות, וכמובן לעמוד על מספר האבדות

הסיוע ההנדסי

חלק לא מבוטל מהצלחתו של הצבא העיראקי לבלום את ניסיונות ההתפשטות מערבה של האיראנים לעבר העיר בצרה יש לזקוף לזכות מערכת הביצורים והמכשולים שהוקמו ע"י יחידות חיל ההנדסה. עוד קודם לכן, משפתחו העיראקים במתקפתם לתוך מרחבי חוויסטאן, ביצע חיל זה מספר פעולות ראויות לציין. החיל ערך מספר מבצעי גישור על פני מכשולי מים ונהרות, ובאחד מהם, על נהר הקרון, אפשר הדבר צליחה מבצעית מוצלחת. מספר ניסיונות אחרים של גישור על נהר הכרחה והכור-כרחה נכשלו נוכח ההתנגדות שגילו האיראנים. כן הושיט החיל סיוע צמוד לכור-חות החי"ר והשריון בכניית ביצורים ועמדות, בהנחת שדות מוקשים, בהכשרת צירים לכור-חות ובחסימת צירים לאויב.

מערך הלוגיסטיקה

למערך הלוגיסטיקה היו מספר מאפיינים חשובים. מערך התובלה הגדול לא ענה על צרכי המלחמה והיה צורך להרחיבו תוך כדי הלחימה. עם זאת לא נתעוררו קשיים בהסעת כוחות בחזית מגזרת לחימה אחת לרעותה על פני מרחק של כמה מאות קילומטרים. ככל שנתארכה המלחמה התעוררו קשיים לספק למערכות האמל"ח השונות, חת"ם וטנ"קים, חלקי חילוף ותחמושת, וזאת למרות שלפני המלחמה הוכנו מאגרים רורביים. עם זאת ראוי לציין כי העיראקים השכילו להפעיל מערך לוגיסטי עורפי מסובך אשר טיפל בהעברת ציוד שנרכש והועבר דרך נמלי ירדן וסעודיה לעיראק ומשם אל החזית.

הפעלת חיל האוויר והגנה אווירית

צבא עיראק הפעיל את חיל האוויר באורח מאסיבי תוך שמירת עדיפות אווירית באזור

של המטכ"ל העיראקי בכל הקשור להפעלת הסד"כ הסדיר.

נראה כי לא אחת נאלצו העיראקים להניע כוחות מגזרות בלתי מותקפות לגזרות המותקפות. ככל שניתן ללמוד הדבר נעשה בפרקי זמן קצרים יחסית ובאופן שהכוחות המתגברים הובאו לידי ביטוי בעיתוי המתאים.

מערך החת"ם והטק"ק

במהלך המלחמה הרבה צבא עיראק להשתמש בחת"ם לסוגיו השונים וכן ביחידות איכון. האופי הסטטי שנשאו הקרבות ואי יכולתם של העיראקים לכבוש את הערים עבראן, אהוזה ודיזפול הותירו לארטילריה תפקיד נכבד בהתשת האיראנים.

בדרך כלל הופעלו יחידות החת"ם במסגרת גדודיות. דומה כי בקו המגע העדיפו העיראקים לפרוס את החת"ם במערכים העורפיים הרחק מטווח התותחים של האיראנים ולנצל את הטווחים הארוכים של תותחי ה-130 מ"מ כדי להעסיק מטרות בקו המגע האיראני.

העובדה שהחת"ם העיראקי הוא בעיקרו נגרה, הייתה לא אחת לרועץ למפקדים בעת ניהול הקרב. היחידות המתנייעות המעטות הנמצאות בסד"כ של צבא עיראק שולבו בעיקר בעוצבות השריון, אך הן נפרסו בעורף המערכים, הרחק מקו החזית.

העיראקים הפעילו טילי קרקע-קרקע מסוג "פרוג" לעבר יעדים אורחיים בעיקר כתגובה על הפצצות שערכו מטוסי חיל האוויר האיראני על יעדים בעומק עיראק. עם זאת יש מקום להניח כי אחת הסיבות להחלטה העיראקית להפעיל טילים אלה הייתה תחושת התסכול שנבעה מחוסר היכולת להכריע את המערכה ולכבוש את הערים דיזפול ואהוזה.

הטקטי לקתה בחסר בכל הקשור למהירות תגובה ולמרחקים, שאליהם דילגו יחידות השריון. נראה כי אחת הסיבות לכך הייתה שאיפת העיראקים לקדם את עוצבות השריון יחד עם כל הצמ"ה כדי לאפשר להם להתבצר מאחורי סוללות עפר ועמדות עפר שהוכנו מידית על-ידי כלי הצמ"ה.

ב. הפעלת יחידות השריון בריכוזיות – לאורך כל המלחמה הופעלו עוצבות השריון העיראקיות בסדרי גודל חטיבתיים ומטה באופן מפוזר. ככל שידוע לא ניתן להצביע על קרבות שבהם הפעיל המטכ"ל העיראקי מסגרת דיכיוונית שלמה על כל חטיבותיה ויחידותיה.

יש לציין כי חל שיפור מה בהפעלת עוצבות השריון בקרב ההגנה המתנהל כיום בתוך שטחי עיראק. שיפור זה בא לידי ביטוי בהפעלת השריון בקרבות הבלימה מול מתקפת האיראנים במרחב בצרה ובשאט-אל-ערב.

הפעלת הכוחות המיוחדים

יחידות אלה הופעלו כחי"ר מעולה למשימות הקשות והחשובות שעמדו בפני צבא עיראק: לחימה בשטח בנוי, כיבוש חורמשהר וחדירה לסוסנגרד. כיבוש ראשי הגשר במבצעי הצליחה, כיבוש שטחי מפתח ושטחים חירניים באזורים הרריים. עם זאת יש לציין כי לא אותרה פעילות של קומנדו באיגוף אנכי ותוך שימוש כתובלת סער בעומק שטח איראן.

שימוש מושכל ביחידות המילואים

משעמדו העיראקים על משמעות הקיום של קו חזית פעיל על פני כ-600 ק"מ הסיגו את היחידות המשווריינות והממוכנות וערכו בקו המגע את חטיבות החי"ר ואת כוחות "המשמר העממי". הגם שרמתם הוכחה כנמוכה הגדיל מהלך זה את מרחב התמרון

חיילים עיראקיים לאחר כיבוש חורמשהר

מסוק תקיפה עיראקי מדגם "גאזל" באזור הקרבות מעבר לנהר קרון, מאי 1982

במצב המלחמה. ממכלול הסיבות המניעות את האיראנים לדבוק במצב המלחמה חזק הצורך של המשטר לקיים את חזית הפנים מאשר רצונו לערער את המצב הפנימי בעיראק ולהביא לסילוקו של משטר צדאם חוסין.

במחצית השנה החולפת ניסו חוקרים רבים לאתר סדקים במערך שליטתו של הנשיא העיראקי, אולם דומה כי צדאם חוסין השכיל להתמודד עם בעיה זו תוך שהוא מרחיק בעוד מועד גורמים עוינים הן בצבא והן במפלגה. עם זאת נראה כי משהו במעמדו הפנימי של הנשיא נפגע, שכן לאחרונה אנו עדים לשורה של צעדים מפיסיים שנוקטים השלטונות וביניהם: מתן חנינה לכורדים ולקומוניסטים שערקו מהצבא בעיקר מקרב העדה הסונית וכל זאת במטרה ללכד את השורות ולרפות מתחים פנימיים. במקביל ובניגוד למנהגו של המשטר העיראקי בעבר, מרבה לאחרונה צדאם חוסין להעניק עיטורי גבורה למאות אנשי צבא ובתוכם קצינים בכירים, תוך מתן פומבי רב לטקסים אלה. אפשר שצעדים אלה מצביעים על בעיות מוראל ועל חוסר שביעות רצון בקרב קציני הצבא.

יהיה מצבו של צדאם חוסין אשר יהיה, נראה כי המפתח לסיום המלחמה מצוי בידיה של איראן ושל מנהיגה חומייני. סביר על כן להניח כי כל עוד מונהגת איראן על-ידי הכת האיסלמית הדתית תימשך העוינות והיריבות בין שני המשטרים למרות שמאפייניה בשדה המערכה עלולים להשתנות.

סיכום

דומה, כי מכלל היעדים, שהציב לעצמו משטר הבעת' העיראקי, ערב צאתו למלחמה מימש באורח חלקי מאוד אחד בלבד. הכוונה לעצירת ההשפעה של משטר חומייני על גורם מים דתיים ואתניים בתוך עיראק ומניעת סיכון משטרו של צדאם חוסין. היעדים האחרים: הפחתת כוחה והשפעתה של איראן במפרץ הפרסי, כיבוש שטחים איראניים לצורך משא ומתן והבטחת חופש השיט בשאט-אל-ערב והיעד העיקרי: החזרת חבל חוּזיסטאן לריבונות עיראקית — לא הושגו. יתר על כן כישלונה הצבאי של עיראק לקיים את כיבושה, והמלחמה המתמשכת בשל הניסיונות האיראניים לכבוש שטחים עיראקיים ומתוך כוונה לגרום לזעזוע פנימי עמוק בתוך עיראק פוגע עיס קשות בכלכלתה של עיראק ומאלצים אותה להישען על שכנותיה במפרץ הפרסי. כל אלה משמעותם אחת: ערעור מעמדה של עיראק בקרב מדינות האזור.

המלחמה המתמשכת ממחישה כי בבסיסה מצוי עימות מקיף בין שתי מדינות בעלות משקע אידיאולוגי ולאומי עמוק, אשר אחד מביטוייו הוא המאבק על ההגמוניה במרחב המפרץ הפרסי.

מן הבחינה הצבאית נראה כי כנתונים הקיימים לא יוכל אף לא אחד הצדדים להביא את המלחמה לידי סיום בדרך של הכרעה צבאית. עם זאת לא תהיה זו הפתעה, אם יסתבר בעתיד כי צבא עיראק אינו יכול לבלום ולהכיל את הניסיונות האיראניים להשתלט על שטחים עיראקיים ולהציב איום על הצירים המובילים מאזור מנדליי וקצר-שירין לכיוון בגדאד. במצב זה, קל להבין את רצונה של ההנהגה בעיראק להביא את המלחמה לכלל סיום מהיר. איראן לעומת זאת, למרות שנכשלה בניסיונותיה להעתיק את המלחמה אל תוך שטחה של עיראק, ממשיכה לדבוק

החזית. * מטוסים ומסוקים של חיל האוויר הופעלו במשימות סיוע לכוחות היבשה, ובתקיפת מטרת אסטרטגיות כלכליות בעומק איראן. המסוקים הופעלו במשימות סיוע צמוד או סיוע קרוב לכוחות היבשה. ** גם במערך ההגנה האווירית נתגלו מספר ליקויים:

- א. יעדים אסטרטגיים חשובים בתוך עיראק היו מחוץ לתחום הכיסוי של מערך ההגנה האווירית.
- ב. סוללות ה-סא-6 נמצאו בלתי אפקטיביים כיות כנגד חדירת מסוקי תקיפה מנמיכי טוס.
- ג. מערך הגילוי וההתראה הגם שנחשב לצפוף נתגלה כחדיר.

הפעלת מסוקי תקיפה — העיראקים לא הפעילו בפתיחת המלחמה את המסוקים שהיו ברשותם. אולם השימוש המוצלח שעשו האיראנים במסוקים זירז את הכנסת מסוקי התקיפה העיראקיים לשדה הקרב. העיראקים הפעילו תחילה מסוקי "גאזל" ומסוקי "מי-25" הנחשבים למוגנים ובעלי מגוון רחב יותר של חימוש.

שני הצדדים איבדו במהלך המלחמה יותר מ-100 מסוקי תקיפה ומסוקי נ"ט. נתון זה הנו גבוה יחסית ומצביע על רמת שרירות נמוכה שהיא פועל יוצא מהפעלת המסוקים בשדה קרב רווי גייסות ואמל"ח. אין ספק כי היבט זה מחייב בחינה עמוקה של הפעלתו של המסוק נ"ט בשדה קרב מסוג זה בעתיד.

* יש מקום לעשות הבחנה ברורה בין קיום עליונות אווירית בשמי החזית לבין עדיפות שנובעת מיחסי כוחות עורפים אך אינה מביאה בהכרח לעליונות אווירית.

** בצבא עיראק מצוי ככל הנראה גוף הקרוי "אווירית כוחות היבשה" שבשליטתו מצוי סד"כ המסוקים והוא אחראי לתפעולו בסיוע ישיר לעוצבות היבשה.

רס"ן ישי קוררובה

ה"משבר טילים" למלחמה

היכן נעוצים
שורשיה
של מלחמת
"שלום הגליל"

של משבר זה, שהחל כהתמודדות מקר מית בין אנשי מפלגת ה"פלנגות" הנוצריות ליחידות צבא סוריה, ואשר הפך בסופו של דבר, למאורע בעל משמעות זירתית עליונה בחשיבותה.

בראשית אפריל 1981 ניסו יחידות של מפלגת ה"פלנגות" בלבנון להשתלט על העיר זחלה, הנמצאת בבקעת הלבנון, ואשר רוב אוכלוסייתה נוצרית. הסורים ראו בפעילותם של אנשי ה"פלנגות" ניסיון להרחיב את השפעתם לגזרה נוספת בלבנון; זאת דווקא בנקודה שחשיבותה האסטרטגית לסוריה (על הציר המרכזי בבקעא בין דמשק לבירות) אינה מוטלת בספק. הם העריכו, כי לנפילת זחלה בידי ה"פלנגות" יהיו השלכות חמורות מבחינתם עד כדי ערעור מעמדם הכולל בלבנון — ומשום כך הייתה תגובתם חריפה במיוחד. הפגזותיהם המאסיביות על זחלה, והאיום שנוצר עקב כך שהעיר תוכחד, חייבו למעשה את ישראל לתגובה צבאית. זאת גם משום שבפעולותיה העמידה סוריה בספק את האמינות של ישראל שנטלה על עצמה, אף בפומבי, למנוע את השמדתם הפיזית

יהיו כאלה שירחיקו ויקבעו, כי גירושו של אש"ף מירדן (בספטמבר 1970) הוא נקודת המוצא, אשר ממנה יש להתחיל את הדיון המחקרי; זאת משום שלאחר סילוקם מירדן החלו ארגוני המחבלים לכונן בהדרגה את תשתיתם בלבנון כ"מדינת-אם" לפעולותיהם. אחרים יקבעו, כי התערבותה הצבאית של סוריה בלבנון (במהלך שנת 1976) הנה ראשית ההתפתחויות שהוליכו למלחמה האחרונה. המאחרים יחוו דעה, כי הסכם הפסקת האש בגבול ישראל-לבנון, שנכנס לתוקפו ב-24 יולי 1981, הוא האירוע הקובע; זאת אולי משום שמחלוקת סביב הפרשנויות השונות להסכם זה היא שהביאה, בסופו של דבר, לפרוץ המלחמה.

ואכן, כל האירועים שנמנו כאן ואחרים ראויים לשמש כנקודת התחלה למחקר הרקע למלחמה. אולם דומה כי האירוע אשר יותר מן האחרים טמן בחובו את זרעי המלחמה האחרונה הנו "משבר הטיילים הסוריים" בלבנון.

"משבר הטיילים הסוריים" בלבנון
כאן המקום לפרט במקצת את נסיבותיו

כל דיון ברקע המדיני למלחמת "שלום הגליל" מן הראוי שיתחיל בשאלה היכן טמונים שורשיה של מלחמה זו ומהן סיבותיה. ניתן כמובן לפשט את הדברים ולקבוע את תחילתו של המחקר בנושא זה ל-3 ביוני 1982, מועד ההתנקשות בשגריר ישראל בבריטניה; שהרי לכאורה התנקשות זו הייתה החוליה הראשונה בשרשרת פעולות האיבה שהמשכן פלישת צה"ל ללבנון וסופן כיתורה של ביירות המערבית. אולם כבר עתה, למרות שהדברים נכתבים סמוך ביותר לאירועים עצמם, ומבלי שיש ביכולתנו לבחון את הדברים בפרספקטיבה היסטורית, ברור כי ההתנקשות ב-3 ביוני לא הייתה אלא בבחינת גפרור שהצית חבית אבק-שריפה, שהייתה במקום זה מכבר.

ואם כך הוא — היכן בכל זאת מצויה ההתחלה? לשאלה זו תשובות רבות.

• מוסמך החוג להיסטוריה באוניברסיטת תל-אביב.

פיליפ חביב ומנחם בגין – השיחות שניהל השליח האמריקני במשך כחודש ימים לא נשאו תוצאות של ממש

חביב, על-מנת שיתווך בין סוריה לישראל. משימתו של חביב הוגדרה בקפדנות: הוצאת הטילים הסוריים מבקעת הלבנון, והיא הייתה, למעשה, יוזמתו המדינית הראשונה של ממשל רייגן באזור. בכך ניתן ביטוי, במידת-מה, להכרת הממשל, כי "דוקטרינת רייגן", שראתה חזות הכול במאמץ לבלימת הסובייטים אינה עונה באורח מלא לצור-כיה של המדינות האמריקניות. מכל מקום, ההתמודדות בין סוריה לישראל כפתה למעשה על הממשל – בניגוד למגמותיו הבסיסיות – לעסוק באורח ישיר באחד ממרכיבי הסכסוך הישראלי-ערבי.

בי 7 במאי 1981 הגיע פיליפ חביב לסיי-בוב שיחותיו הראשון באזור. כחודש ימים ארכו השיחות שניהל השליח האמריקני בדמשק, ביירות, ריאד וירושלים, אך הן לא נשאו תוצאות ממשיות. הסורים ראו בהצבת הטילים בבקעא לא רק צעד, המקנה להם יתרון צבאי, אלא מהלך הטומן בחובו יתרונות מדיניים מובהקים: צמצום חופש פעולתה של ישראל בלבנון, וכפועל יוצא מכך, החלשת מעמדה בזירה זו וערעור אמונם של בעלי בריתה בה. משום כך לא היו נכונים לוותר ולו גם סימלית, בסוגייה זו. יתר על כן, חוסר תגובתה של ישראל חיזק את תחושתם, כי סוריה זכתה במהלך, וכי הוא מניב את הפירות המדיניים, שלהם ייחלו זה מכבר: ביוני 1981 חתמו ראשי ה"פלנגות" על

האפשר, מלעסוק בעת שיחותיו עם ראשי המדינות במוזה"ת בהיבטים המקומיים של הסכסוך הישראלי-ערבי, והדגיש, כי משימתה הראשונה של ארה"ב במוזה"ת הנה לבלום את האיום הסובייטי.² הוא תיאר את האירועים סביב זחלה כפרי "מוזימה סובייטית", והדגיש שזו נועדה להסב את דעת הקהל הבינלאומית מהמי-תרחש בפולין ומכוונותיה של ברית המועצות לפלוש למדינה זו. ככל שהיה תיאור זה גרוטסקי במהותו, הרי שעצם הצגתה של ברה"מ על-ידי מוכיר המדינה כגורם המניע את הפעילות הסורית בלב-נון, הציבה באחת את ארה"ב לצידה של ישראל במאבק מול הסורים. מכל מקום, פרשנות אמריקנית זו של מהלכי סוריה בלבנון, והתבטאויות של אישים אמריק-נים בכירים, שהצדיקו למעשה את פעולת-תיו היוזמות של צה"ל נגד המחבלים בלבנון,³ הותירו את הרושם כי עליית הממשל החדש בארה"ב, מדיניותו האנטי-סובייטית ותפיסתו האזוריות יצרו רקע מדיני נוח והיקנו לישראל חופש פעולה גדול מבעבר בזירה הלבנונית. אולם לקראת סוף חודש אפריל נראה היה, כי הממשל מתחיל להבין את "עוב-דות החיים" הפוליטיות באזור. הצבת הטילים הסוריים בלבנון ונכונותה של ישראל להשמידם בכוח,⁴ המחישו לממשל האמריקני את סיכוני ההתלקחות הצבאית באזור, והנחילו לו את ההכרה, כי ההתמודדות הישראלית-סורית, המשולבת במהלכי כוח, עלולה לגרור את שתי המדינות למלחמה כוללת, ולזעזע את היציבות היחסית, שהושגה באזור בעקבות הסכם השלום הישראלי-מצרי. הכרה זו הניעה את גלגלי הדיפלומטיה האמריקנית, והנשיא רייגן הודיע (בראשית מאי 1981) על החלטתו לשגר לאזור, כשליח מיוחד מטעמו, את פיליפ

2. הייתה בכך חריגה של ממש ממדיניות הממשל הקודם. בניגוד לתפיסתו של הנשיא קרט, כי על ארה"ב לנסות ולהשתיי את מעמדה במוזה"ת, בראש ובראשונה, על בסיס קידום של הסדרים בין ישראל לערבים, גרסו מעצביה של מדיניות הממשל החדש, כי משימתה העיקרית של ארה"ב היא לכונן מערכת אזורית-אסטרטגית, שתסייע לה לסכל את האיום הסובייטי באזור. בכך דחקו הם למעשה את הטיפול בסוגיית הסכסוך הישראלי-ערבי למדור משני בסדר העדיפויות של המדיניות האמריקנית במוזה"ת.

3. יורר "המועצה לביטחון לאומי" בארה"ב, ריצ'ארד אלן, הצהיר (במרס 1981). כי פעולות צה"ל בלבנון כנגד המחבלים הנין סוג של "קרב דיפה"; היינו – יש להן צידוק על-פי החוק הבינלאומי.

של הנוצרים בלבנון;¹ להתפתחות כזו עלולות היו להיות השלכות חמורות על יכולתה של ישראל לפעול בזירה הלבנו-נית, גם בנסיבות קיצוניות.

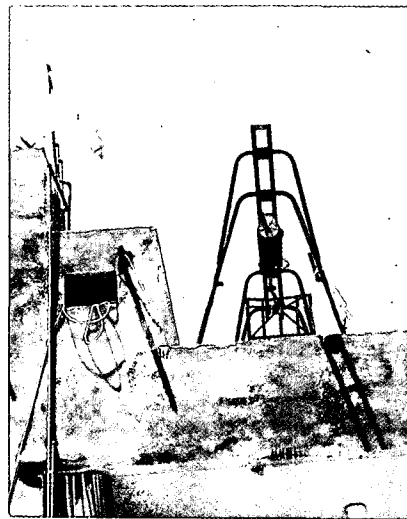
ואמנם משהתברר, כי הסורים חותרים להכניע את זו:לה באמצעים צבאיים, הגיבה ישראל בתקיפות. ב-28 באפריל 1981 הפיל חיל האוויר הישראלי שני מסו-קים סוריים, שהשתתפו בקרב על זחלה, ובניסיון הסורי להשתלט על רכס צנין, החולש על האזור כולו. להפלת המסוקים הסוריים הייתה משמעות מרחיקת-לכת. הייתה זו הפעם הראשונה, שבה התערבה ישראל באורח פעיל בלחימה בין הנוצרים לסורים בלבנון, ולמעשה הפעם הרא-שונה שבה תקף צה"ל יחידה של הכוח הסורי בעמק לבנון, מאז שפלש צבא סוריה למדינה זו ב-1976. הסורים לא איחרו להגיב ולמחרת, ב-29 באפריל קידמו טללות של טילי קרקע-אוויר משטח סוריה לאזור הבקעא בלבנון, ובכך יצרו לראשונה איום ממשי לחופש הפעולה האווירי של ישראל באזור. למעשה שינתה עתה תקרית זחלה את אופייה המקורי. מתקרית מקומית הפכה להתמודדות סורית-ישראלית על דמותה העתידית של לבנון.

למעשה התקיימה התמודדות זו בזירה הלבנונית זה מכבר, אולם במישור אחר – במלחמתה של ישראל עם המחבלים בלבנון. כך אירע שבחודש אפריל 1982 התמוגו שני מרכיבים עיקריים, בהתמוד-דות הישראלית-ערבית בזירה הלבנונית: מאבק רצוף ומחריף במחבלים, ולוחמה (אם כי לפי שעה בממדים מצומצמים) נגד יחידות הצבא הסורי במדינה זו. שני מר-כיבים אלה עתידים היו לצופ מחדש, במלוא עצמתם, ביוני 1982 במלחמת "שלום הגליל".

"כניסה" אמריקנית

אירועי זחלה ו"משבר הטילים" שהתפתח בעקבותיהם חלו בחודשים הראשונים של כהונת הנשיא רייגן (שנכנס לתפקידו בינואר 1981), והווו את המבחן הראשון למדיניותו של הממשל החדש באזור בעי-תות משבר. בעצם ימי המצור על זחלה (בראשית חודש אפריל) ערך מזכיר המדינה, הייג, את סיורו הראשון במרחב, ובמהלכו ניסה לעמוד על אפשרויותיה של ארה"ב לכוון בו "מערך אסטרטגי" פרו-אמריקני. מזכיר המדינה נמנע, ככל

4. ב-30 באפריל אישר הדרג המדיני לחיל האוויר לתקוף את הטילים, אולם הדבר לא יצא לפועל בשל תנאי מזג האוויר באותו יום.

טילי קטיושה נורו לעבר ישובי הגליל — הנשק (מומיון) ופגיעתו (משמאל)

על חוסר נחת הן בישראל, והן בקרב ארגוני המחבלים, מעצם קבלתו: בישראל — משום שההסכם כפה עליה למעשה הפסקת פעילותה למיגור בסיסי המחבליים והריסת תשתיתם בלבנון; אצל המחבלים — משום שכפה עליהם לחדול מפעולותיהם בגזרת הגבול היחידה עם ישראל שנתורה פתוחה בפניהם עד אותה עת.

מכל מקום, משהושג הסכם הפסקת-האש ב־24 ביולי 1981 נראה היה, כי ישראל "הפסידה נקודות" נוספות בהתמודדות עם סוריה בזירה הלבנונית. היא לא הצליחה להביא לסילוקם של הטילים הסוריים ונאלצה להמתין לתוצאות הפעילות האמריקנית (שסיכוייה בעניין זה נראו מראש קלושים); במקביל — היא קיבלה על עצמה, במסגרת הפסקת-האש, לחדול מפעילותה נגד המחבלים בלבנון, ובכך נטלה על עצמה סיכון, שתהליך התעצמותם שם ילך ויגבר.

"חוק רמת הגולן"

סוריה, לעומת זאת, נראתה כזוכה בזירה הלבנונית. היא הקשיחה את עמדתה בנושא הטילים ונראה היה שעמדת-הכוח שהיא נוקטת מול ישראל מקנה לה גם יתרונות מסוימים בעולם הערבי.

תחושת הכוח של סוריה הגבירה את נוקשותה, והיא דחתה גם את ההצעות האמריקניות שהוגשו לה (ולישראל) לקראת סוף שנת 1981 להסדר כולל בלב־נון.⁷ נראה היה, כי הסורים חשים, כי הם

ישראל לעבר מטרות בלבנון, באוויר, בים וביבשה.

ג. הדברים אמורים גם לגבי פעילות צבאית עוינת המכוונת לשטחו של חדאד או משטח זה.

הסכם זה על הפסקת-האש, היה שני במחלוקת מרגע שהושג: המחבלים פירשו אותו במובנו הצר — כמתיר להם להמשיך ולבצע מעשי חבלה ביהודה, בשומרון ובישראל ולפעול מגזרות הגבול השונות של המדינה (להוציא גבול לבנון), וכן לבצע בחו"ל מעשי טרור נגד יהודים וישראלים. ישראל פירשה את ההסכם במובנו הרחב, וטענה כי על-פיו מחויבים ארגוני החבלה להפסיק באורח מוחלט את כל מעשי הטרור לסוגיו השונים. ארה"ב נקטה עמדת ביניים: בתחילה גרס הממשל האמריקני, כי ההסכם אינו חל על פעילות המחבלים המתבצעת מגזרות הגבול האחרות של ישראל.⁶ אולם בהדרגה שינה את עמדתו, וקיבל את הטיעון הישראלי, כי הפסקת מעשי האיבה חלה גם על פעילות חבלנית המתבצעת דרך כל גבולותיה של ישראל (ולא רק על זו שמגבול לבנון). עם זאת לא אימצו האמריקנים את התפיסה הישראלית, כי ההסכם כולל איסור על פעילות חבלנית מחוץ למוזה"ת או בתוך ישראל, יהודה, שומרון וחבל עזה. כך נוצר מצב של "מתח" קבוע בין הפרשנויות השונות להסכם, כאשר המחלוקות סביבו הצביעו

הסכם עם סוריה לפיו ויתרו למעשה על תביעתם לשליטה בזחלה, ומאוחר יותר אף התנערו (הצהרתית לפחות) מקשריהם עם ישראל. כאשר עזב השליח האמריקני את האזור, ברור היה כי את בעיית הטילים לא פתר, אולם מבחינתה של המדיניות האמריקנית היה הישגו ניכר: הוא הצליח למנוע, לפי שעה, התדרדרות צבאית בין סוריה לישראל.

המאבק במחבלים

בעקבות שליחותו של חביב וטיפולו ב"משבר הטילים", חלה הרפייה במתיחות שבין סוריה לישראל אולם לא השתנו מאפייני התמודדותה של ישראל במחבלים בזירת הלבנון. בתחום זה נקטה עתה ישראל בפעילות התקפית יזמתית הולכת וגוברת, שבאה לידי ביטוי בהגברה של פעולות חיל-האוויר ובפשיטות שערך צה"ל נגד יעדי מחבלים בלבנון.⁵ הממשל האמריקני פירש, ככל הנראה, את פעולותיה של ישראל גם כמיועדות להמחיש את כוחה ואת יכולתה למנוע היווצרותו של מצב חדש בלבנון אשר יגביל את חופש פעולתה שם. ייתכן גם, כי חשש שישראל מנסה לפגוע בפעולותיה בשליחות חביב, ולהציג את הניסיון האמריקני להשיג פתרון מדיני ל"משבר הטילים" בסיוע בינערבי (ובעיקר באמצעות סעודיה), ככלי ריק. בהדרגה החל להתפתח תהליך מדיני, שבו נכרכה על-יפי התפיסה האמריקנית, שאלת הוצאתם של הטילים הסוריים מלבנון בסוגיית פעילותה של ישראל נגד המחבלים שם. תהליך זה הגיע לשיאו ביולי 1981, כאשר הפציץ חיל האוויר את מרכזי המחבלים בביירות (ב־17 ביולי). אזי נזעק הממשל ושיגר לאזור שוב את חביב, אולם עתה היה ברור, כי שליחותו של זה סוטה לחלוטין ממטרתה המקורית — סילוק הטילים הסוריים — והיא מתמקדת בניסיון להשיג הפסקת-אש בין ישראל למחבלים.

ואמנם ב־24 ביולי הצליח השליח חביב להשיג את הסכמת כל הצדדים להסכם הפסקת-אש, שכלל את הסעיפים הבאים: א. לא יבוצעו מעשי איבה צבאיים מתוך שטח לבנון לעבר מטרות בישראל, באוויר, בים וביבשה. ב. לא יבוצעו מעשי איבה משטח

5. ב־28 במאי 1981 תקפו מטוסי חיל האוויר מטרות של מחבלים באזור דמור ופגעו בסוללות טילי קרקע-אוויר לוביות, שהוצבו שם וכן במפקדתו של אחמד ג'יבריל באזור. על-פי ידיעות עיתונאיות היו למחבלים וללובים כ־80 הרוגים בתקיפה זו; ב־29 במאי פעל כוח קומנדו ישראלי באזור דמור ופגע במשאית מחבלים; ב־2 ביוני פגעו מטוסי חיל האוויר במפקדת הפת"ח הסמוכה לצור.

6. בעדותו בקונגרס (ב־4 במרס 1982) קבע תת שר החוץ האמריקני, קונסטבל, כי חדירת המחבלים לישראל מגבול ירדן, בגזרת נח"ל מחולה, הייתה "הפרה טכנית" בלבד של הסכם הפסקת-האש.

7. ההצעות כללו, בין היתר, סעיפים שדנו בצמצום הסיוע הישראלי לנוצרים בלבנון; הוצאת החת"ם של ישראל המחבלים מדרום-לבנון; חיוק הממשל המרכזי בלבנון; הוצאת חיילי סוריה מביירות; הגדלת סד"כ יוניפי"ל והרחבת פריסתו.

הוא הדגיש, כי לגביו "פרובוקציה ברורה" היא אם ייהרגו יהודים בישראל. כן טען, כי כל עוד ארה"ב פועלת לפתרון המשבר הלבנוני תוך שיתוף פעולה עם סוריה – ספק אם תהיה רגיעה במצב.¹¹ בכך הובהר לאמריקנים כי ישראל תרה אחר פתרון ראדיקלי לבעיית הטרור בלבנון, והיא כורכת מציאת פתרון כזה בסילוק הנוכחות הסורית משם. יתר על כן, נוסחתו של ראש-הממשלה, כי ישראל "לא תתקוף אם לא תותקף" נועדה להבי-היר לארה"ב, כי בישראל אין מקבלים את התפיסה האמריקנית בדבר "פרובוקציה ברורה", וכי כל פעולה התקפית מצד המחבלים תיתפס כפרובוקציה.

ג. בנוסף פעלו האמריקנים להחשת התכניות לתגבור כוח יוניפי"ל בדרום-לבנון. זאת משום שראו בכוח הבינלאומי גם גורם, שעצם נוכחותו בולמת במידת-מה את ישראל.

מאמצי של הדיפלומטיה האמריקנית זכו להצלחה ניכרת, ובתקופה שמראשית 1982 ועד נסיגת ישראל מסיני היא הצליחה למנוע התלקחות בלבנון. זאת למרות שבתקופה זו לא חדלו ארגוני המחבלים מפעילותם נגד ישראל.¹² אולם משהושלמה הנסיגה פג החש"ש האמריקני (הסוף בעמ' 40)

ראשי הממשל העריכו שהתלקחות בלב-נון והאפשרות שתחול הידרדרות כוללת למלחמה עלולים לגרום לכך ולחיסולו המוחלט של תהליך "קמפ-דייוויד". ייתכן אף שחששו, כי ישראל מחפשת תואנה למלחמה בלבנון כדי ליצור תנאים שימנעו את סיומה הסדיר של הנסיגה מסיני. כתוצאה מהערכה זו החל הממשל לתבוע בתוקף מישראל וממדינות ערב לפעול כדי לשמור על "השקט בכל מחיר". כלפי ישראל פעל הממשל במספר דרכים:

א. נראה שהחליט (לקראת סוף 1981) להגביל את חופש הפעולה שלה על-ידי יצירת "רצף של נוכחות" של אישי צמרת מארה"ב באזור. מטרתם העיקרית של אלה הייתה לקיים אווירה של פעילות מדינית, המצמצמת מעצם טבעה את האפשרות לנקוט יזמה צבאית.¹⁰

ב. במקביל החל הממשל האמריקני בהתייעצויות עם ישראל על הגדרת המצב, שבו היא זכאית לפעול נגד המחב-לים. התפיסה האמריקנית גרסה, כי ישראל אינה זכאית להפעיל כוח בלבנון, אלא אם כן תהיה פרובוקציה ברורה מצד המחבלים. השאלה הייתה כיצד בעצם מגדירים "פרובוקציה ברורה". שר הביטחון השיב על כך (ב-7 במרס 1982).

"יושבים על הסוס" היטב בלבנון וכי ישראל הולכת ומאבדת את השפעתה בקרב גורמי הכוח במדינה זו. גם הורעתם המחודשת של ראשי "החזית הלבנונית" (הנוצרית), כי הם מנתקים את קשריהם עם ישראל היוותה מבחינה רבה הצלחה מדינית לסוריה והמחשה לכוחה בלבנון. אולם את מהלך הנגד הבא נקטה ישראל לאו דווקא בלבנון. ב-14 בדצמבר חוקקה הכנסת את "חוק רמת הגולן", והחילה את החוק הישראלי על שטח זה. צעד זה, שהיה למעשה סיפוח הגולן לישראל, זיעזע את הצמרת הסורית והעי-מידה בפני דילמה חמורה. ישראל הציבה אותה בפני עובדה מוגמרת, דווקא בתחום, הרגיש ביותר מבחינתה – שאלת עתידה של רמת הגולן. זאת כאשר אין בידיה יכולת ממשית מדינית וצבאית להשיב לאתגר החדש. עתה שילמו הסו-רים גם את מחיר מדיניות הכוח שנקטו בעולם הערבי. ירדן ועיראק ראו בסיפוק את המכה, שספגה דמשק ואת חוסר האר-נים שגילתה,⁸ וגם סעודיה, – לא מיהרה לחלץ את הסורים ממצוקתם. אף המח-לוקת שנוצרה בין ישראל לארה"ב בעטיו של "חוק רמת הגולן", והשהיית "מוזכר ההבנה", שזה מקרוב נחתם בין שתי המדינות, לא היה בהן כדי לסייע לסורים רבות. מעשית, ברור היה כי אין הם מסוג-לים להגיב באורח ממשתי על המהלך היש-ראלי נגדם, והם נאלצו להסתפק בגינוי כוללני שניתן למעשה בעצרת האו"ם.⁹

ערב מלחמה

ככל שהדבר ייראה מוזר, כך הממשל האמריקני את המתיחות הגוברת בגבולה הצפוני של ישראל בסוגיית מרקם היחסים שבינה לבין מצרים. לקראת סוף 1981 ובראשית 1982, ערב הנסיגה הישראלית הסופית מסיני, הוקדשו רוב מאמצי של המדיניות האמריקנית באזור כדי למנוע כל שיבוש בתהליך הנסיגה. נראה כי

8. יחסי שתי המדינות עם סוריה נמצאו בשפל, גם בשל תמיכתה של זו באיראן במלחמה נגד עיראק.
9. אך לא מתועצת הביטחון. ב-21 בינואר 1982 הטילה ארה"ב וטו על הצעת החלטה שהועלתה בפורום זה, ואשר קראה לסנקציות נגד ישראל בשל "חוק רמת-הגולן".

11. "הארץ", 8 במרס 1982.
12. חוליית מחבלים חדרה לתחום ישראל מירדן בסוף ינואר; ב-3 באפריל נרצח בפריס הדיפלומט הישראלי, ברסימנטוב; ב-9 באפריל נלכדה חוליית מחבלים בבקעת הירדן וחודש לאחר מכן ביצעו המחבלים ירי קטיושות לעבר יישובי הצפון.

10. עד ה-26 באפריל, מועד הנסיגה מסיני, שהו ישראל כמעט באורח-קבע צעגים אמריקנים רמרי-דרג; מלבד השליח חכיב ביקרו באזור החל מדצמבר 1981 מזכיר המדינה הייג, שקיים שני סיורים במוזה"ת בינואר 1982, וכן סגן המזכיר, טוטל.

בוא ואסביר לך במשטות. הסורים שוחרי השלום הזמינו את הרוסים תאבי ההתפשטות להכניס טילים ללבנון כדי לתקוף את המטוסים הישראליים מתוצרת ארה"ב. המגינים על הנוצרים הלבנוניים של ישראל מפני המוסלמים הלבנוניים האש"פיסטויים של סוריה...

אלוף משה בר-כוכבא

מפקד גיסות השריון

מערכת "שלום הגליל" לא דמתה למלחמות שקדמו לה. לראשונה בתולדות המדינה (למעט במבצע "קדש") לחם צה"ל בחזית אחת בלבד, כאשר שתי חזיתות היו מאו- בטחות יחסית. גם התנאים המבצעי- עיים והמדיניים, שממשלת ישראל השכיחה ליצור היו כמעט אידיאליים, ואלה אפשרו לצבא לנצל את הפוטנציאל שלו.

לצה"ל היה די זמן כדי לממש את מטרותיו וכן ניתן לו חופש פעולה רב כדי להגיב במידת הצורך בעזרת חיל אוויר, ארטילריה ובעזרת כוחות אחרים. הפעם שלא כבעבר, לא היו המפקדים מוגבלים בהחלטות של תפעול כוחות ועל כן יכלו לממש את היתרונות הצבאיים בשטח ביתר קלות משעשו זאת בעבר.

עם זאת פגש חיל השריון של צה"ל במהלך המלחמה בטנקים חדשים שטרם פגש בהם וכן באלמני- טום חדשים שהאויב הפעיל בשרה הקרב. צה"ל גם ניצב מול בעיות מבצעיות שכמותן לא היו במלחמות העבר.

"כני רכב ברזל לו הלא"

השריון במלחמת "שלום הגליל" ובעקבותיה

מערכים מבוצרים

ערב מלחמת "שלום הגליל" נסבו ויכוחים רבים סביב שאלת הלחימה נגד הסורים: האם הסורים ייכנסו ללחימה בלבנון וצה"ל יצטרך להלחם נגדם, או שצה"ל יוכל להשיג את משימותיו בלחימה נגד המחבלים בלבד, מבלי שהסורים יקחו בה חלק. היו כמה גישות וכשהועלתה האפשרות של התנגשות עם סורים, היה צורך לקבוע מה יהיה היקפה. היו שסברו שהיקף ההתנגשות עם הסורים יהיה מצומצם והיו שטענו כי הסורים רואים בלבנון שטח בעל חשיבות רבה עבורם ומשום כך יכניסו לשם כוחות גדולים. לנוכח אפשרות זו היה צורך לבנות את שיטות הלחימה, את התפיסה ואת כוחות צה"ל כך שיוכלו לעמוד מולם.

במערכת של"ג העמיד האויב לראשונה מערכים משוריינים בהגנה. לראשונה ראה צה"ל מערך מוכן להגנה המבוסס על דיביזיה משוריינת הכוללת טנקים, נגמ"שים וכוחות נוספים, על עמדות שהוכנו על-ידי מערך הנדסה וסד"כ הנדסי, אשר נתנו מיגון לטנקים. היה זה מערך רצוף מרכז לרכס, וקשה לעקיפה, אשר הסתייע במכשולים טבעיים ובמכשולים מלאכותיים כולל במיקוש. המערך העיקרי כלל טנקי T-62 חדישים שהוצבו בצורה מאורגנת ומסודרת שלא כבמלחמת יום הכיפורים. מערך זה היה מצויד באמצעים נ"ט וכן בנגמ"שי B.M.P. שצה"ל נתקל בהם זו הפעם הראשונה, ואשר הועמדו מול כוחות צה"ל כשהם משגרים טילים ויכור לים לפגוע בתותח בכל טנק ממרחק ניכר. במערך זה שולבה גם ארטילריה מתנייעת שגם היא הייתה גורם חדשני. במלחמות האחרות הייתה הארטילריה נגרת ולא יכלה לנוע בקצב השריון.

הסורים הטמיעו במערך זה עוד שני

אלמנטים חדשים: מסוקים נ"ט, והיילי קומנדו שהשתלבו במערך. גורם לחימה נוסף שהיה צורך להתחשב בו, היו המחבלים, המצוידים כיום בנשק מודרני.

לעצמה זו היה צורך למצוא תשובות חדשות שתבאנה לידי ביטוי לא רק בשיפור איכות הפיקוד, בשיפור שיטת ציוותי כוחות, ובשיפור תורת הלחימה, אלא גם ביחסי כוחות. שכן במצב זה נודעת חשיבות רבה לצורך ביחסי כוחות עדיפים, ובעצמות גדולות שיאפשרו להשיג את היעדים העיקריים.

ואכן לצה"ל הייתה עדיפות בטנקים, וגם בארטילריה ריכוז צה"ל עצמה גדולה (בכמות היה שוויון). לכך חייבים להוסיף עובדה חשובה: צה"ל נהנה מעליונות אווירית מוחלטת המהווה גורם בעל השפעה רבה על התמודדות יבשתית. ההגנה האווירית הסורית התמוטטה, וכוחות היבשה הסוריים נותרו לא רק ללא סיוע אווירי אלא גם ללא מטרייה אווירית. הלחימה העיקרית בוצעה אמנם ע"י כוחות היבשה, אבל ברקע הייתה לעליונות האווירית הישראלית השלכה על המערכה.

לחימה בשטח בנוי

צה"ל לחם בעבר מספר פעמים בשטח בנוי: בגנין, בשכם ובסואץ. בקרב סואץ, שנחקר היטב כלקח, לא אושרה הפעלת חיל האוויר, וייתכן שאילו היה מופעל שם חיל האוויר היה הקרב כולו לובש פנים אחרות. במערכת "שלום הגליל", בקרבות על צור, על צידון, על נבטיה, על ביירות, קיבל צה"ל לראשונה את האפשרות לממש את פוטנציאל האש שלו, ולהביאו לידי ביטוי בשדה הקרב. אמנם בהחלט הייתה בעיה של אורחים, אבל השוואה של מספר האבדות שנגרמו בסקטור האזרחי במהלך מערכת "שלום הגליל"

למספר האבדות באזרחים שנגרמו במלחמת מות אחרות, כמו מלחמת העולם השנייה, מלחמת קוריאה או ויאט-נאם, הרי במערכת "שלום הגליל" היה מספר הנפגעים האזרחים קטן לאין ערוך וזאת בעיקר הודות לשיטת הלחימה שהותאמה לשטח שיש בו אזרחים וכוונה לפגיעה מינימלית בהם.

הפעם נמצאה דרך הביניים: הצבא השכיל לנצל את גורם האש תוך חיסכון באבדות בלוחמי ישראל, ותוך פגיעה מינימלית באזרחי לבנון. עם זאת הצליח צה"ל לשחק את יכולת הלחימה של גייסות המחבלים ושל הגייסות הסוריים, שהיו במרחב ביירות.

לחץ לרוחב החזית

אחת הדרכים החשובות להכרעת האויב היא הבאת כוחות בצורה שבה האויב אינו מצפה להם. ואכן ההצלחה במיטוט התנגדותם של כוחות השריון של האויב, באה בעיקר הודות למציאת נקודת התורפה שלו והחדרת כוחות שריון לעומק. הרעיון של מציאת נקודת תורפה והחדרת כוחות דרך מקומות שבהם האויב לא מצפה להם דורש הרבה כוחות. שדה הקרב המודרני מתאפיין בערפל לגבי העירכות כוחות אויב ועצמתו ולכן יש צורך ללחוץ בחזית רחבה מאוד. אם מוצאים את נקודת התורפה, ומחדירים דרכה כוחות בשטחים חיוניים, ניתן להשיג את ההפתעה ואת ההצלחה ולבטא את הערך של יחסי כוחות גדולים. לשיטה זו משמעות נוספת. לאחר הקרבות אמרו מפקדי טנקים כי מה שנתן להם את הכוח ללחוץ קדימה ולנוע מול עצמת האש של האויב הייתה העובדה שמכל עבר, מימין ומשמאל הם ראו טנקים ידירותיים לוחצים על מערך האויב. בכך הם ביטאו מושג בעל חשיבות רבה בתולדות קרב השריון — "הלם

טנקי "פאטון" — הכנת הממושכת לתנאי הלחימה בלבנון נשאה פרי במלחמת "שלום הגליל"

בצפון. עד אז לא הייתה ביחידות הפאטר נים תורה של הפעלת הטנקים בתנאי פיקוד הצפון. לאחר המלחמה שולבו טנקים אלה במקסימום יחידות כהכנה לחימה בצפון והמפקדים והחיילים אומנו בתנאי לחימה של הצפון. היו שעשו זאת ברמת הגולן והיו שעשו זאת בבקעת הירדן. אך מכל מקום האימונים נערכו בתנאים שהיו דומים לאלה השוררים בלבנון, כך שאחד הגורמים החשובים להצלחת הטנק היה ההכנה וההכשרה שיחידות הפאטונים קיבלו במשך חדשים ארוכים לקראת מיצוי יתרונותיו של הטנק בתנאי הלחימה של הצפון.

שת"פ - שריון-חי"ר

במלחמת "שלום הגליל" העמידו הסורים מול כוחות צה"ל נגמ"שי טילים. אמנם לטאו יתרונות בדיוק ובכושר ההרג, אך כנגמ"ש רב תכליתי וחדשני ה-B.M.P. הסורי מכניס ממד נוסף לזירת הלחימה ומקנה גמישות של הפעלה שאין לטנקים.

לפעמים הטנק אינו עובר בשטח מסוים כתוצאה מהתמוטטות של דרך, או בגלל דרך צרה. או אז ניתן להחזיר לשטח זה נגמ"ש טילים ולבטא את עצמת האש. ישנם גם מצבים שבהם טיל נ"ט יכול להפגיע תיע יותר מהטנק שכן הוא אינו מושך תשומת לב כמו הטנק.

גם החרמ"ש הנו גורם רב חשיבות במלחמה. בכך נוכחנו עוד לפני מלחמת "שלום הגליל", אך הדבר הודגש ביתר שאת במהלכה. אלמנט זה הוכיח את עצמו כרב חשיבות בלחימה עם הטנקים הן בלילה והן ביום. הטנק מטיב לבטא את יכולתו טוב יותר כאשר הוא מופעל בשיתוף פעולה עם גורמים נוספים. בפעולה עצמאית הטנק חשוף להרבה מאוד תקלות וליקויים, ואם סברו פעם בצבאות שונים שדי בטנקים שיבואו,

טנקי "מרכבה" בשטח בנוי - צה"ל הפיק את לקחי קרבות סואץ

ובאיכות גם יחד ויש צורך באיזון נכון בין השתיים. המלחמה האחרונה הוכיחה שלכמות חשיבות משלה וצה"ל טרם מיצה את הפוטנציאל שלו לא בהתעצמות ולא באיכות.

טנק הפאטון במבחן האש

חלק מהטנקים שניצבו מול טנקי ה-T-62 הסוריים, בשטח ההררי של לבנון היו טנקי פאטון.

טנק הפאטון נושא בבטן שלו כמות תחמושת גדולה. לעובדה זו נודעת חשיבות רבה בכלל ובמיוחד בשטח הררי, אך היא גם מרחיבה את אפשרויות הבחירה של מפקד הטנק. זאת ועוד, לפאטון מערכת בקרת אש טובות, והוא מצויד בפגזי "חץ" החודרים את ה-T-62 ואף יוצאים מן הצד השני. עם זאת המזקרים של הפאטון גבוה יותר ובוטל יותר מזה של ה-T-62 והטווח הקרבי של תותח ה-115 המ"מ של ה-T-62 עולה על זה של התותח ה-105 מ"מ של הפאטון.

לאחר מלחמת יום הכיפורים ולאחר שנחתמו הסכמי קאמפ-דייוויד החלה התאמה של טנקי הפאטון לתנאי הלחימה

השריון. את משמעותו של מושג זה ניתן לראות בצבאות כגון הצבא הרוסי והצבא הגרמני, שחייליהם היו בעלי נתוני לחימה בסיסיים טובים מאוד, אולם כשהם הסתערו על האויב וראו את המסות שלו, אירע שיחידות שלמות עם מאה-מאתיים טנקים היו נסות מן החזית, בגלל האפקט של המסה.

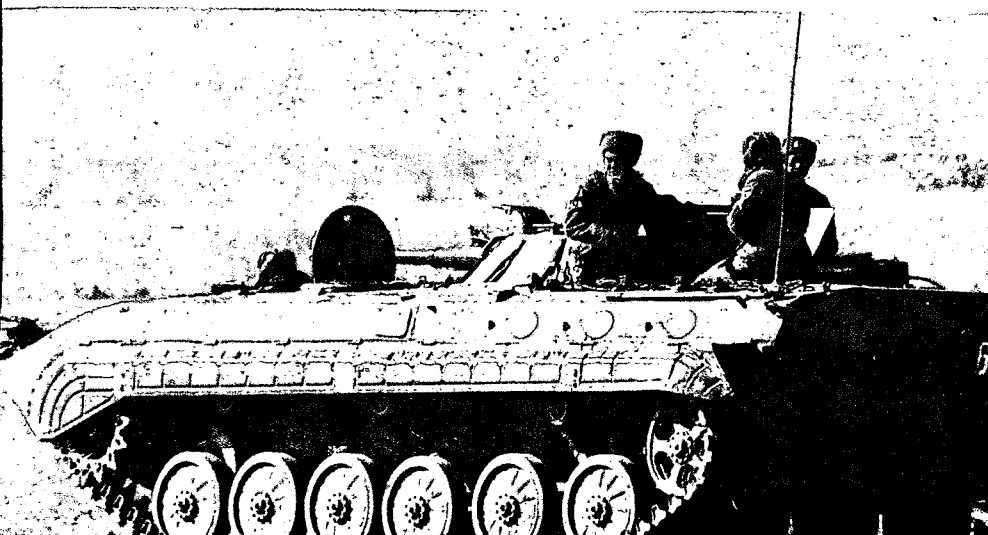
השריון צריך לאמץ לעצמו ארבעה עקרונות על: ההפתעה; השת"פ; יוזמה ותוקפנות; מנהיגות קדמית וריכוז. הריכוז מבטא את המסה ומאפשר לממש את ההלם של הלחימה, ולא לחינם ניצחו הגרמנים שריכוזו טנקים את הצרפתים שפוזרו טנקים.

כמות ואיכות

התמול מזלנו, והטנק, כלי הלחימה הדירי מיננטי בקרבות היבשה מותאם לתכונותיו של עם ישראל. ראשית, אין הוא דורש כוח אדם רב, וצוות קטן יכול להפעיל עצמת אש גדולה. ושנית, הפעלתו מחייבת אוכלוסייה מתקדמת מבחינה מדעית ותעשייתית וכן מנהיגות ופיקוד עם רמה ואיכות גבוהים, המסוגלים למצות את היתרונות שמערכת לחימה ממוכנת, מוטסת ומונחתת יוצרת כיום. יוצא אפוא שעם ישראל עם אוכלוסייה קטנה, מסוגל עם הטנקים שלו, להשיג פוטנציאל מבצעי גדול. וכבר פורסם בעיתונות כי הצבאות הזרים רואים בצה"ל את הצבא הרביעי בעצמתו בעולם.

מאז שהוקם חיל השריון היה קיים ויכוח בדבר מספר הטנקים שצה"ל יכול להעמיד מול האויב. ויכוח זה התנהל כאשר חיל השריון מנה עדיין 450 טנקים במבצע "קדש" ונמשך במלחמת ששת הימים ובמלחמת יום הכיפורים. כיום מפרסם המכון ללימודים אסטרטגיים שלצה"ל יש 4000 טנקים. אלא שהבעיה אינה רק בכמות. היא מתבטאת בכמות

מערך ההגנה הסורי כלל נגמ"שי B.M.P. בתמונה נגמ"ש B.M.P.-1 עם תותח 73 מ"מ

טנק טורי פגוע

עצמת המגן והטנקים הפעילו תורת לחימה, שאפשרה להם להתגבר על כך. חי"ר אמנם נחשף לעצמת האש בשדה הקרב המודרני, אך הוא גורם חיוני בו. משום כך יש להחזיק אותו ולקדמו יחד עם גופי הטנקים, ולא לחשוף אותו קדימה מדי. החי"ר הוא אלמנט הכרחי בעוצבות הטנקים. הוא גם פחות בולט מהטנקים שהאויב מרכז מולם מקסימום אש. אך עם זאת יש לזכור כי עצמת אש מסוימת עלולה לגרום פגיעה לטנק, אבל חיילי חי"ר היא יכולה להרוג. ולכן התפיסה היא לקחת את מינימום החי"ר ההכרחי למשימה או לציר המוקטן. שאר כוח החי"ר יילך במרחק כזה ובתנאים שיאפשרו לו בשעת הצורך להגיע מהר, להגות, לבצע את תפקידו בזמן קצר, ולצאת משדה הקרב.

מול החי"ר של האויב יתייבב הטנק עם עצמת האש שלו – לא החי"ר. אין פירוש הדבר כי אם יש שטח, שטנק אינו מסוגל להגיע אליו או מערך נ"ט של סאגרים קרקעיים בכמות כה גדולה שלטנקים לא כדאי לסכן את עצמם לא תישלח לשם יחידת חי"ר.

חשוב ביותר לזכור כי הבעיה הלאומית העיקרית שלנו היא למעט באבדות ויש לנקוט את כל האמצעים כדי למנוע שכול בבית ישראל. אם יאבדו טנקים במספר גדול עדיין יהיה מספר הנפגעים בנפש קטן מפלוגת חי"ר, וכעבור זמן מה תוכל אותה יחידת שריון להמשיך להילחם ולהוביל. לוחמת שריון

לאחרונה חלה מהפכה בתחום הנדסת שדה הקרב. אם בעבר נתנה הנדסת שדה

שהכרחי להשיגם באמצעות יחידות מובחרות משוריניות ומוטסות.

יחידות כאלה הן עוצבות הטנקים הסדירות שלוחמיהן סדירים ומפקדיהן באים משורות צבא הקבע. עוצבות המי-לואים של השריון מסוגלות אמנם למלא את כל המשימות כפי שעושות זאת העוצבות הסדירות, אך עם זאת ישנם כמה מצבים שבהם חשוב מאוד להכניס לקרב יחידות סדירות. יחידה סדירה חיה על הטנקים, היא מעודכנת בתורה, מכירה את השטח, ויש לה התנאים הטובים ביותר להצלחה. משום כך נראה כי נכון הוא להקצות את האמצעים הטובים ביותר למערך הסדיר.

ישנה גם תפיסה הגורסת שאת האמצע-עים הטובים ביותר יש לתת לעתודה. התומכים בדעה זו סבורים כי הכוח שבקו החזית צריך להוות את הבלם החזיתי, אחר-כך יתגייס המערך העיקרי ויכריע את הלחימה. אך למרות זאת דומה כי הכוח הדומיננטי הוא המערך הסדיר. שניות לו בחשיבותן הן יחידות מרחביות המיועדות להילחם בתנאים המיוחדים לפיקוד מסוים, ואסור שיהיה פער גדול מדי בצידוד ובאמצעים בינן לבין המערך הסדיר. דווקא ליחידה המרחבית יכול להודמן להילחם נגד T-72 בעוד שדווקא היחידה המעולה תלחם נגד T-62 ועד שהיא תגיע לסייע ליחידה המרחבית היא יכולה לאחר את הלחימה. מצב כזה אסור שיקרה, ואם נעריך נכון את המצב נביא לכך שמול היחידות הטובות של האויב יילחמו היחידות הטובות של צה"ל.

טנק מול חי"ר

במערכת "שלום הגליל" לחמו עוצבות טנקים לצד חי"ר. הלחימה התבצעה בשטח הררי ותוך הבקעת מערכים מבוצ-רים, כאשר הקרקע מכפילה לכאורה את

פרצו, יבוקעו וישמידו, הרי בצה"ל אף פעם לא רווחה תפיסה כזאת. תפיסה זו הייתה נחלתם של הצבא הבריטי ושל צבאות אירופאים נוספים. הצבא אשר לא דבק בה, היה הצבא הגרמני ואכן אחת ההצלחות שלו הייתה בכך שבנה עצמו על צוותי קרב.

צה"ל, מאז שהחל לאמן את השריון בצורה מקצועית ב-1956, התחיל לאמנו בצוותי קרב. הדבר אמנם טרם קיבל ביטוי בהשקעת משאבים, אך זאת לאור סדר העדיפויות הקיים בנושא זה.

אבות השריון מצאו את הדרך הנכונה של שילוב המרכיבים השונים. אמנם יש עדיין מקום לשיפור בנושאי החי"ר ותובלת אמצעי הלחימה, אך התפיסה העקרונית היא לספק לטנקים את אמצעי הלחימה שהם זקוקים להם.

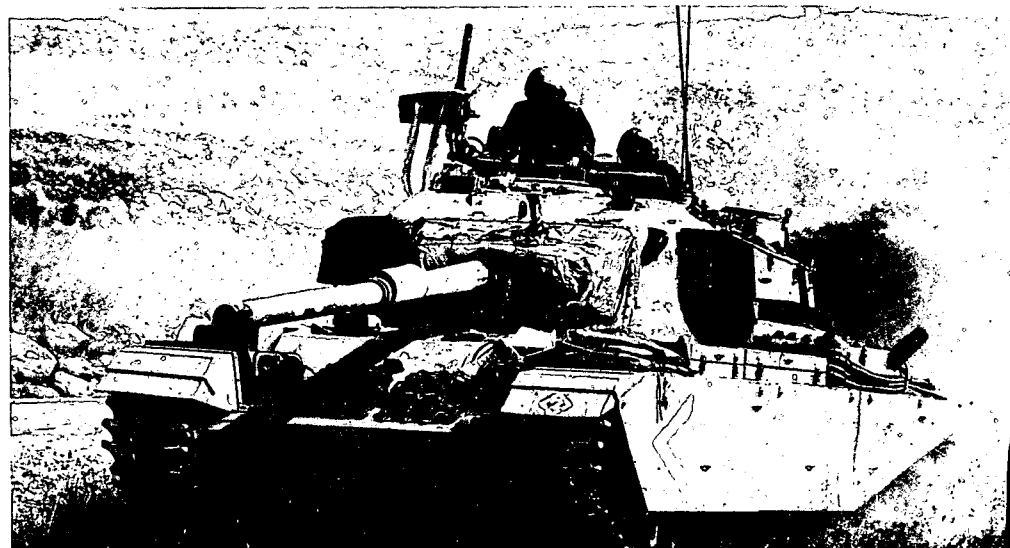
המצב האידיאלי הוא שהטנק יפעל כשלצדו יופעלו נגמ"ש הממוגן כמו טנק, ארטילריה בעלת כושר צליחה טוב, ואנשי הנדסה אשר יסעו בנגמ"ש ממוגן היטב. כל המרכיבים הללו יונעו כאשר הם נהנים מכושר זהה של צליחת שטח ומאותו מיגון. עם שמסוגל להקצות משא-בים כדי להביא למצב כזה יהיה בעל מכונת מלחמה מעולה.

ראוי לציין כי בטנק ה"מרכבה" נעשתה פריצת דרך לקראת מצב כזה.

צבא סדיר וצבא מילואים

הבקעת החזית חייבת להיעשות על-ידי המרכיבים הטובים ביותר של הצבא. בשלב מאוחר יותר מוחרר חלק נוסף של הצבא אשר יוכל להשיג את היעדים שלו עם כלים פחות איכותיים המחייבים להשקיע פחות משאבים. זהו אופי שדה הקרב, אין צבא שאין לו יחידות כאלה. ליחידות הללו נדע תפקיד כפול: הן מפתחות רמה שגוררת אליה את כל הצבא, הן מופעלות להשגת יעדים מובחרים

טנק הצנטוריון הוכח כטנק חזק בעל כושר תנופה ומריצה

הקרב מיגון במיוחד לחי"ר, הרי כיום הנדסת השרדה, שהסורים פיתחו, מקנה את המיגון בייחוד לשריון. הם הקימו סול-לות ועמדות המאפשרות לטנקים לרדת למטה ולהיעלם באופן שמקשה על איתורם. הארטילריה יכולה לכסות שטח, אך היא יכולה להשמיד רק מעט טנקים. כדי להבקיע מערך מבוזר לא די בהשמדת כמה טנקים אלא יש להשמיד לפחות 100 טנקים. כלי הנשק הטוב ביותר לכך הוא הטנק. לא מסוק הני"ט, לא הארטילריה ולא חיל האוויר כי אם הטנק. זהו הכלי הדומיננטי בקרבות שריון בשריון.

לוחמת שריון אין פירושה שאין בשדה הקרב מרכיבים אחרים: הני"ט, הטיל, המסוק, הארטילריה, נגמ"ש ההנדסה, נגמ"ש הטילים ונגמ"ש החי"ר, אך כולם משרתים את הטנק. לחימת טנק בטנק היא חשובה ויש לטפח אותה.

שלוש התכונות המוכרות של הטנק הן האש, המיגון והניידות והחשובה שבהן היא האש. משום כך יש להקפיד באימונים על מיצוי האש בקרב הטנקים בטנקים. הבעיה העיקרית שצה"ל יעמוד בפניה לא תהיה להשמיד את יחידות ה-B.M.P, אם כי זה גורם חשוב מאוד, ולא כל כך את גודד הקומנדו, אלא את טנקי האויב. ללא השמדת טנקי האויב לא יוכל צה"ל להשיג את המטרות האסטרטגיות שלו.

גם האויב ינסה להשמיד את הטנקים של צה"ל באמצעות הטנקים שלו, ומשום כך יש להקנות לצוותים שלנו את כושר הלחימה נגד סוגי הטנקים השונים. שכן לא דומה לחימת יחידת טנקים שלנו נגד טנקי T-55 ללחימה נגד טנקי ציפטיין, או T-62 או T-72, או נגד טנקי הפאטון, שיש היום ליחידים ולמצרים, או נגד טנקי MX-30 של הסעודים (אם כי כמובן יש יסודות כלליים משותפים). פירוש הדבר שאנחנו צריכים לפתח יותר את הטכ-

ניקה ואת יכולת הפגיעה שלנו תוך התאמת העקרונות והכללים לסוגי הטנקים שעומדים מולנו.

חידוש צי הטנקים

אחת הבעיות שצה"ל ניצב מולן היא התעצמותם של צבאות ערב בטנקים. לסורים תכניות רכש חדשות, ואילו הירדנים התעצמו בציפטיינים והמצרים קול-טים טנק פאטון. גם העיראקים בונים את עצמם לסדרי גודל היאים למעצמה איריר. פית. מכאן שאסור לצה"ל לוותר על פיתוח השריון, כוחו, גודלו ועצמתו.

הטנקים של צה"ל הם במצב פלטי-פורמה כזה שהם יוכלו לשרת בחזית עוד מספר שנים. משום כך, חובה על צה"ל לפתח את איכותם ולציידם במרכיבים חדשים, ובמערכות חדשניות בכל התחור, מים כדי שאלה יקנו להם את כושר הירי, המיגון והעבירות הרצויים.

במיוחד יש לציין את טנק הצנטוריון, אשר הוכח כטנק חזק, בעל כושר תנופה ופריצה. הוא עמיד נגד כל נשק של שדה הקרב המודרני ונותן לצוות בעל רמה מקצועית גבוהה, סיכוי לנצח כל טנק בשדה הקרב המודרני. טנק זה, אם יוכנסו בו השיפורים הדרושים לא יפול מה"מ-רכבה" ויהיה עוד שנים רבות טנק של קו ראשון בזירה שלנו.

המהפכה הגדולה - איכות הלוחם

דומה כי הדברים שהובאו כאן לא יהיו שלמים, אם לא יודגש התחום החשוב ביותר שבו יש לערוך שינוי והכוונה לאיכות כוח האדם.

היתרון הגדול של צה"ל טמון באדם ועלינו להשכיל לנצל יתרון זה. צה"ל מפנה כוח אדם מעולה ליחידות חי"ר שונות. ללוחמים אלה העושים את שירותם הסדיר ביחידות חי"ר מובחרות לא ניתנת ההזדמנות לבטא את איכותם במהלך שירות המילואים שלהם, ויוצא

טנק T-62 טורי שצריחו הועף

שכוח אדם מובחר אינו מנוצל. אם יופנה כוח אדם זה לחיל השריון יאפשר הדבר להגדיל את מספר הקצינים בחיל, להציב קצין בכל טנק, ובכך לשפר את האיכות.

ההבדל בין הקצין למפקד הטנק אינו הבדל של הדרגה, זהו הבדל מהותי המתבטא באיכות כוח אדם שבידי מפקדי דים מערכת נשק יקרה ומתוחכמת כל כך, ואשר ישפיע על איכות חיל השריון כולו. נקודת המוצא של כל צבא היא כי הנתונים הבסיסיים של הקצין טובים יותר, ובנתונים אלה הוא עובר הכשרה יסודית טובה ומקפת יותר משעובר עמיתו שאינו קצין. משך השירות של קצין ארוך יותר ומכאן שלא זו בלבד שהכשרתו טובה יותר אלא גם ניסיונו באימונים רב יותר. ניסיון מלחמות העבר מלמד כי הטני-קיס, אשר הגיעו ראשונים לעמדות, אשר התחמקו מאש בצורה הטובה ביותר, ואשר עברו בקרבות הקשים ביותר היו טנקי קצינים.

שדה הקרב המודרני מציב בפני הטנק אתגרים רבים. לא די שהתותח יורה, ישנם טנקים שמוטלים עליהם תפקידים נוספים. טנק הנדסה לדוגמה, צריך לפרוץ מכשול, להיכנס תחת אש ולאפשר לכוח הבא אחריו לעבור. לשם כך עליו להיות מונהג על-ידי קצין. אך הקצין אשר ינהג טנק כזה לא יוכל באותה עת לשלוט היטב על היחידה הלוחמת. לשם כך יש צורך בקצינים שיהיו מופקדים על מערך הלחימה ובקצינים אחרים שיפקדו על היחידות הלוחמות.

זאת ועוד. אם יהיו ביחידות יותר קצינים שיתאמנו עם היחידה, ילמדו את השטח ואת התכניות, ניתן יהיה בשעת הצורך להעביר את הפיקוד לקצינים מחליפים ביתר קלות.

שיפור כוח האדם נגזר מצרכי הביטי-חון הלאומי. הטנק הולך ומתייקר, צבאות ערב הולכים ומתעצמים. המשאבים הכספיים העומדים לרשותם עולים על אלה העומדים לרשותנו. התשובה של צה"ל לכך תהיה בשיפור איכות כוח האדם. מ"פ, מג"ד ומח"ט שנבחרו מקרב אוכלוסיית קצינים רחבה יהיו פיקוד טוב יותר ובאיכות הפיקוד מתמצה איכות כוח האדם. זה יתרונו על פני אויבינו ואותו עלינו להקפיד לנצל.

סא"ל מייק*

האיגוף הימי -

גורם רב חשיבות בקרב היבשה

מאות שנים היו מרחבי הים והאוקיינוס לא רק דרך תחבורה נוחה בין יבשות, אלא גם זירת מאבקים וסכסוכים צבאיים. משחר ההיסטוריה השכילו ראשי מדינות ומפקדי צבא להבין כי ניתן להשתמש בים לשם השגת מטרות פוליטיות וצבאיות, ומידת השימוש בים למטרות צבאיות גדלה ככל שגדלו הידע והשליטה של האדם בים. מרחבי הים שימשו מאז ומתמיד את הצבאות לשם הפגנת ריבונות בחופי המדינות שלהם, ולהובלת ציוד ואספקה אך במידה רבה גם לביצוע איגוף ימי. כחנית מבצעים ימיים קטנים וגדולים במהלך ההיסטוריה, מלמדת כי השימוש המושכל באיגוף הימי ובהעברת כוחות בסדר גודל זה או אחר לנקודות שונות, הניב כמעט תמיד תוצאות טקטיות, אסט-רטגיות ואפילו פוליטיות טובות לאין שיעור מאלה שניתן היה להשיג, לו הופעל כוח בסדר גודל זהה בלחימה יבשתית ישירה וחזיתית. לידל הארט מסכם את תפקידי האיגוף הימי כך: "הגמישות האמפיבית הנה הנכס האסטרטגי הגדול ביותר של העצמה שבסיסה בים. היא מרתקת כוחות וגורעת אותם כך מן הריכוז של אויב יבשתי, והריתוק הזה, יתרונו גדול הרבה ביחס לאמצעים המופעלים".¹ ואכן, בהיסטוריה דוגמאות רבות לשי-

פגיעה בתכנון המבצעי של האויב ושיבוש מהלכיו.

כדוגמאות לאיגופים ימיים נבחרו כאן מחד גיסא האיגוף הימי באינצ'ון שהיה מאמץ עיקרי בהשתתפות קורפוס ומאידך גיסא - הפשיטה המשוריינת שערך כוח של צה"ל ב-9 בספטמבר 1969 על החוף המערבי של מפרץ סואץ. כן הובאה סקירה קצרה על נחיתה כוחות צה"ל בחוף אל-אולי במהלך מלחמת "שלום הגליל".

הנחיתה באינצ'ון²

ב-15 בספטמבר 1950 בוצעה הנחיתה האמריקנית באינצ'ון. הייתה זו נחיתה אמפיבית של קורפוס בן שתי דיביזיות בעורף קווי האויב במגמה לאגוף את כוחות האויב ולהשמידם בתיאום עם התקפה מדרום של הארמייה ה-8.

התכנית הייתה להשתלט על האי וולמיידו בשעת גאות הבוקר על-ידי הנחתת כוח בעצמה של גדוד אחד, אח"כ לבצע את הנחיתה העיקרית באינצ'ון, בשלב נפרד, בשעת גאות הערב, לכבוש את שדה התעופה של קימפו ולהשתלט על סאול.

אינצ'ון, שנחשב ל"מקום הגרוע ביותר האפשרי" לנחיתה אמפיבית בשל ההכר-ליים הגדולים שבו בין הגאות לשפל, נבחר כמקום הנחיתה על-ידי הגנרל מק-ארתור מכמה סיבות: ראשית, אזור אינצ'ון מרוחק כ-15 מייל מקווי האספקה של צפון קוריאנה, גם אנשי המודיעין הצפון קוריאנים העריכו כי זהו מקום גרוע לנחיתה כוחות ומשום כך היו הכוחות שנמצאו בו מעטים ובלתי מנוסים. אמנם הפלסים הכינו תכנית לשיפור סידורי ההגנה של וולמיידו ואינצ'ון, אך באר-גוסט 1950 העבורה טרם החלה. שנית, גנרל מק-ארתור קיווה כי עצם ביצוע הנחיתה והרס קווי האספקה יהוו צעד ראשון לקראת שבירת הצבא הצפון קוריאני וכך יביאו להקדמת סיום המלחמה. ושלישית, הגנרל מק-ארתור שאף לצמצם את מספר הקרבנות שעל-ליים היו להיות בקרב הבקעה חזית. לכך נוסף גם השיקול שחזירה עמוקה תוך איגוף האויב יכולה להביא לפגיעה ביע-דים אסטרטגיים באזור הביצוע, וכן כי

מוש באיגוף הימי, שהביא לא רק להיש-גים צבאיים ולפגיעה כמוראל האויב, אלא גם השפיע על ההיערכות ההגנתית של האויב.

במהלך המלחמות המודרניות בוצעו נחיתות רבות מן הים, וחלק מהן אף זכה לפרסום רב. הנחיתות בנורמנדיה, בצפון אפריקה, באיי האוקיינוס השקט, באיט-ליה, בסיציליה, בקוריאנה ובאיי פוקלנד היו בחלקן איגופים ימיים קלסיים. חלק מנחיתות אלה, נערכו הרחק מנמלי הבית, תוך הפעלת כוחות גדולים וחלקן נערכו אל עבר יעדים שהיה אליהם קשר יבשתי, רק משום הרצון לבצע איגוף ימי קלסי, שיקל על הכוחות היבשתיים ויביא להיש-גים ניכרים מבלי לבצע כל פעולה בחזית העיקרית. העקרונות, שעליהם התבססו המבצעים הללו היו: הפתעה, פגיעה ביע-דים רגישים וחשופים לאורך החוף,

1. מתוך B.H. Liddell Hart, Deterrence Defence 1960 התפרסם בעברית בעקלון מס' 9 עמ' 20.
 2. תיאור נרחב של הנחיתה באינצ'ון ראה: ר"ד האינל, ניצחון בשיא הגאות, ח"א מערכות 1980.
 3. תיאור מפורט של פשיטה זו - באחד הגליונות הבאים.
 4. ראה גם בחוברת זו עמ' 45 - 49.

* מפקד בכיר ביחידת הנחתות בחיל הים. כל התזונים על כלי השיט שבמאמר נלקחו מתוך: Jane's Fighting Ships, 1981-1982

עצם ההפתעה של הנחיתה תביא להפתעה אסטרטגית שתערער את מהלכי האויב. עוד הנחו את מק-ארתור גם שיקולים פוליטיים על-פיהם נחיתה כוח המארינס תהווה מכה קשה ביותר לשלטונות צפון קוריאה, ותביא לנסיגת הכוחות הקומרו-ניסטיים. הצלחת המבצע, סבר מק-ארתור, תביא לזעזועים כמשטר הקומוניסטי.

הכוחות שהשתתפו במבצע הנחיתה באינצ'ון כללו: 11 אוניות נחיתה; 51 אסדות נחיתה; 304 נמ"כים (נחתות קטנות); 13,000 נחתים; 7 משחתות; 7 סיירות; 3 ספינות ריקוט; נושאת מטוסים; 2 אוניות עזר; 80 מטוסים.

במבצע אינצ'ון באו לידי ביטוי כל המאפיינים של האיגוף הימי. הפשיטה המשוריינת על רס אבו דרג³,

בליל 8-9 בספטמבר 1969 פשט כוח של צה"ל בחוף המערבי של מפרץ סואץ. הכוחות שהשתתפו במבצע כללו: 3 נחתות טנקים; 6 טנקים; 3 נגמ"שים.

למבצע קדם מבצע מכין שנערך יממה קודם לכן ובמהלכו טיבעה יחידת הקר-מנדו הימי שתי ספינות טורפדו מצריות, שהיו עלולות להפריע לביצוע הפשיטה. היה זה בזמן מלחמת ההתשה שלאחר מלחמת ששת הימים, וצבאות ישראל ומצרים היו ערוכים חזיתית כאשר תעלת סואץ מפרידה ביניהם. מאז יולי 1967 החלה מצרים ליזום תקריות אש, נתפסו מאחזים, וטובעה אח"י אילת. הפעילות ההתקפית המצרית נמשכה למרות תקיפות ישראל בעומק מצרים.

במצב זה הועלה הרעיון לערוך פשיטה משוריינת באזור מפרץ סואץ כדי לגרום זעזוע למשטר המצרי.

אזור הנחיתה היה נוח יחסית. הכוחות שבו היו מעטים וכללו בנוסף לכוחות מקומיים גם כוחות מחטיבת שריון שהיו פרוסים במספר מקומות והיו מסוגלים להתערב תוך כ-4 שעות באזור הפעולה. כוחות צה"ל נחתו עם שחר ושהו בשטח המצרי כ-10 שעות. הם פונו ע"י כוח הנחתות לאחר תנועה של כ-50 ק"מ בשטח אויב.

אבדות צה"ל בפעולה זו היו: מטוס סקייהוק שהופל למפרץ סואץ וטייסו נעדר. (לא היה קשור ישירות למבצע), ופצוע קל מקרב לוחמי הכוח הפושט.

אבדות הכוח המצרי בפעולה היו: כ-100 חיילים הרוגים כולל קצין בדרגת אלוף; כ-80 כלי רכב שונים, שנפגעו; הרס של 7 נקודות משמר.

בעקבות המבצע נפגעה קשה מאוד היערכות הצבא המצרי באזור והועברו לאזור כוחות רבים. מורל הצבא ומורל העם במצרים נפגעו, והנשיא, נאצר, הדיח את הרמטכ"ל ואת מפקד חיל הים.

מספר ימים לאחר מבצע זה נפל נשיא מצרים למשכב ולאחר זמן מה נפטר. (למרות שלא הוכח קשר ישיר בין אירוע זה למבצע).

ניתן לראות שגם במבצע קטן יחסית הושגו תוצאות טקטיות, אסטרטגיות ופר-ליטיות מרחיקות לכת וזאת למרות השימוש בכוח קטן ביותר.

הישגים אלה נבעו משימוש מושכל ונכון בעקרונות האיגוף הימי: נחיתה

בחזית שקטה יחסית ולא מול מערכי האויב העיקריים; הפתעה במיקום ובזמן; ביצוע פעולות הכנה להבטחת הכוחות הפועלים; הפעלת כוח קטן יחסית, אשר לא היה מגיע להישגים כה גדולים בלחימה חזיתית; ריכוז הכוח הקטן כך שבתנאים מקומיים תהיה לו עדיפות; גרימת נזק מרבי לאויב שבאזור.

הנחיתה באזור צידון (נהר אל-אולי)⁴ ב-6 ביוני 1982 נחתו כוחות צנחנים ושריון בחוף אל-אולי שמצפון לצידון.

כוחות הצנחנים והשריון הונחתו במרחק 50 ק"מ מגבול ישראל כלילה הראשון למלחמה. במשך מספר ימים בוצעו נחיתות נוספות ובמהלכן תוגבר הכוח הנוחת.

נחונים רבים על נחיתה זו טרם פורסמו רשמית אך מן הראוי לציין כי מטרות המבצע היו זהות למטרותיהם של מבצעי איגוף ימי אחרים וכי גם במבצע זה הושגו הישגים רבים בתחום הטקטי המקומי ובהשפעה פסיכולוגית ומורלית על כוחות המחבלים.

מובן שישנם הבדלים בין המבצעים השונים שתוארו כאן, המתבטאים בין היתר בכמות הכוחות המשתתפים וסוגי כלי השיט; במספר סכבי הנחיתה; ובמשך הישארות הכוח בשטח ושיטת הפינוי.

למרות הבדלים אלה השיגו המבצעים שתוארו כאן את מרב היעדים ללא פגיעה קשה בכוח הנוחת ותוך גרימת נזק צבאי ישיר, נזק מורלי ונזק אסטרטגי ופוליטי לאויב. בחינתם של המבצעים הימיים המגוונים שנערכו בהיסטוריה הרחוקה והקרובה מאפשרת לחלק אותם לחלוקה הבאה:

א. פלישה — העברת כוחות בדרך הים

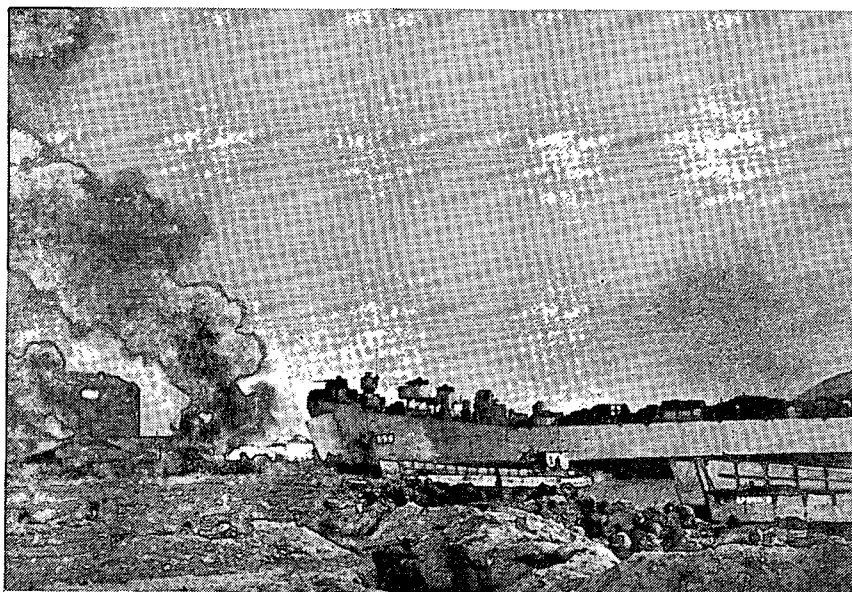
למדינה שאליה אין גבול יבשתי.

ב. איגוף ימי כולל — ביצוע של נחיתה אמפיבית מן הים בסיוע מטוסים, מסוקים וכוחות מיוחדים לצורך חבירה עם כוחות המופעלים בחזית היבשתית או לצורך כיבוש שטח חיוני וזאת על מנת לגרום לאויב נזקים גדולים, לשבש את מהלכיו ולפצל את כוחותיו על מנת להקל את הלחץ המופעל על הכוח העיקרי הפועל בחזית היבשתית.

ג. איגוף ימי מוגבל — פשיטה ימית ע"י כוחות לוחמה זעירה או כוחות משוריינים קלים ופינוי הכוחות לאחר הביצוע וזאת על מנת לפגוע באויב, לגרום לקשיים בהיערכותו, לפגוע במורל חייליו ולאלצו להתארגן להגנה באזורים מרוחקים.

ביצוע איגוף ימי יכול לנבוע גם מתוך

נחתת טנקים ולידה נחתות הסתערות בחוף אינצ'ון — ספטמבר 1950

עם אמפיביים כפי שהם נמצאים בחילות הים של המדינות השונות. וכמדגם מייצג נבחרו ברה"מ וארה"ב כמעצמות מובילות וכן ישראל, מצרים ולוב כמדינות קטנות יותר.

ברית המועצות

כוח הלחימה האמפיבי של ברית המועצות צות מבוסס בעיקרו על אניות נחיתה המסוגלות להוציא מתוכן נחתות בינוניות קטנות וכן רחפות ורק"ם אמפיבי. כל הכלים האמפיביים הללו יושטו מתוך בטן אנייה או יורדו מסיפונה מבלי שאניית הנחיתה תגיע למגע עם החוף.

הכוחות האמפיביים של ברה"מ כוללים גם כוחות המוטסים במסוקים וכן נחתות טנקים בסדרי גודל קטנים יותר המסוגלות להגיע עד לקו החוף.

כוחות אמפיביים אלה כוללים בזמן חירום גם את כל אניות צי הסוחר, המסוגלות לקחת חלק במבצע האמפיבי. כלי השיט האמפיביים של ברה"מ הנם ברובם כלי שיט חדשים יחסית שנבנו בין השנים 1963 — 1979. הצי האמפיבי הרוסי כולל 27 אניות נחיתה בעומס העולה על 4000 טון כל אחת. בסוג זה של אניות נכללים: ה"איוואן רוגוב", אניית נחיתה במעמס מלא של 12,500 טון. אנייה זו מסוגלת לשאת 3 — 5 מסוקי "הורמן", גדוד של נחתים (325 חיילים), 40 טנקים ורכב תחזוקה. האנייה מסוגלת לשאת על סיפונה שלוש רחפות מטיפוס "גס" (Gus) או שתי רחפות מטיפוס "לבד" (Lebed) וכן שתי נחתות ממוכנות מטיפוס "אונדטרה" (Ondatra) שיושטו בתוך המבדוק שבירכתי האנייה. אניות מטפוס ה"רופוציה" וה"אליגטור" שהן אניות להנחתת טנקים במעמס מלא של 4500 טון.

בצי הרוסי גם 92 נחתות בינוניות המסוגלות לשאת 3 — 10 טנקים בינוניים. החשובה שבהן הנה הנחתת מטיפוס "פולנוצני" המסוגלת לשאת ששה טנקים בינוניים. נחתות אלה נבנו בין השנים 1963 — 1972 וחלקן הועבר למדינות הגרורות כשביניהן גם מדינות ערב.

ספינות הנחיתה המתקדמות בצי האמפיבי הרוסי הן הרחפות. בצי הרוסי 55 רחפות שניתן להורידן מסיפון אניות הנחיתה או להשיטן ממבדוקים פנימיים. רחפות אלה משמשות גם לביצוע איגופים ימיים לטווחים קצרים תוך ביצוע סככים מהירים.

עם רחפות אלה, נמנים הסוגים הבאים: רחפות מטיפוס "אייסט" המסוגלות לשאת מעמס של 200 טון (5 טנקים קלים) במהירות של 60 קשר; רחפות מטיפוס

ימיים.

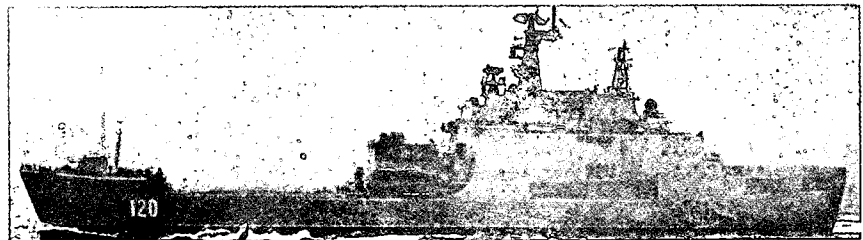
כמדגם מייצג תיאורטי של מבצע איגוף ימי ניתן לבחון ולו גם ברמיון, את המצב שיווצר לאחר שיערך מבצע אמפיבי במרכז חופי מדינת ישראל באזור רים הרגישים ביותר לאורך החוף. השגת יעדים מוגבלים בלבד במבצע שכזה תהיה מכה קשה ביותר למורל הלאומי וזאת גם אם לא יושג יעד צבאי כלשהו ומבלי שתפגע שום תשתית טכנולוגית ולא יפגעו מרכזי אוכלוסייה לאורך החוף.

על מנת לבחון את חשיבותו של האיגוף הימי יש לבדוק מהם סדרי הכוחות של כלי השיט, שמסוגלים לקחת חלק במבצע

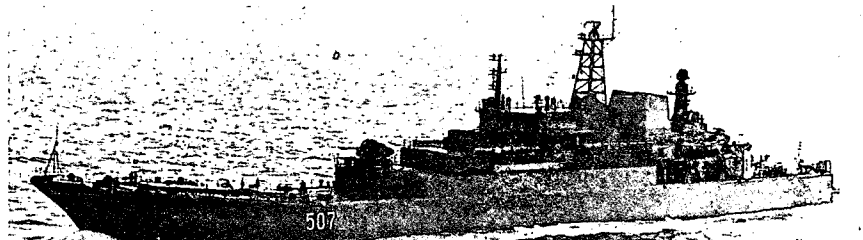
הכרח וזאת לאו דווקא כאשר אין גבול יבשתי אלא כתוצאה מהעובדה שחילות היבשה הגיעו לרוויה מבחינת סדרי הכוחות המוצבים חזיתית בשטח מוגבל דבר שייצור קרב הבקעה חזיתי שבו ייגרמו אבדות כבדות ביותר לכוח המבקיע. סיבה נוספת לביצוע איגוף ימי מתוך הכרח זהו מצב שבו הכוח היבשתי אינו מסוגל להגיע בזמן הדרוש ליעדיו והדרך היחידה להשתלכות הנה האיגוף הימי.

הדוגמאות שהובאו כאן מדגישות מעל לכל ספק את החשיבות שיש להזקתם והפעלתם של כלי שיט, רק"ם אמפיבי וציוד אמפיבי בכל מדינה בעלת גבולות

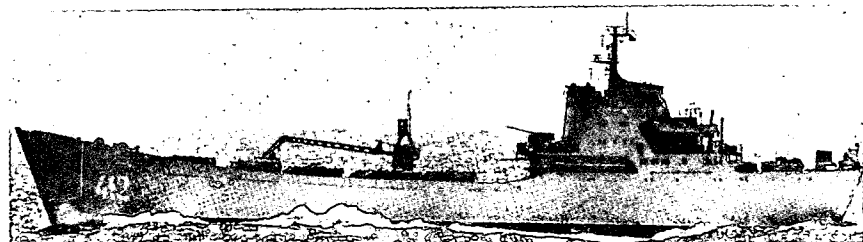
אניית הנחתה "איוו רוגוב"

"רופוציה" — אנייה להנחתת טנקים

"אליגטור" — אנייה להנחתת טנקים

רחפת מטיפוס "אייסט"

שונים כגון נגמ"שים אמפיביים. בשירות כוח הנחיתה נמצאות נחתות בינוניות המסוגלות להגיע עד לקו החוף. חלק גדול מאניות הנחיתה מסוגלות להעביר רק"ם ישירות אל החוף באמצעות גשרון ארוך ודוברות המורדות מדופן האנייה.

צי הנחיתה של ארה"ב מורכב בעיקרו מכלי שיט, שנבנו בשנות הששים והשבעים. הצי כולל כ-70 אניות לוחמה אמפיבית במעמסים שבין 8000 טון ל-40,000 טון.

סוגי האניות בחלוקה כללית הן:

אניות נחיתה מטיפוס "בלו רידג' (Blue Ridge) שהנן אניות פיקוד למבצעי נחיתה והן במעמס מלא של 19,100 טון. כצי האמריקני שני סוגים של אניות תקיפה אמפיבית, האחד הוא האניות מטיפוס "טראווה" (Tarawa) במעמס של 39,300 טון והשני מטיפוס ה"איבו גימה" (Iwo Gima) במעמס מלא של 18,300 טון.

סוג נוסף של אניות נחיתה הן אניות אמפיביות עם מבדוק מטיפוס "אוסטין" (Austin) במעמס מלא של 12,000 טון ואניות מטיפוס "רלי" (Roleigh) במעמס מלא של 13,600 טון. גם אניות אלה מסוגלות להחף רק"ם אמפיבי ונחתות בינוניות וקטנות.

כוח הלחימה האמפיבי כולל אניות נחיתה עם מבדוק מטיפוס "אנקורג' (Anchorage), "טומסטון" (To-maston) במעמסים מלאים של כ-13,000 טון.

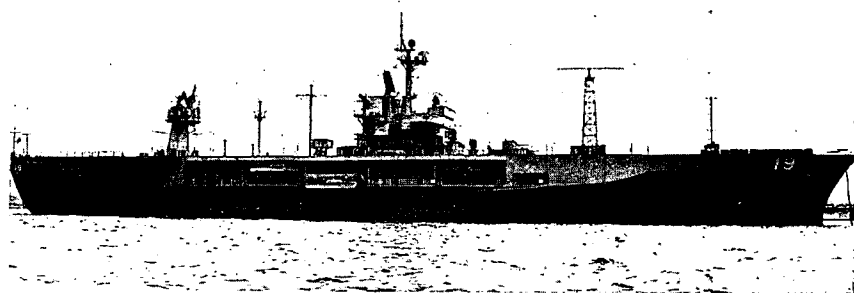
נחתות הטנקים כצי ארה"ב הן ה"ניו פורט" (New Port) במעמס מלא של 8450 טון וה"דה סוטו קאונטרי" (De Soto Country) במעמס מלא של 7100 טון. אניות אלו מצוידות בדלת אחורית וברמפה קדמית באורך של כ-40 מטר.

הצי האמפיבי כולל גם נחתות שירותים מסוגים שונים במעמסים שבין 375 טון ל-135 טון, עם אלה נמנות ה-LCU 1461 (Landing Craft Utility) וה-LCM 6-8.

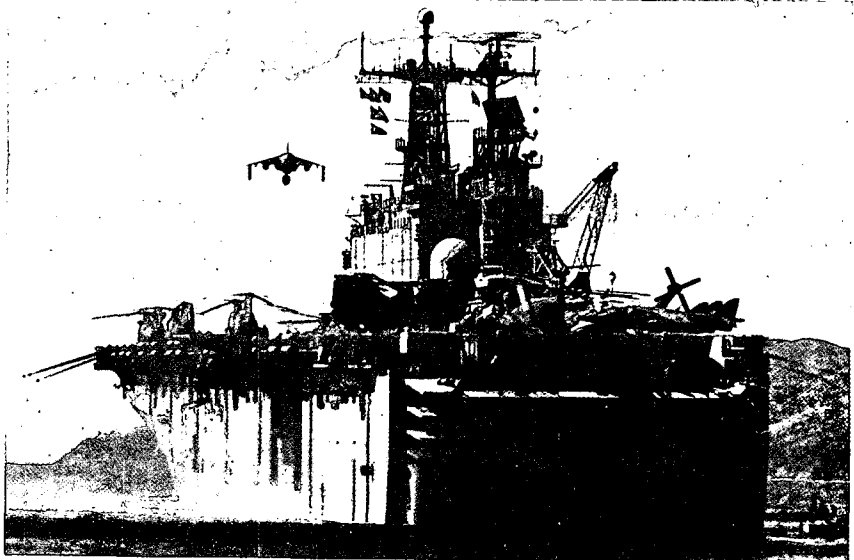
כוח הרחפות כולל את הרחפות מטיפוס "ג'ף אי ופי" (Jeff A-B) המסוגלות לשאת שלשה טנקים בינוניים במהירות של 50 קשר. הצי האמפיבני מפתח רחפות נוספות.

שיטת הנחיתה כצי האמריקני הנה הורדת כוחות לחוף באמצעות מסוקים, רחפות, נחתות קטנות ורק"ם אמפיבי כשגודל כל כוח נקבע בהתאם למטרת המבצע ולבעיות בשטח.

סקירת הצי האמריקני מלמדת כי צי זה כמו הצי הסובייטי מסוגל לענות על כל

"בלו רידג' — אניית פיקוד למבצעי נחיתה

"טראווה" — ספינת הסתערות אמפיבית

רחפת סילונית מתוצרת בל

נראה אפוא מדברים אלה כי הצי האמפיבי הרוסי מסוגל לענות על הבעיות השונות שתתעוררנה אם יהיה צורך בפלישה מן הים או אם ייערכו מבצעי איגוף ימי כוללים ומוגבלים לכל טווח.

ארה"ב

כוח הלחימה האמפיבי האמריקני מבוסס גם הוא על אניות נחיתה גדולות (המיועדות לפיקוד על מבצעים אמפיביים, לתובלת גייסות, מסוקים ורק"ם ולפיקדתם ביים), על רחפות, נחתות בינוניות וקטנות, מסוקים וכלים אמפיביים מסוגים

"לפד" המסוגלות לשאת שני טנקים בינוניים במהירות של 55 קשר; רחפות מטיפוס "גס" המסוגלות לשאת שני טנקים בינוניים ו-25 חיילים במהירות של 50 קשר.

הצי הרוסי חוקר גם טיפוס חדש של מסוס/ספינה הנקרא "אקרונופלאן קרפט" (Akronoplan Craft). כלי נחיתה זה יוכל להוביל כ-900 חיילים במהירות של 300 קשר תוך התרוממות מעל משטחי מים במזג אוויר קשה ותוך תנועה מעל שטחים מישוריים.

הבעיות הקשורות במכצעים אמפיביים, בפשיטות ובנחיתות ארוכות טווח ובהחפת כוחות מהים באמצעות נחתות קטנות, רחפות ומסוקים וכן לבצע פשיטות קצרות טווח באמצעות נחתות קטנות ורחפות.

מצרים

צי הנחיתה המצרי כולל את כלי השיט הבאים:

שלוש נחתות טנקים מדגם "פולנוצני" במעמס של 800 טון, המסוגלות לשאת שישה טנקים בינוניים. נחתות אלה הועברו לצי המצרי מהצי הסובייטי בשנות השבעים המוקדמות.

נחתות מדגם "וידרה" (Vydra) בעלות מעמס מלא של 600 טון, נחתות אלה מסוגלות לשאת ארבעה טנקים בינוניים ונמסרו למצרים מצי ברה"מ.

נחתות מדגם SMB I המסוגלות לשאת שלשה טנקים בינוניים. גם נחתות אלה נמסרו למצרים על-ידי הצי הסובייטי.

הצי המצרי מסוגל להנחית במכצע אמפיבי בין 40 ל-70 כלי רכב משוריינים ובטווחי פעולה קצרים יחסית.

לוב

בצי הנחיתה הלובי נכללים כלי השיט הבאים:

שתי אניות נחיתה מדגם PS 700 בעלות מעמס מלא של 2600 טון, המסוגלות לשאת מסוק אלואט 3, 240 חיילי חי"ר, ו-11 טנקים קלים המורדים מדלת קדמית ו/או אחורית. אניות אלה מסוגלות להעביר כוחות לטווחים של 2000 מייל במהירות של 14 קשר. אניות הנחיתה מדגם זה נבנו בשנים 1976 — 1977 והנן חדשות יחסית.

שלוש נחתות "פולנוצני" שהועברו מהצי הרוסי בשנים 1977 — 1979.

תשע נחתות נוספות מדגם C-107 מתוצרת תורכית בעלות מעמס מלא של 600 טון.

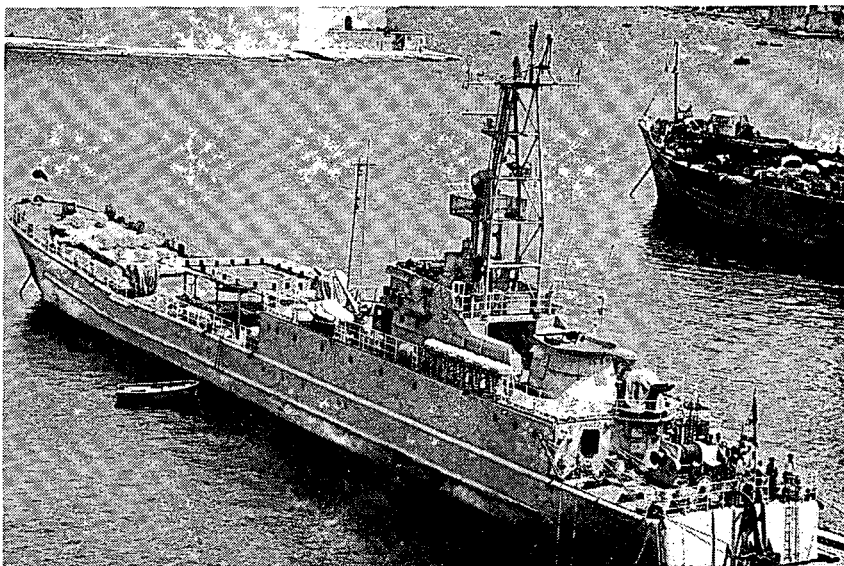
הצי הלובי מסוגל לבצע מבצעי נחיתה מוגבלים לטווחים רחוקים מנמל הבית. במבצע שכזה הצי יכול להנחית כ-70 — 90 כלי רכב משוריינים.

ישראל

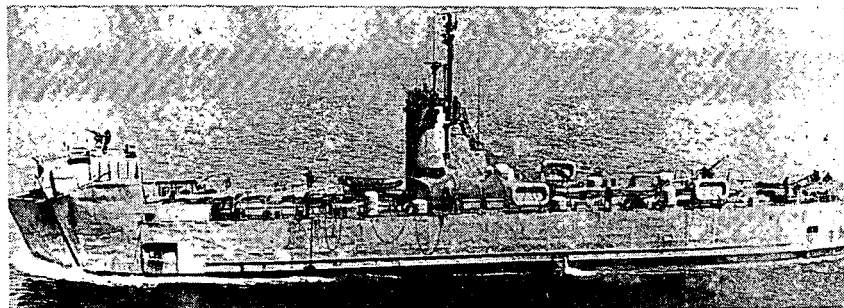
צי הנחיתה של ישראל כולל מספר סוגים של נחתות בינוניות וקטנות:

שלוש נחתות טנקים מדגם LSM 1 שהינן במעמס מלא של 1095 טון ומסוגלות לשאת 7 — 8 טנקים בינוניים במהירות של 12 קשר. נחתות אלה נבנו עבור הצי האמריקני עוד לפני מלחמת העולם השנייה והן ישנות ביותר.

שלוש נחתות מדגם "אש" (Ash) במעמס של 730 טון כל אחת. נחתות אלה

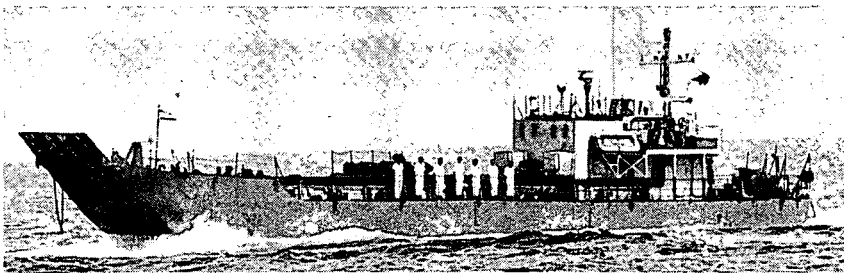
אניית נחיתה לובית מדגם פולנוצני (למעלה)
נחתת ישראלית מתוצרת אמריקנית (למטה)

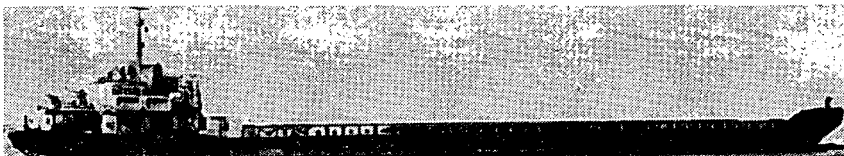
נחתת ישראלית 60 מטרים

נחתת ישראלית 36 מטרים

בת שבע — אניית נחיתה ישראלית

מותקנות גם לנשיאת מסוקים ומהירותן 10.5 קשר.

שלוש נחתות מסוג L.C בעלות מעמס של 230 טון. נחתות אלה מסוגלות לשאת שני טנקים בינוניים במהירות של כ-10 קשר.

אניית נחיתה מדגם "בת שבע" במעמס מלא של 900 טון.

הצי הישראלי מסוגל לערוך מבצע איגוף ימי מוגבל ולהוביל בין 30—50 כלי רכב משוריינים לטווח קצר.

סקירה זו של כוחות הלחימה האמפריים של שתי מעצמות העל ושל שלוש מדינות קטנות וסקירה של ציי יתר המדינות כפי שהיא מתפרסמת בשנתון ה-Jane's, מלמדת כי לרוב ציי העולם יכולת אמפיבית המאפשרת לערוך פעולות ואיגופים ימיים כוללים ומוגבלים.

כדי לערוך מבצעים אמפריים יש צורך במספר נתונים יסודיים:

הצטיידות בכלי שיט דמסוגלים להעביר כוחות לחופי הנחיתה השונים במהירות גדולה ובכמות שתספק את דרישות צבא היבשה; הצטיידות ברק"ם מתאים לתובלה ימית ולהחפה; התגברות על בעיות פסיכולוגיות של מפקדי צבא היבשה החוששים באופן טבעי ממאפייני הזירה הימית הבלתי מוכרת להם; הצטיידות בכלי שיט ובמטוסים המתאימים להגנת הכוח על מנת למנוע פגיעה קשה בכוח המבצע את הנחיתה.

ספינות התובלה לאיגוף ימי

בסקירה שהובאה כאן נבחנו מספר תצורות של כלי שיט המתאימים למבצעי איגוף ימי.

כלי שיט אלה מסוגלים להעביר כוחות לחופי אויב במספר שיטות:

נחתות המסוגלות לבצע נחיתה פיזית בחוף וזאת לאחר שיט ישיר מנמל המוצא או לאחר הפלגה מאניית נחיתה גדולה; הורדת רק"ם מנחתת בחוף או הורדת רק"ם אמפיבי במים והשטתו לחוף;

הורדת כוחות חי"ר ע"י מסוקים וסירות גומי המושטות מאניית הנחיתה או החפתם בחוף באמצעות נחתת; השטת רק"ם מאניית הנחיתה או ישידתם מנמלי המוצא.

ארגון צי אמפיבי כדוגמת הציים האמפריים של מעצמות העל הנו מעמסה קשה מדי על המדינות הקטנות מבחינה כלכלית, מבחינה תפעולית ומבחינת כמות כוח האדם הנדרשת להפעלת צי בסדר גודל זה. בעיות אלה מחייבות כל מדינה לבדוק את כל הגורמים הקשורים בהפעלת צי אמפיבי.

באופן עקרוני ניתן לקבוע כי מדינות קטנות שאין להן צורך אסטרטגי או טקטי לערוך פלישה אינן חייבות להיות בעלות אניות נחיתה ענקיות ויכולות להסתפק באניות נחיתה בסדר גודל של עד 5000 טון מעמס מלא. מדינה קטנה תוכל להשתמש בשטחה הפיזי כבסיס יציאה למבצעי איגוף ימי כוללים ומוגבלים. אניות הנחיתה בסדר גודל של כ-5000 טון הן גדולות, איטיות ופגיעות יחסית, ומסוגלות לנחות במספר חופים מוגבל (17% מחופי העולם) לכן על המדינה הקטנה להתבסס גם על מספר נחתות המסוגלות לנוע במהירות לכל נקודת נחיתה נדרשת.

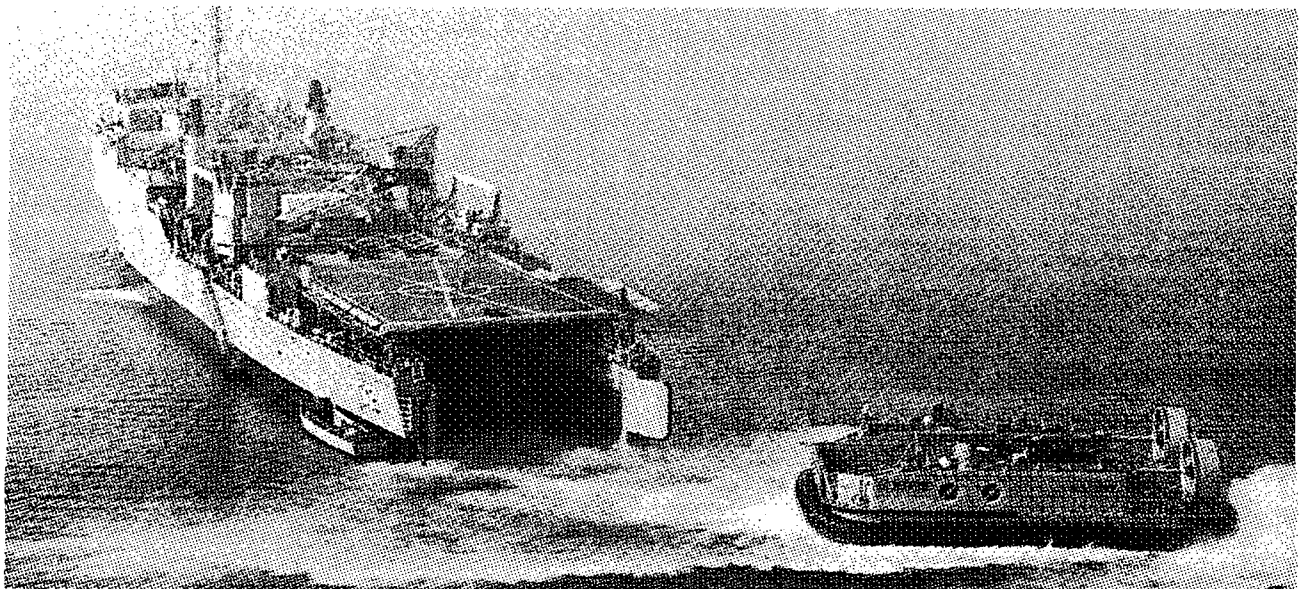
רחפת מדגם ג'ף B ליר ספינת מברוק להנחתה

בחינת הציים האמפריים מוליכה למסקנה כי רק רחפת נחיתה (כיום) מסוגלת לחפות על הליקויים של אניות הנחיתה הגדולות. הרחפת האמפיבית מספקת מענה למספר דרישות: זהו כלי נחיתה מהיר (ואפשר לערוך בו סבבים רבים), צוותה קטן יחסית; יש לה אפשרות נחיתה במספר חופים גדול ביותר (70% מחופי העולם). לרחפת גם מגבלות רבות: היא פגיעה, מחירה גבוה וכושר הנשיאה שלה מוגבל.

המגבלות והחסרונות של הכלים האמפריים השונים מביאים למסקנה שמדינה קטנה המעוניינת לערוך איגוף ימי מוגבל או כולל או אפילו לאיים בביצועו חייבת להקים צי אמפיבי, שישלב באופן מושכל בין אניות נחיתה בינוניות המסוגלות לשאת רק"ם אמפיבי, מסוקים וחי"ר ובין רחפות מהירות.

רק"ם מתאים לתובלה ימית ולהחפה

בנושא זה אין כל הבדל בין הדרישות בחילות המעצמות למדינות הקטנות. בעיות ההנחתה של רק"ם אמפיבי אינן תלויות במדינה המפעילה או בסוג כלי השיט המוביל (למעט גודל מקום האחד-סון) אלא בחתך קרקע הים, בסוג החוף, בתלוליות החוף, בשוניות האלמוגים ובמצב הים. רק"ם או כלי רכב תובלתי אחר שלא יהיה מסוגל להגיע מכלי השיט לחוף באמצעות נחיתה או שיט עצמאי יהיה בלתי יעיל למבצעים אמפריים ויצלח לתפקיד זה רק אם ניתן יהיה להשיטו ברחפת ולהורידו פיזית בחוף. רק"ם מתאים למבצעי איגוף ימי נמצא בכל המדינות וברובו הנו רוסי ואמריקני.

התנאים שנוצרו עקב-כך, שיקפו מאון בלתי-נוח לישראל ובלתי מקובל עליה הן בחזית ההתמודדות עם הסורים והן במאבקה מול ארגוני החבלה. משהתברר כי ארה"ב אינה מצליחה להשיג בדרכים דיפלומטיות שינוי במצב, קרי — סילוקם של הטילים הסוריים וכפייתו של הפירוש הישראלי להסכם הפסקת האש על המחבלים — ברור היה כי שוב לא ניתן יהיה להמשיך ולהסכים לסטטוס-קוו שנוצר בזירה. נקודה חשובה אחרת אותה יש לשוב ולהדגיש לסיום הינה תפקידם המיוחד של הנוצרים בצפון הלבנון במערכת הסבוכה של ההתרחשויות שאירעו בתקופה שבין אפריל 1981 ליולי 1982. במעשיהם הוכיחו אלה שוב, כי לגורם מקומי, בעל עצמה מוגבלת, יש יכולת לכפות התפתחויות ומצבים על כוחות גדולים ממנו — באזור ומחוצה לו. שכן היו אלה הנוצרים, אשר שיחררו ראשונים את "הניצרה" בניסיונם להשתלט על העיר זחלה, ויצרו בכך את תגובת השרשרת שחלה בעקבות זאת. מנקודת ראותם — הרי תוצאות פעולתם הינן בבחינת הצלחה מדינית מרשימה.

החבר, כי התלקחות בלבנון תפגע בהישג החשוב ביותר של ארה"ב — הסכם השלום הישראלי-מצרי. מבחינה זו אפשרי, כי החל ממאי 1982 פחתו בהרבה האילוצים שעמדו בפני המדיניות האמריקנית, ואשר הניעו אותה קודם לכן לפעול נמרצות בישראל, כדי למנוע מפעולה בלבנון. אמנם גם לאחר הנסיגה מסיני נותר בתוקף האינטרס האמריקני לבלום תהליכי רדיקליזציה ולמנוע התלקחות במוזה"ת, אולם עתה היה הממשל משוחרר לפחות מהחשש, כי פעולה ישראלית בלבנון, והסכנה לעימות ישראלי-סורי עקב כך יגררו הידרדרות כוללת גם ביחסי ישראל ומצרים.

סיכום

התקופה שבין אפריל 1981 ליוני 1982 התאפיינה ב"התחממות" הולכת וגוברת של החזית הצפונית של ישראל, אשר נבעה בראש ובראשונה מההחרפה שחלה בהתמודדות הישראלית-סורית על דמותה ואופייה של לבנון. זאת כשסוריה מנסה לקיים בידה את ההגמוניה שרכשה בזירה זו מאז פלישתה ללבנון בשנת 1976, וכאשר ישראל מצידה מערערת, ביתר תוקף מאי פעם בעבר, על הגמוניה זו ומנסה לקעקעה בשתי דרכים עיקריות: האחת — הגברת מאמציה לסייע לנוצרי צפון הלבנון, כדי למנוע הכנעתם המורחלת על ידי הסורים; והשנייה — מדיניות התקפית רצופה לערעור מאחזי המחבלים — בעלי בריתם של הסורים — במטרה להסיר את האיום, שיצרו על יישובי הצפון.

באפריל 1981 החלה סדרת מהלכי-כוח מדיניים, שהיו משולבים במאפיינים של התמודדות צבאית בין סוריה לישראל בזירת הלבנון. בתחילה צברו הסורים הישגים ניכרים, ולקראת יולי 1981 ניתן היה להניח, כי בהתמודדות המתפתחת ידה של סוריה על העליונה. זאת משום שהצליחה לשנות את המאזן האסטרטגי בזירה הן על-ידי הכנסת טילי קרקע-אוויר לבקעא, והן על-ידי הצלחתה להשיג מחויבות נוצרית, מוצהרת לפחות, לנתק את הקשרים עם ישראל. גם המחבלים נראו כ"צוברי נקודות" במאבק עם ישראל. בלחץ הדיפלומטיה האמריקנית הושגה הפסקת פעילותו של צה"ל נגדם, וגברה תחושתם כי לישראל אין תשובה הולמת לאיום שיצרה הארטילריה שלהם על היישובים בגבול הצפון.

מצב דברים זה הביא לכך שניסיונה של ארה"ב לייצב את הפסקת-האש שהושגה על-ידי פיליפ חביב ביולי 1981 נדון מראש לכישלון. זאת משום שההסכם שהושג,

קיימות מספר שיטות בתחום זה:
א. צליחת מכשול המים תוך כדי נסיעה על קרקעית הים, שימוש באמצעי אטימה ושינור.

ב. תנועה עצמאית במים.

כאן המקום למנות את כל סוגי הרק"ם שכל מדינה חייבת להצטייד בהם, אך עם זאת ניתן לקבוע כי מדינה הרוצה לקיים אופציה של איגוף ימי חייבת להצטייד בשני סוגים של רק"ם אמפיבי: האחד — טנקים המסוגלים לנוע על קרקעית הים עם אמצעי אטימה ושינור כגון טנק T-62 הרוסי או הפאטון המשופר האמריקני. השני — רכב הובלה אמפיבי המסוגל לנוע עצמאית במים.

הגנה ימית ואווירית

כמו בכל מבצע יבשתי קיים הצורך גם במבצע איגוף ימי במטרייה אווירית רצי-נית שתמנע פגיעה באניות הנחיתה.

במבצע איגוף ימי מתעורר צורך גם בהגנה ימית שגדלה וכמותה ייקבעו בהתאם לגודל חילות הים של האויב. באופן עקרוני ניתן לקבוע כי מבצע איגוף ימי חייב להיות מוגן על-ידי אניות שטח וצוללות במגמה להביא את כל כוח הנחיתה לעידו.

סיכום

נערך כאן ניסיון לסכם את מאפייני הפלי-שות מן הים והאיגופים הימיים תוך בחינת מספר מבצעים כאלה בהיסטוריה הרחוקה והקרובה. כן נסקרו הציים האמפיביים של מספר מדינות תוך ניסיון לקבוע מהו הצי היעיל ביותר למשימות אלה במדינות קטנות כדוגמת ישראל.
למדינת ישראל גבולות יבשתיים עם מדינות עוינות.

מדינות עוינות לישראל נמצאות גם באזורי הים התיכון והים האדום. למדינות אלה אין גבול יבשתי עם ישראל והדרך היחידה העומדת לרשותם לערוך פעילות צבאית משימתית במקרה זה הנה דרך הים. המסקנה העיקרית מדברים אלה הנה כי מדינה המעוניינת לפתח עצמה אמפיבית ימית חייבת ליצור מצב שבו כל זרועות הצבא המשוכנעות בחשיבות קיומו של גוף המסוגל לבצע איגוף ימי, תפעלנה להקמתו של גוף כזה, ולציודו באמצעי תובלה ימיים, יבשתיים ואוויריים מתאי-מים. אלה יוכלו לתת מענה מתאים לצור-כים המסובכים של מבצעים אלה ויהיו גורם מרתיע מאין כמוהו אף מבלי שיבוצע פיזית איגוף כלשהו.

חידושים בנ"ט

רס"ן (מיל') ד"ר עזריאל לורבר

שני טילים נ"ט ראויים לציון נמצאים עתה בשלבי פיתוח בשבדיה ובצרפת. בשבדיה מפתחים את הטיל נ"ט (BOFORS) BILL (INFANTRY LIGHT & LETHAL), שאף כי שמו יומרני מעט בשלב זה הרי תכנונו המהפכני מעורר עניין.

הטיל, שסימונו RBS-56 נמצא בתהליך פיתוח בחברת "בופורס" בהתאם להזמנה של משרד ההגנה השבדי והוא נועד להיות תשובה לטנקי ה-T72 הרוסיים. חברת "בופורס" נבחרה לתכנן את הטיל החדש לאחר בדיקת הטיל "מילאן" ולאחר שלא נתקבלה הצעה של חברה מתחרה - "סאבסקאניה". ההצעה של חברת "סאב" הייתה כנראה מבוססת על ירי הטיל לתוך "סל", אשר ממנו תפעל מערכת ביות סופי. הדרישה להביא את הטיל לתוך ה"סל" נחשבת לבעלת סיכון טכנולוגי גבוה מדי, ואילו טיל בעל תכנון קונבנציונאלי, שמשקלו הכללי (טיל ומשגר) הוא 25 ק"ג, מה שניתן היה להשיג משיפור ה"מילאן", נראה כבעל סיכויים מעטים להשמיד מטרות מודרניות.

משום כך נקטו השבדים גישה חדשנית. צורתו החיצונית של הטיל עצמו הנה קונבנציונאלית לחלוטין (ראה ציור) ושיטת השיגור והפיקוד שלו דומה לזו של ה"טאו". החידוש שבטיל מתבטא בכך שראש הקרב שלו - שהוא פיתוח חדיש של מטען חלול - מוטה כלפי מטה בזווית של 30° . הטיל מצויד במרעום קרבה, שלא נמסרו עליו פרטים, ואשר יזהה את המטרה ויפעיל את ראש הקרב במרחק המתאים ממנה. הטיל עצמו מתוכנן לחלוף מעל לטנק בערך בגובה הצריח או מעט גבוה יותר. גובה המעוף הרצוי יושג אוטומטית על-ידי מערכת הניהוג והחייל יצטרך רק להחזיק את צלב הכוונת על המטרה. שיטת פעולה זו מבטיחה כי בחלק ניכר מהמקרים תהיה הפגיעה ברק"ם האויב מלמעלה, מקום שבו שריון הטנקים, גם של המשוכללים שבהם, הנו דק יחסית.

טווח הפעולה של הטיל מגיע לכ-2000 מטרים ונחשב כמספיק לסוג זה של נשק בתנאי הפעולה של שבדיה. מהירותו ההתחלתית של הטיל היא כ-200 מטרים לשנייה.

הצבא השבדי מתכוון להשתמש בטיל זה כאחד המרכיבים של מערך הנ"ט שלו. בין מרכיביו האחרים של מערך זה ראוי

למנות "משמיד טנקים" חדש - כנראה רכב יעודי נושא תותח נ"ט; גרסאות משופרות של המטול קרל גוסטב ושיפורים בתחמושת ובבקרת האש של תר-תחים 105 מ"מ שיורכבו על טנקים.

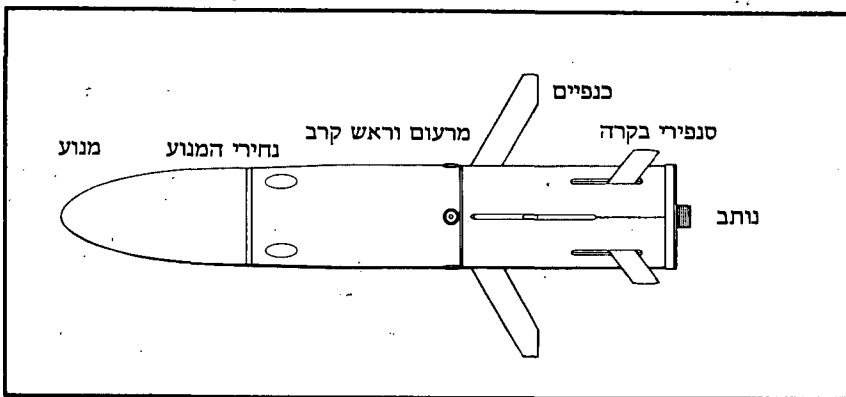
השבדים בודקים את האפשרות להר-כיב את הטיל RBS-56 על כלי רכב שונים ואף מתכוונים לקנות או לשאול נגמ"ש MCV-80 חדיש מהבריטים וכן "מרדר" מהגרמנים לצורך ניסויים. כאמור דומה מערכת המשגר ושיטת הפיקוד של ה-RBS-56 לזו של ה"טאו" והטיל מקבל פקודות ע"י תיל. השבדים בדקו את נושא רכיבת הקרן והגיעו למסקנה כי שיטה זו אינה אמינה די בשדה הקרב היבשתי ואם אכן תושג לה האמינות המבוקשת בכל התנאים, היא תהיה יקרה מדי.

הדמיון למערכת ה"טאו" ניכר אך גם מובן, אם נזכור כי לחברת "בופורס" היסטוריה ארוכה של שיתוף פעולה עם חברת "יו" שפיתחה את ה"טאו". חברת "בופורס" אף עזרה לפתח את הסלילים של תיל הניהוג עבור ה"טאו".

אנשי "בופורס" ממלאים את פיותיהם מים כשמדובר בשיטת הפעולה של

מרעום הקרבה, אך הם טוענים כי המר-עום חסין בפני הפרעות ורק מסת פלדה בעלת ממדים וצורה של טנק תפעיל את המרעום. מכאן ניתן להסיק כמעט בבית-חון כי קיים אמצעי אלקטרומגנטי לזיהוי המטרה ולהפעלת המרעום.

הצרפתים לעומת זאת עושים משהו מפתיע בכיוון אחר לגמרי. כשמדובר בטווחים קצרים, שאורכם אינו מגיע לק"מ אחד הייתה תמיד חלוקה פחות או יותר ברורה: רקטות לא מונחות לטווח של עד כ-300 מטרים וטילים מונחים בצורה זו או אחרת לטווח של כ-1000 מטרים ומעלה. הטווח שבין 400 ל-1000 מטרים היה טווח מוזנח. רקטות נ"ט, בזוקות, אר.פי.ג'י ודרי מיהם אינם מדויקים די לטווחים העולים על 300-400 מטרים, ואילו טילים מונחים ממש הם כבדים מדי, מסורבלים מדי או פשוט יקרים מדי מכדי שיופעלו בטווחים הקצרים על-ידי כיתה או אפילו מחלקה. משום כך משביקש הצבא הצרפתי למצוא לעצמו נשק נ"ט קצר טווח הוא פנה ליצרנים הקלאסיים של רקטות מתוך הנחה כי אפשר יהיה לשפר את הדיוק של הרקטות לטווחים של כ-500 עד

טיל נ"ט "בול" - מבנה כללי

פגזי ארטילריה לטווח מוגדל רס"ן (מיל") ד"ר עזריאל לורבר

הפגז. תמיכת החלק הקדמי בתוך הקנה הושגה ע"י בליטות קטנות לאורך הפגז פגזים כאלה פותחו עבור מרבית סוגי התותחים הנמצאים בשימוש ועתה מוכנס השכלול הנוסף: התנגדות הבסיס הנובעת מיצירת ואקום חלקי בבסיס הפגז בעת מעופו. את צורת בסיס הפגז אי אפשר כמעט לשנות בגלל בעיות בליסטיקה פנימית ופעולת גזי התחמיש על הפגז עצמו, אך בבסיסו של פגז משוכלל מכניסים מטען אבק-שרפה קטן הנדלק בעת הירי (ובוער כ-30 שניות) ויוצר גזי פליטה עשירים בדלק ועניים בחמצן. אלה נדלקים שוב עם יציאתם מתא השרפה בבסיס הפגז ויוצרים מעטפת גזים המשנה את זרימת האוויר החיצון סביב בסיס הפגז. גזים אלה יוצאים במהירות תת קולית ומשום כך אינם תורמים מאומה לדחף וכתוצאה לפיזורים, אך הם מקטינים את התנגדות הבסיס ב-13% עד 30% - תלוי בסוג הפגז.

שינוי זה גורם לשינוי קל במשקלו של הפגז ובאורכו (מ-45.5 ל-47.6 ק"ג ומ-938 מ"מ ל-956 מ"מ), אך שינוי זה מצדיק את עצמו, משום שהוא מאריך במידה ניכרת את הטווח האפקטיבי, וזאת על אף מהירות לוע קטנה במעט בחלק מהתותחים כתוצאה מהמשקל המוגדל. מעניין לציין שלמרות שפיתוחים אלה היו מיועדים בעיקרם לארטילריה כבדה, 155 מ"מ, הרי השבדים מציגים בעת פגז בעל תכנון דומה (המפותח על-ידי חברת "בופורס") בקליבר 57 מ"מ. שינוי צורת הפגז מאריך לטענתם את טווחו מ-13,800 מטרים לכ-17,000 מטרים וזאת תוך הגדלת משקל החני"ם שבתוך הפגז הנפיץ לכ-400 גרם. הכדור כולו זהה במידותיו לכדור הקיים ומאפשר להשתמש באותם תותחים ובתי קיבול לתחמושת הקיימים.

בסוף שנות הששים גילו במערב את התותח מ-130 מ"מ הסובייטי ובד בבד גילו גם כי למערב נחיתות גדולה בארטילריה קונבציונאלית לעומת הסובייטים. המאמץ להכניס ארטילריה רקטית, ה-MLRS לטווח של 32 ק"מ, עולה יפה אך בינתיים פיתחו הרוסים את ה-MB-27, שהוא משגר רקטי רב קני לטווח של כ-37 ק"מ.

האמריקנים כתגובה החלו לפתח תותח מתנייע חדש בקוטר 155 מ"מ עם פגז מונחה, מונע במגז סילון לטווח של כ-70 ק"מ, אך נשק זה המיועד בעיקרו נגר שריון, יהיה יקר מדי ויופיע (אם בכלל) רק בשנות ה-90.

חברות פרטיות קטנות החלו בינתיים לערוך מחקר אינטנסיבי כדי לשפר את התכונות של התחמושת הקיימת. מנועים רקטיים קטנים נוסו בהרבה סוגי תחמושת אך חסרונם הוא בהגדלת הפיזורים הבליסטיים. אחד השכלולים המעניינים בשטח זה מבוסס על טכנולוגיה דומה אך ללא חסרונותיה הבולטים. זהו ה-EXTENDED RANGE FULL BORE) כדי שהדבר יובן, ראוי להבהיר תחילה מספר מושגים באווירודינמיקה של פגזים:

ההתנגדות האווירודינמית של פגז הנע במהירות על קולית, מתבססת על שלושה מרכיבים:

האחד - התנגדות החיכוך הנובעת מחיכוך מעטפת הפגז באוויר. השני - התנגדות גלים הנובעת מצורתו, בעיקר חלקו הקדמי והשלישית - התנגדות בסיס התלויה בצורת חלקו האחורי.

השינוי העיקרי הראשון בצורתו של הפגז הקטין את התנגדות הגלים והוא הושג באמצעות ביטול החלק הגלילי של הפגז הפיכתו לאוגיב מהטבעת המובילה קדימה. דבר זה הקטין את התנגדות הגלים בכ-30% והגדיל את יציבותו של

600 מטרים. חברת אירוספטיאל, אשר לא הוזמנה להשתתף במכרז זה, הגיעה למסקנה כי אין סיכוי להשיג ברקטות דיוק מספיק, לעומת זאת ניתן לפתח טיל מונחה קצר טווח שמחירו לא יהיה גבוה מדי. הם סבורים כי אין סיכוי שטיל קל הנישא בידי אדם יוכל לחדור שריון של טנק עתידי, ואי לזאת יש לדבר על טיל בעל קוטר ניכר.

בחברה החליטו לקבוע מראש מחיר מקסימום לטיל ומשום כך לפני שהתחילו בתכנון בדקו מהם הגורמים המייקרים את הטיל. המסקנות היו כי על מנת להוריד את מחיר הטיל יש לקצר את זמן מעופו ולהוריד את דיוק הייצור כדי שיתאים לייצור המוני.

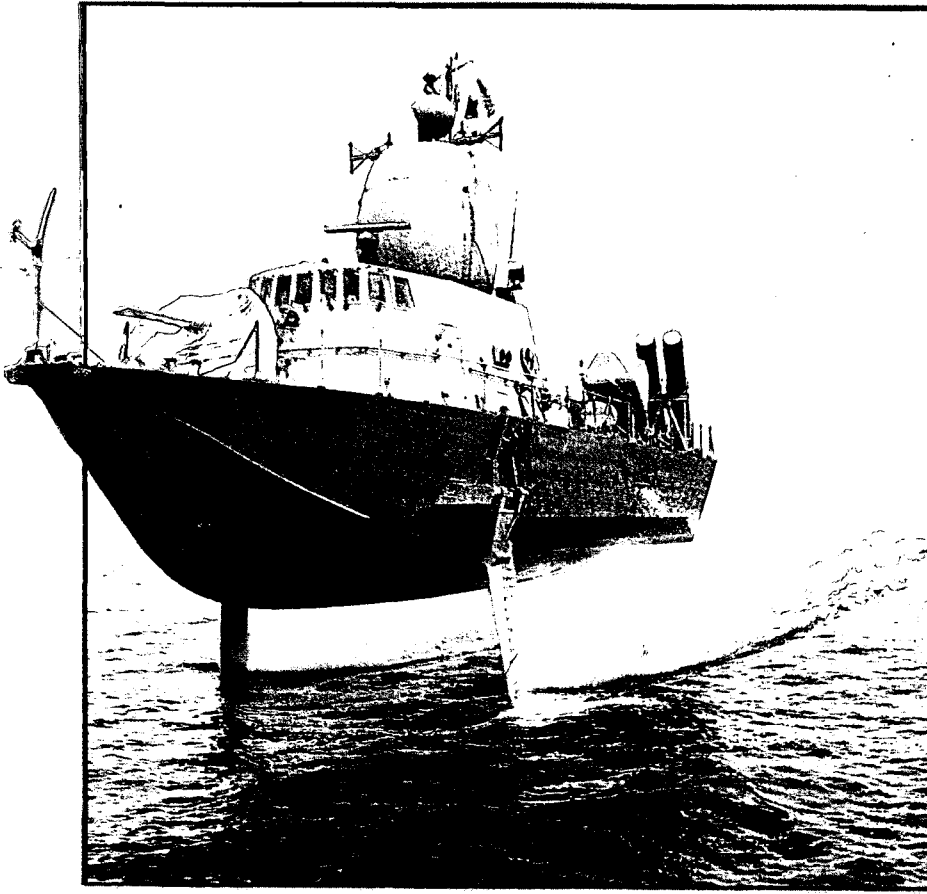
הטיל המתוכנן הינו אופטימלי לטווח של 600 מטרים. כלומר מנוע, גירוסקופ, אופטיקה וכ"י תוכננו לפעול בטווח מקסימלי זה ולא יותר. ברור שדרישות מוקטנות כאלה מורידות את המחיר. ראש הטיל יהיה כנראה בקוטר של 130 מ"מ אך בשל מגבלת הטווח יהיה משקלו הכללי של הטיל כ-9.5 ק"ג כולל צינור שיגור ואורכו המקסימלי יהיה 820 מ"מ משקלה של מערכת הכיוון (לשימוש חוזר) יהיה כ-4 ק"ג. הפיקוד על הטיל הוא באמצעות טיל, ומערכת ההנחיה דורשת רק להציב את הצלב על המטרה והיא עוקבת בעצמה אחר הטיל המצויד בנור אינפרא-אדום.

מאמץ מיוחד עשו המתכננים כדי להבטיח את הפעולה בתוך אזורים סגורים, בשטח בנוי בצפיפות וביערות. דבר זה חייב פשרות מסוימות בתכנון כגון יציאה איטית יחסית (20 מטרים לשנייה) של הטיל מהמשגר ומהירות מעוף נמוכה יחסית, כ-160 מטרים לשנייה. מחירו הצפוי של הטיל יהיה כ-1300 דולר ומחיר הכוונת יהיה כ-2600 דולר.

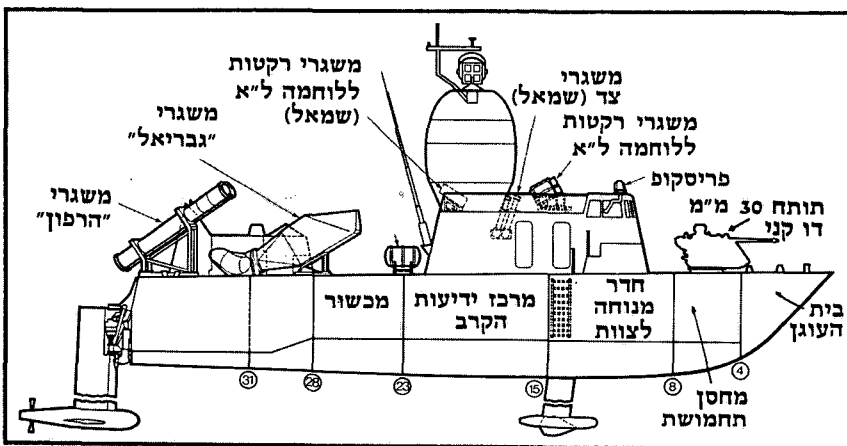
כניסתו לתחרות של הטיל המתוכנן על-ידי אירוספטיאל עוררה ויכוח חריף אשר לא נשאר ענייני בלבד ונסב סביב נקודות שלא ניתן להוכיחן או לסתור אותן. בין היתר עלתה שאלת הטווח הדרוש באמת לאיש החי"ר; יכולתו של איש החי"ר לכוון ולירות רקטה לא מוניחית לטווחים ארוכים; סיכויי העמידות של טיל מונחה בזעזועי הצנחה; הסיכון של איש החי"ר בעקיבה אחרי המטרה במשך ארבע שניות בהשוואה ל-2.2 שניות זמן מעוף רקטה ותגובה צפויה של הטנק בזמן זה; בעיות אימון וסימולציה ומחיריהם, סיכויי השמדה בטיל ראשון ובעיות נוספות.

"שמרית" – סנפירית ראשונה בחיל-הים

חיל הים הישראלי קיבל לאחרונה את הסנפירית הראשונה (הידרופויל) שלו – ה"שמרית". ידיעה זו מופיעה בכתב העת הצבאי השוויצרי International Defense Review לדברי כתב עת זה נבנתה הסנפירית ע"י חברת גרומאן האמריקנית, ובנייתה של סנפירית נוספת, ה"לבנית", הולכת ונשלמת עתה במספנות ישראל. הביטאון הבריטי Defense Attache ייחד מאמר נרחב לסנפיריות חדישות אלו. על פי המאמר מייצגת הסנפירית תפיסה מבצעית חדשנית שעוצבה בידי חיל-הים הישראלי. תפיסה זו קוראת לייצור של כלי-שיט מהיר ורזיז שמטרתו אחת: להוות משטח למערכות אלקטרוניות ולטילים ים-ים, לצורך פעילות מבצעית לטווח מוגבל ולפרק-זמן קצר. הדגש בתכנון הושם על הפעילות המבצעית; ולפיכך אין הספינה מצוידת בדרך כלל בתאי מגורים לצוות או במיטות. מבין 15 אנשי הצוות, אמורים 13 לתפקד במי"ק – מרכז ידיעות הקרב – ולתפעל את הספינה במשימות שתימשכנה עד כ-18 שעות, ובכל מקרה פחות מיממה.

מבנה כללי של השמרית – חתך

אורכה של הסנפירית 25.6 מ', ונפחה 105 טון. היא מצוידת בטורבינת גז שהספקה 5,400 כ"ס לצורך שיוט על סנפיריה, ובשתי טורבינות גז קטנות שהספקן 600 כ"ס כל-אחת, לצורך שיוט על גחונה ואספקת חשמל למערכותיה. מהירותה המרבית, כשהיא רכובה על סנפיריה, אמורה להגיע לכ-50 קשר בשעה.

ותחכמו – לאניית-מלחמה גדולה הרבה יותר מן הסנפירית. במי"ק מותקנים אמצעי הבקרה והשליטה על כל פעולות הסנפירית, כולל מנועיה. בספינה ננקטו אמצעים להגברת סיכווי הישרדותה, כולל הקטנת חתימות המכ"מ והאינפרא-אדום שלה. יצרני הסנפירית טוענים שמ"דויתה הקטנת ורזיזותה מאפשרות לה לחמוק במהירות מפגיעת טילים ים-ים. לדברי המאמר, מייצגת הסנפירית "שמרית" דור חדש של כלי-שיט, אשר למדינות שונות בעולם.

בנפח 100 טונות יכול למלא בהצלחה משימות שבדרך-כלל מוטלות על כלי-שיט שנפחם כפול מזה. חיל-הים הישראלי יבחן – לדברי המאמר – את שתי הסנפיריות, וצפוי שבתחילת 1983 יחליט אם לייצר סנפיריות כאלו ב"כמות שתי ספרות", ולהחליף את הסטי"לים שבשי-רותו בסנפיריות. על-פי החוזה שחתמה ישראל עם חברת "גרומאן", ניתנת למספ-נות ישראל גם הזכות לייצא סנפיריות

הסנפירית מאופיינת בניצול מרבי של שטחה ונפחה לצרכי התקנת ציוד מבצעי. חימושה כולל ארבעה משגרים לטילי ים-ים מסוג "הארפון", ושני משגרים לטילי ים-ים "גבריאל". הטילים מותקנים בחלקו האחורי של סיפונה. בחלקו הקדמי נמצא תוחת דרקני בקוטר 30 מילימטרים. כן מצוידת הספינה במשגרי רקטות ל"א ובא-מצעי ל"א שונים. נפח גדול מגוף הספינה מוקדש למי"ק משוכלל, המתאים – מבחינת גודלו

לוגיה הצבאית... חידושים בטכנולוגיה

הטילים

"אקסוסט" ו"רולאנד" במבחן האש

במחקר שערכו מומחים מטעם תעשיות הנשק הצרפתיות ושנועד לבחון את ביצועיהם של הטילים "אקסוסט" ו"רולאנד" במהלך מלחמת פוקלנד, הסתבר שיעילותם של טילים אלה עולה לאין ערוך מזו שמצטיירת על פי הדיווחים הבריטיים. עם זאת, יש להניח כי לצרפתים יש אינטרס לקדם את מכירת הנתונים באור הנוח להם.

הטיל "אקסוסט" הוא טיל נגד ספינות, שניתן לשגר מהאוויר, מהים ומהיבשה. במהלך הקרבות באיי פוקלנד נורו מן האוויר חמישה טילים מסוג "אקסוסט". הטילים נישאו במטוסי "סופר אטנדר" של חיל הים הארגנטיני. אחד מתוך חמשת הטילים הללו פגע במשחתת "שפילד" והסב לה נזקים כה חמורים שחייבו את נטישתה וטיבועה ע"י הבריטים. שני טילים אחרים טיבעו את אניית המטען "אטלנטיק קונבייר", והשניים הנותרים החטיאו את מטרותיהם. החוקרים הצרפתים דוחים את הטענה הבריטית, כי שני הטילים שפגעו באניית המטען כווננו מלכתחילה לנושאת מטוסים בריטית, אבל הוסטו ממסלולם באמצעות שיבושים אלקטרוניים. לדברי הצרפתים, התכוונו הטייסים הארגנטיניים מלכתחילה לפגוע ב"אטלנטיק קונבייר", משום שסברו שלפניהם נושאת מטוסים. הם ירו את הטילים מטווח גדול כחימוש "מוטל מרחוק" (Stand Off), כשהם מסתמכים על גילוי האנייה במכ"ם של המטוס, "טעותם" של הטייסים הייתה בכך שלא אימתו בתצפית עין את זיהוי הספינה לפני שיגור הטילים, אבל מנקודת המבט של המערכת — כלומר המטוס כפלטפורמה והטיל כנשק המוטל מחוץ לתחומי שדה הקרב עצמו — המערכת פעלה היטב.

שני טילי "אקסוסט" נורו מהקרקע, מהאזור שעל-יד פורט סטנלי. אחד מהם החטיא לחלוטין והשני פגע באנייה הבריטית "גלמורגן". הארגנטינים ירו במהלך המלחמה את כל כמות הטילים שעמדה לרשותם — והתוצאות על פי המקורות הצרפתיים, הן מרשימות. חשוב במיוחד

לציין כי מטוסי ה"סופר אטנדר" שירו את הטילים לא סבלו כל פגיעה בעת ביצוע משימותיהם, ואילו טיבוע שלוש ספינות בריטיות אחרות באמצעות פצצות ברזל רגילות עלה לחיל האוויר הארגנטיני באבדות כבדות.

הטיל "רולאנד" הוא טיל נ"מ, המותקן על רכב שיגור ניד. עד פרוץ המלחמה היו לארגנטינים רק שני רכבי שיגור ואחד מהם הוטס במטוס "הרקולס" והוצב בשדה התעופה של פורט סטנלי. לרשות כלי השיגור עמדו עשרה טילים בלבד, ולאנשיו היה אימון מוגבל בלבד בהפעלתו, שכן עקב האמברגו שהטילו מדינות אירופה על ארגנטינה, הפסיקו היצרנים הצרפתיים את הסיוע הטכני לארגנטינה. עם זאת, ירו הארגנטינים שמונה טילים מדגם "רולאנד" לעבר מטוסי "הארייר" בריטיים, שניגשו לתקוף את שדה התעופה מגובה נמוך. לארבעה טילים מיוחסת הפלה ודאית של ארבעה מטוסי "הארייר" ולטיל נוסף — הפלה אפשרית.

טיל שישי, שנורה לעבר מטוס, פגע בפצצה שהוטלה מן המטוס בעודה באוויר ופוצץ אותה. נראה — כך עולה מן המחקר הצרפתי — שמכ"ם העקיבה של כלי השיגור, שעקב אחר המטוס הבריטי, ננעל בטעות על הפצצה שהוטלה ממנו — ואליה התבייט הטיל. טיל "רולאנד" שביעי נורה לעבר מטרה שהייתה בטווח רחוק מדי, וטיל שמיני החטיא את מטרותו.

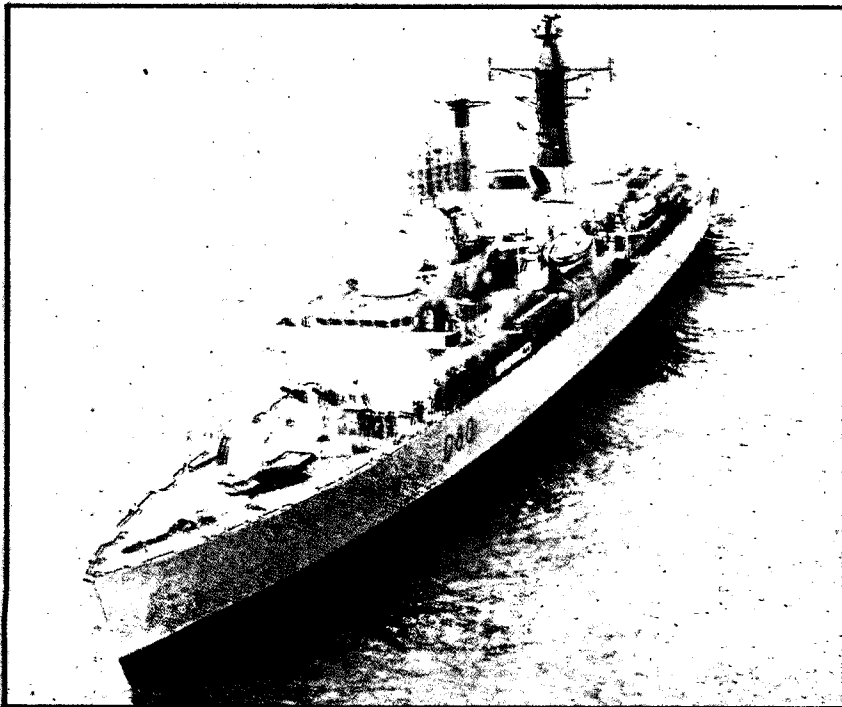
בעוד שהבריטים ייחסו את הפלת כל מטוסי ה"הארייר" לאש מן הקרקע, קובי עים הצרפתים נחרצות שהפעלת מערכת ה"רולאנד" אילצה את הבריטים לוותר על התקפות מגובה נמוך.

המסקנה מן המחקר הצרפתי — שוב, בהנחה שהנתונים המוצגים הם נתוני אמת — היא, שמערכות הנשק המודרניות שבהפעילן הארגנטינים פעלו היטב, ואילו עמדו לרשות ארגנטינה כמויות גדולות יותר מהן, ייתכן שתוצאות המלחמה היו שונות לחלוטין.

טיל נ"מ "אקסוסט" שנישא במטוס "סופר אטנדר"

המשחתת "שפילד" שנפגעה מזרי טילי "אקסוסט"

במלחמת חיל הים "שלום הגליל"

לצורך ביצוע פיגועים בישראל ואף זכו לשתי הצלחות: תקיפת האוטו-בוס בכביש החוף (מרס 1978) והפייגוע בנהריה (אפריל 1979).

לאחר הפיגוע בנהריה, הגביר חיל הים את פעולותיו כנגד הכוח הימי של המחבלים. בצד פעילות השיטור הימי ובדיקת ספינות חשודות, פעלו כוחות חיל הים נגד בסיסי המחבלים. ואמנם מאז אביב 1979 לא הצליחו עוד המחבלים, חרף שבעה ניסיונות שעשו, לבצע ולו פעולה אחת מוצלחת נגד חופי ישראל.

פעולת חיל הים במלחמת "שלום הגליל" הייתה אפוא במידה רבה המשך של פעילותו לפני המבצע.

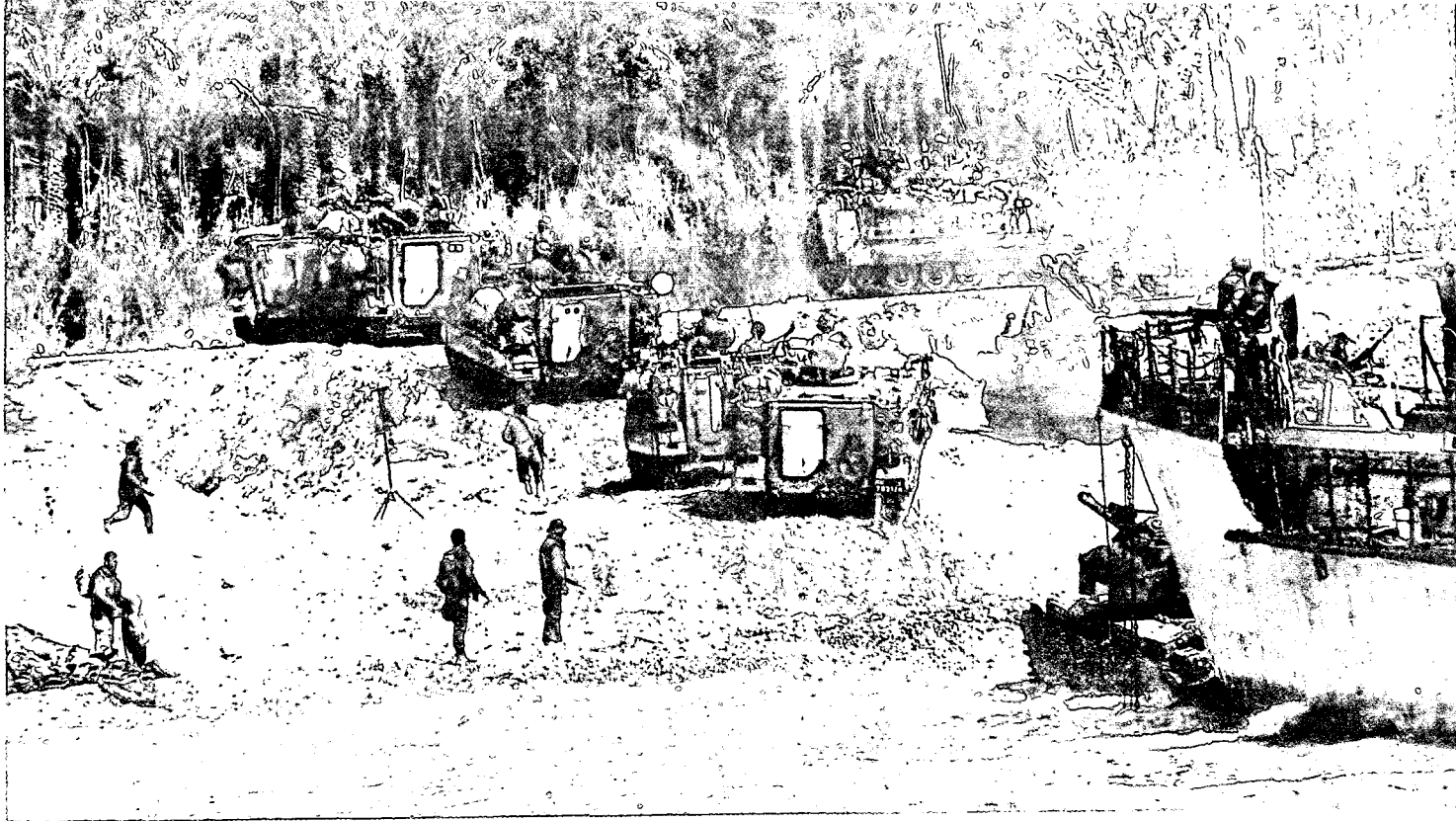
מערכת "שלום הגליל" הייתה מערכה משולבת בהשתתפות כוחות היבשה על כל מרכיביהם, הזרוע האווירית והזרוע הימית. קרב ההכרעה המרכזי היה יבשתי והזרוע הימית והאווירית פעלו בעיקר במשימות סיוע לכוחות היבשה.

נסיבות אלה וכן העובדה שהצי הסורי נמנע מלהתערב בזירה הימית, היטו את מרכז הכובד של פעילות חיל הים, לתחום האמפיבי ולפעילות הסמוכה לחופי הים, במשימות של בידוד שדה המערכה וסיוע לכוחות היבשה שנלחמו ואגפם המערבי לים, תוך כוננות מתמדת ללוחמה ימית נגד הצי הסורי, אם יתערב.

הכוח הימי הישראלי פעל בזירה אחת - לבנון - לאורך חופיה מראש הנקרה ועד צפונה לביירות. בלבנון בסמוך לריכוזיהם הגדולים - במעגנים של צור, צידון, ביירות ודמור - הקימו המחבלים תשתית לצי פלסטיני. לקראת קיץ 1982 היו המחבלים בשלב מתקדם של הקמת תשתית זו, שבה נכללו אנשי צפרדע, קציני ים וימאים. מאז 1978 השתמשו המחבלים בממד הימי

סא"ל (מיל') אברהם זור

היבטים מבצעיים ותובטלים

הנחיתה באוולי — על חיל הים הוטל כבר בשלב הפתיחה לבצע פעולה של גישה בלתי ישירה ע"י העברת כוחות בדרך הים לעומק לבנון

חופש פעולה ימי ללא קרב. הימנעותה של סוריה מקרבות ימיים בולטת על רקע המאמץ האווירי המוגבר שלה.

הנחתת כוחות בחופי לבנון

מאז שנות ה-50 התנהל בצה"ל ובחיל הים ייחוס בדבר מידת הצורך בכוח נחיתה מהים. הוויכוח נבע לא מהעדר מודעות לפוטנציאל הגלום בכוח שכזה, אלא מהגבלות תקציביות. מגבלות אלה וההחלטה להשתית את חיל הים בעיקר על סטי"לים, מנעו את הרחבת אלמנט הנחיתה בחיל הים.

ביוני 1982 כללה יחידת הנחיתה את הנחתת "בת-שבע" (90 מטרים) שהייתה בעבר מעבורת לעפרות ברזל בנהרות הולנד, מספר נחתות 60 מטרים שעמין נמנו "אשדוד", "אשקלון" ו"אכזיב", וכן נחתות 36 מטרים*.

הנחתות הקטנות (36 מטרים) היו אלה שבספטמבר 1970, במלחמת ההתשה, העבירו כוח שריון קטן לחופי המערבי של מפרץ סואץ ופינוהו לאחר פשיטה לעומק של כ-50 ק"מ. במלחמת יום הכיפורים, לא נוצל כוח הנחיתה שהיה בזירת ים-סוף. גם במלחמת ששת הימים בוטלה הנחתת חטיבת צנחנים באל-עריש. ורק במלחמת העצמאות בוצעה העברת כוחות בדרך הים, בהיקף קטן (מכצע "בן-עמי" בנהריה, ו"עוברדה" בים המלח).

- א. השגת חופש פעולה ימי.
- ב. הנחתת כוחות בחופי לבנון.
- ג. סיוע לכוחות היבשה באש מהים.
- ד. בידוד שדה המערכה מאנפו הימי.

השגת חופש פעולה ימי

פירושו של חופש פעולה ימי הוא להשתמש בזירה הימית ללא הפרעה של כוח ימי ואווירי של האויב, ובאותה עת לשלול מן האויב את האפשרות להשתמש בזירה זאת. על-ידי פעור לוח התקפיות והסגר ימי.

"הצי הפלסטיני" לא היווה גורם ימי בעל משמעות במערכה, וכמוהו לא הייתה משמעות ליכולתם של המחבלים להפעיל מהחוף אש אל הספינות הישראליות. הצי הסדיר, אשר עלול היה להתערב, היה הצי הסורי. צי זה כולל שתי פריגטות "פטיה 1" ו"18 סטי"לים מדגמי "אוסה 1" ו"אוסה 2" ו"קר" מאר". לחיל הים הישראלי שלוש צוללות ו-22 סטי"לים מדגם "סער" ו"רשף", וכן צי נחתות קטן*.

הזירה הימית הייתה כבר מוכרת לחיל הים הישראלי ממשמות שיטור ימי ופעולות מנע בעבר וכן ממלחמת יום הכיפורים. במהלך מלחמה זו נפגשו ספינות טילים ישראליות וסוריות ועל אף יתרון הטווח של טילי ה"סטיקס" הרוסיים (כ-50 ק"מ לעומת כ-20 ק"מ של טיל "גבריאלי") הובסו הסטי"לים הסוריים וחלקם הושמדו. מול סטי"לים אלה, הציב הפעם צה"ל סטי"לים מדגם מתקדם, ועליהם גם טילי "הרפון" בעלי טווח של יותר מ-70 מייל. אלא שסוריה לא שיגרה למערכה סטי"לים ובכך אפשרה לחיל הים להשיג

משימות חיל הים

חיל הים בנוי בעיקרו על ספינות הטילים, וזאת בנוסף לצוללות, ל"דבורים", לקומנדו הימי ולאמנט נחיתה לא גדול ומיושן. את נושא הקרב העיקרי רואה חיל הים בספינות הטילים שתפקידן להשיג חופש פעולה ימי, אשר יסייע לקרב היבשה, וכן לאבטח את נתיבי הים בעת לחימה. תפקידו של חיל הים בעתות שלום ומלחמה הוא להגן על ריבונות ישראל בים, למנוע תקיפתה מהים, לסייע בהכרעה בקרב היבשה ולאבטח נתיבי שיט. מערכת "שלום הגליל" הציבה בפני החיל סדר עדיפויות שונה כאשר מרכז הכובד של המשימות שהוטלו עליו הוטח לפעילות האמפיבית.

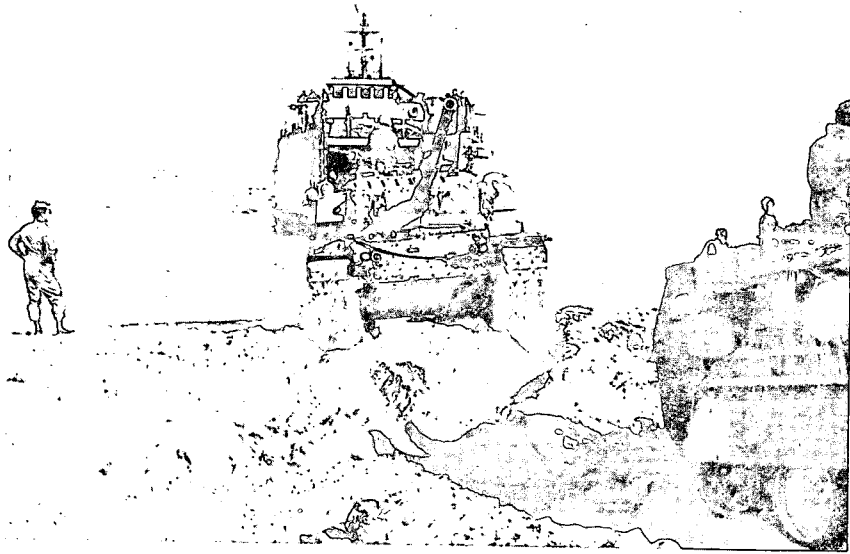
על חיל הים הוטל, כבר בשלב הפתיחה של המערכה לבצע פעולה של גישה בלתי ישירה על-ידי העברת כוחות בדרך הים לעומק לבנון. בקרבת העיר צידון, ובכך ליצור בפועל ובאופן פסיכולוגי מצב של כיתור המחבלים וניתוקם ממרכזם שבכירות. בהנחתת כוחות במרחב צידון היה גם איום פוטנציאלי כלפי צפון, וכל זאת בשעה שכוחות היבשה של צה"ל התקדמו למרחב ה"40 ק"מ", היינו לכיוון נהר הזהרני.

במרכז הפעילות האמפיבית עמדו הנחתות. יתר מרכיבי החיל, לרבות הסטי"לים והקומנדו, נועדו לאבטח את מרחב הפעולה, ולסייע באש מהים לכוחות שהתקדמו בנתיבי החוף, תוך לחימה בשטחים בנויים.

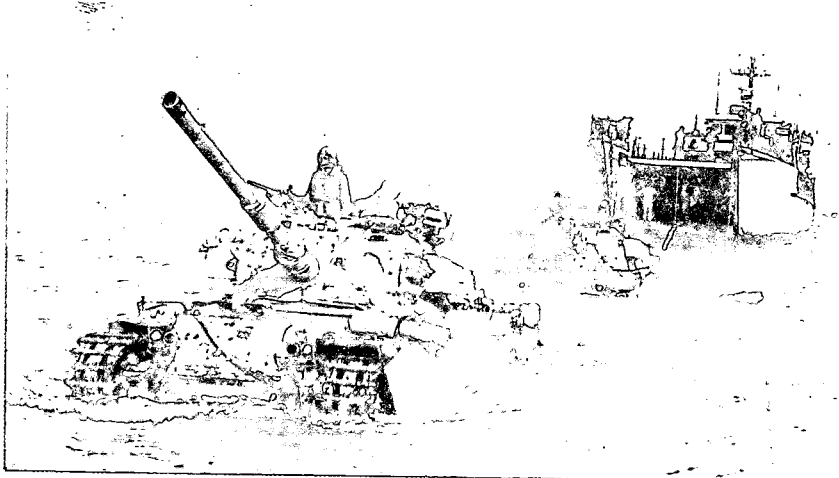
אלה היו, אם כן, משימות חיל הים במערכת "שלום הגליל":

* כל הנתונים על-פי Jane's Fighting Ships 1980-1981.

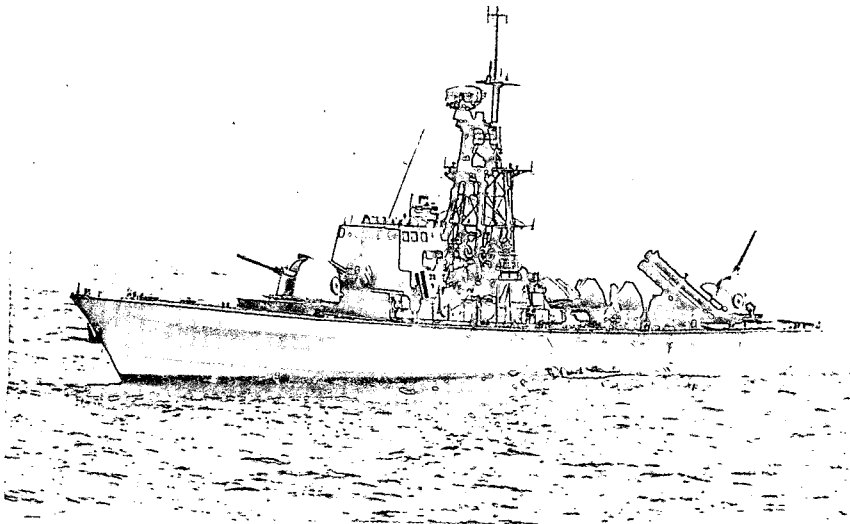

במהלך השבוע הראשון ללחימה העבירו נחתות חיל הים כ-400 כלי רכב ורק"ם: למעלה העמסה על נחתת, למטה — מריקה מנחתת

סטי"ל (למטה) — הסטי"לים עסקו באבטחה ובבידוד שדה הקרב וכן סייעו לכוחות היבשה באש מן הים

פעולת נחיתה הנה מבצע משולב ומורכב, בו כלולים כוחות מגוונים של זרוע הים והיבשה לתפיסת ראש חוף, ולאבטחת מרחב הפעולה. ההנחתה גופא הנה פעולה הדורשת מיומנות מקצועית רבה. היא כרוכה בסיכון מחושב, אך האפקט שלה גדול ביחס להשקעת כוחות.

משום כך על-אף שהושקע אך מעט בצי הנחיתה, הרבו יחידות צה"ל, חי"ר ושריון, להתאמן במבצעי נחיתה.

במהלך השבוע הראשון ללחימה העבירו נחתות חיל הים כ-400 כלי רכב ורק"ם, ולאחר מכן העבירו עוד מאות כלים במסגרת הידוק המצור על העיר ביירות.

הנחיתה הראשונה הייתה בליל 6-7 ביוני. כאשר חצו כוחות היבשה את קו הגבול, ב-6 ביוני בשעות הצהריים, נמצא כבר כוח חי"ר ושריון על כליו בתנועה בים על גבי הנחתות. סטי"לים ו"דבורים" אבטחו את הנחתות האיטיות, וחיל האוויר היה נכון למנוע כל ניסיון לפגוע בהן. סמוך לחשכה הגיע כוח הנחיתה אל מול העיר צידון. נכון לנחתת בשפך נהר אל אולי שמצפון לעיר. בשעה 1610 ניתנה הוראת הנחיתה.

מעטה התנהלו העניינים על פי התרגילים הרבים שנערכו לפני המלחמה. אזור הנחיתה שמצפון לגשר שעל הנהר אל-אולי, נתפס ע"י כוח קומנדו ימי, ואליו הצטרף בגל שני כוח צנחנים שהרחיב את שטח ראש החוף; אגב כך נתקלו אנשי הקומנדו הימי במחבלים, שהגיעו ברכבם אל סמוך למקום והרגום. סמוך לחצות הלילה "חכתה את הסרט" הנחתת "כת-שבע" בנחיתה בכורה במערכה זו, ואחריה פרקו את מטענן הנחתות האחרות. להוציא תקלה שנבעה מטנק שלא הניע ומספר "נפילות" של מרגמות מחב-לים שעדיין לא הבינו מה קורה בערפם, היה הביצוע "נקי".

אזור ראש החוף הורחב עוד באותו לילה על-ידי הכוחות המונחתים, אשר גם השתלטו על מרחב בוקסתא, שממנו ירו המחבלים אל ראש החוף. למחרת היום בשעה 1430 לערך, הגיע "סבב" נוסף. כוח זה פעל באור יום מלא ומול עיני המחבלים. הנחתת "כת-שבע" נכנסה לנחיתה כשהיא מלווה באש מרגמות. על מנת לשחק אש זו הופעל מסך אש של כוחות הקרקע, תותחי סטי"לים, ומטוסי חיל האוויר, ובחסות אש זו פורקו גם שתי הנחתות האחרות.

בימים הבאים חזרו הנחתות והובילו לחוף אל-אולי כלים ודרגים. ב-9 ביוני ערכו הנחתות מספר "סבבים" קצרים בלבנון. המעבר בעיר צידון היה כרוך בלחימה ומדרום לה התרכזו כלים של הכוח שנבנה ולחם מצפון לצידון, לכיוון דאמור. על "פקק" זה התגבר הכוח היבשתי על-ידי העברת הכלים על גבי

הנחתות משפך הזהראני לאל-אוול.
גם לאחר שנסתיים השלב הראשון של
המערכה, המשיכו צוותי הנחתות להעביר
לחופי לבנון כלים וציוד.

סיוע לכוחות היבשה באש מהים

צוותי ספינות הטילים תרו לשווא אחר קרבות
ימיים, שבהם יוכלו להוכיח פעם נוספת את
יתרונם האיכותי. הסורים לא נענו לאתגר
ונצרו את ציים במעגניו. בהעדר קרבות ימיים,
היו הסטיילים, שעסקו באבטחה ובכידוד
שדה הקרב, פנויים לסייע באש לטור היבשתי
שהתקדם לאורך נתיב החוף, צפונה לצידון.
התותחים שעל הסטיילים הם תותחי 76
מ"מ ו-40 מ"מ, שייעודם העיקרי הוא
להשתתף בקרבות ימיים מטווח בינוני ולירות
אש נ"מ. הם אינם מסוגלים לירות אש רבת
עצמה, אך הם נהנים מן היתרון של היותם
בעלי קצב אש גדול.

בכל ימי הקרבות עד לכיבוש מרחב כיי-
רות, ובמשך המצור על ביירות, ירו תותחני
הסטיילים אלפי כדורי 76 מ"מ לעבר מטרות
חוף. חלק מהמטרות וזהו תוך כדי שיט ואחד-
רות וזהו על-ידי אנשי הטור היבשתי. התותח-
נים פגעו ברכב מחבלים, במגנני נ"ט, בריכוזי
ארטילריה, ובקומות עליונות של בתים
בערים, ובכך סייעו רבות להחימה בשטח
הבנוי. אש הנגד של האויב — מחבלים וסור-
רים — אשר נורתה מהחוף לא טמנה סכנה
רבה לסטיילים, בגלל יכולתם לדייק באש
שנורתה תוך תנועה מטוחים רחוקים יחסית.
בכך היו הסטיילים ל"ספינות תותחים"
רבות תועלת.

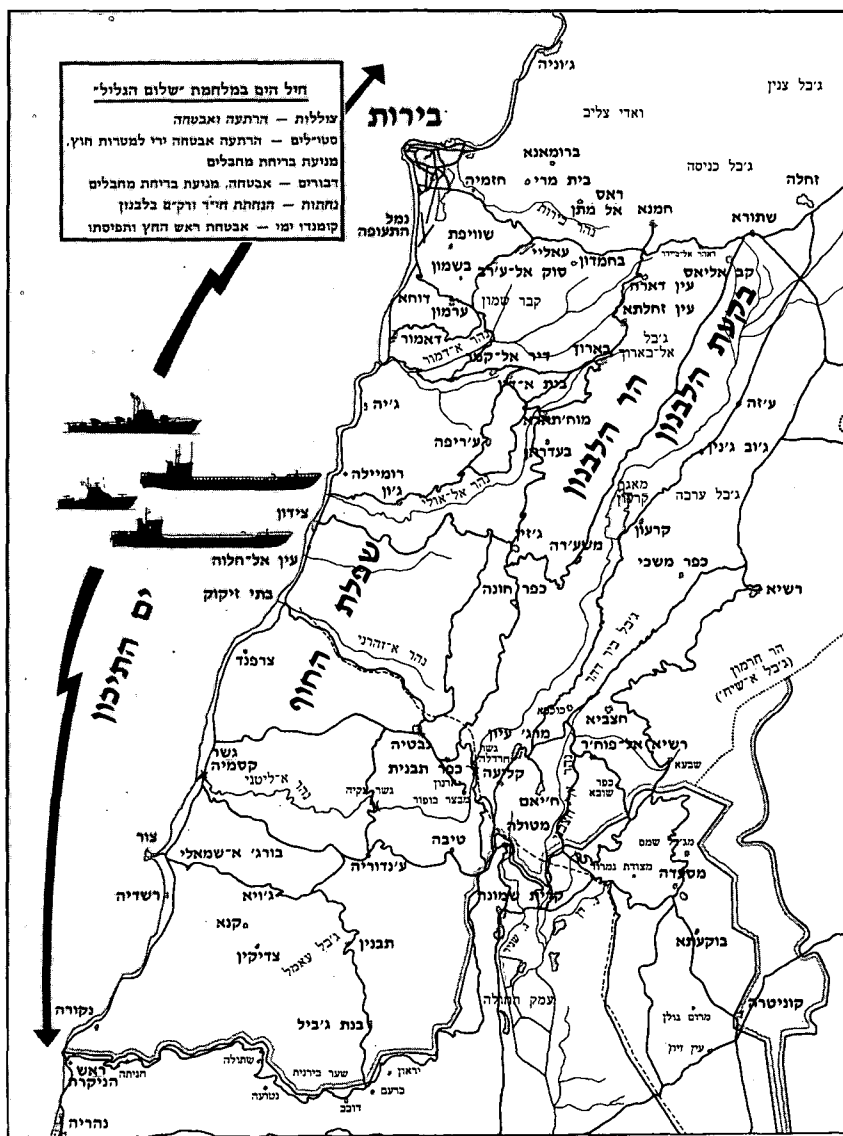
בידוד שדה המערכה

כבר בשלבים הראשונים של המערכה, בעוד
כוחות היבשה מתקדמים תוך קרב אל נהר
הזהראני, ומעבר לו אל כביש ביירות —
דמשק, שלטו ספינות חיל הים במרחב הימי
עד מצפון לביירות. בכך הושג בידוד מלא של
שדה המערכה היבשתי מאגפו המערבי —
הים.

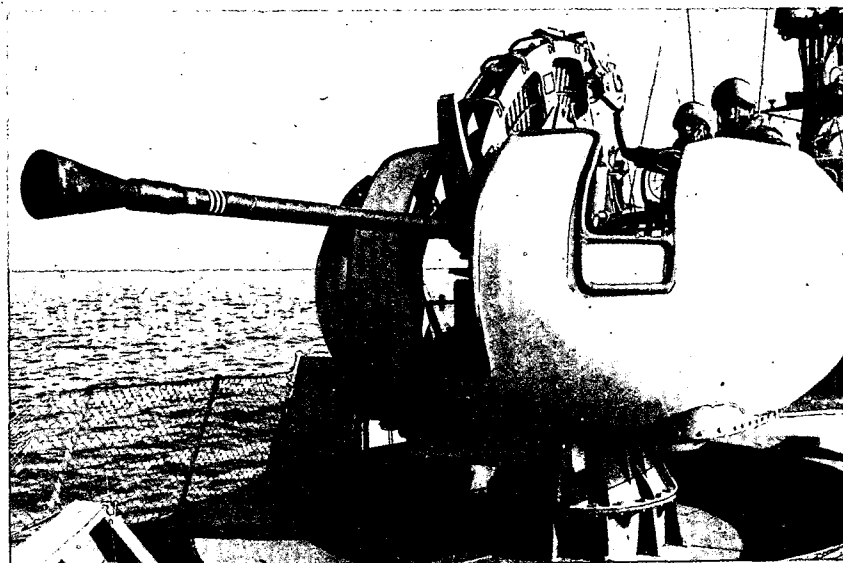
השליטה המלאה גם מנעה מהמחבלים כל
קשר בדרך הים אל גורם מסייע, וגם לא
אפשרה להם לברוח. כל ספינה שנעה במרחב
הסמוך לחופי לבנון נבדקה ואם נמצאו עליה
מחבלים היא נעצרה.

בקרבת מקום לשדה המערכה הימי שוטטו
אניות מלחמה רוסיות, אירופאיות ושל הצי
השישי, אך אלה וגם אלה נמנעו מלהתערב
בנעשה. למעשה כל ספינה שעגנה בנמלי
לבנון או יצאה מהם עשתה זאת באישור חיל
הים של צה"ל אשר שלט על כל המעגנים,
לרבות נמל ביירות.

בפעילות זו השתתפו גם ה"דבורים"
שעיקר מלאכתם היה — שיטור ימי בקרבת
מעגני לבנון ומניעת חדירת כוח זר למימי
ישראל.

תותחי הסטיילים ירו אלפי כדורים לעבר מטרות חוף

הפעולה הימית בראי התיאוריה הצבאית

הצי הסורי פעל במערכת "שלום הגליל", על פי התיאוריה של מאהאן של ה"צי בכוח" (fleet in being) וכך מתאר זאת תומס אצ'ולד: "מאהאן בחר לכנות את הצי הנחות בשם 'צי בכוח', כדי לרמוז אולי לא רק על המאמץ של צד מובס לשקם את ציו, אלא גם על האפשרות שנחיתותו של אחד משני הצדדים יכולה להיגזר מיד עם תחילת ההתמודדות, גם ללא קרב, פשוט בשל יחסי הכוחות ההתחלתיים בין יריבים".

כך או כך, הסורים העדיפו מלכתחילה שלא להיכנס לקרבות בזירה הימית, והשאירו אותה בשליטה ימית ואווירית ישראלית מוחלטת.

גמישות אמפיבית

במאמרו "גמישות אמפיבית וכוחות אמפריים" טוען ב"ה לידל הארט בין היתר, כי הכוח האמפיבי המודרני, עדיף על הכוח האווירי, שכן הוא אינו תלוי בשדות תעופה, המחייבים הכשרה והגנה מרבית, והפעלתם יקרה פי כמה וכמה. מה גם שרכב כבד אינו יביל-אוויר. בכוח האמפריבי הוא רואה "פורץ מנעולים" שחשיבותו גדולה, בשעות הפתיחה של המערכה, בעיקר בשל יכולתו לרתק כוחות אויב ולאיים עליו, וזאת על-ידי ניצול מהיר של ההצלחה, והרחבת ראש החוף.

גם לטענתו של ברנרד ברודי מכוונת העצמה הימית בראש ובראשונה להבאת כוחות בדרך הים אל חופי האויב.*

במערכת "שלום הגליל" השתמש צה"ל בפוטנציאל הנחיתה שלו תוך ניצול העובדה שעליו לעבור מרחק קצר מישראל אל חופי לבנון, כבר בשלבי הפתיחה — ככוח "פורץ מנעולים" לכל דבר. הכוח הונחת מצפון לצי-דון בעוד הטור היבשתי עושה דרכו לשם. צה"ל המשיך להשתמש בגמישות האמפיבית שבידיו בסבכים נוספים ובהעברת כוחות וגלים שעקפו את "פקק" צידון. שוב לא היה זה כוח פושט מהים כדוגמת מבצע "רכיב" (בספטמבר 1970 — אז הונחתו מספר טנקים ונגמ"שים בחוף מפרץ סואץ), כי אם כוח במלחמה שנועד להשפיע עליה, כבר בשלבי הפתיחה.

גישה בלתי ישירה בממד הים

מגמתה של הגישה הבלתי ישירה על פי משנתו של ב"ה לידל-הארט, לעקוף את מחשבת האויב ולפגוע בו כך שיצא מאיזון, וכתוצאה מכך יתערער כושר ההגנה שלו. הגישה הבלתי ישירה מתבטאת בכיוון התקיפה, בעצמת הגייסות, כשיטת הפעלתם ובעיתוי הפעלתם, ויש בה מרכיבים של הפתעה ותמרון.

בעוד כוחות היבשה במערכת "שלום הגליל", נאלצו במרבית המקרים לנקוט גישה ישירה, הרי באמצעות הפעולה בנתיב הימי הופעל גם כוח בגישה הבלתי ישירה.

בכך נוצרו כבר בשלב מוקדם עובדות בעומק שטח האויב ובעורף המחבלים. אלה נותקו ממפקדותיהם בביירות, ונמנעו תגבורם או נסיגתם בנתיב החוף, מה גם שהם נשלטו באש מהאוויר ומהים.

המחבלים ציפו אמנם שצה"ל ינקוט פעולה אמפיבית, אך לא בעצמה כפי שהייתה, לא במקום שנבחר לכך ולא במהירות של הפעלת הזרוע הימית, בעוד כוחות היבשה נלחמים אל עבר צור וצידון.

לא ברור עדיין באיזו מידה השפיעה הפעולה הימית על כושר הלחימה של המחבלים, שכן הקרבות בשטחים הבנויים היו קשים גם לאחר מכן, אולם ללא ספק, החריפה הפעולה הימית את תחושת הכיתור של המחבלים שלחמו בנתיב החוף.

סיכום פעילות חיל הים

את פעילות חיל הים סיכם מפקד חיל הים בדברים הבאים: "להערכתנו, הוכח במבצע זה הפוטנציאל הגדול הגלום בכושרו של חיל-הים, ובאפשרויות של החיל לסייע ללחימה ולהכרעה ביבשה. הייתה זו הפעם הראשונה בתולדות צה"ל שבה מומשו בהיקף כה הדוק ומאסיבי אפשרויות הגלומות בנט"קים, וכמידה ניכרת עוד יותר התבטא הפעם הסיוע באש מצד הספינות.

"יעילות הקרב המשולב היא לקח נוסף שהופק בעקבות התכנון, האימונים והניסיון המבצעי שהצטבר בשנים האחרונות, שבהן נקטנו פעולות יזומות נגד המחבלים. להפעלת כל סוגי המערכות והכלים במשולב יש תועלת, שעולה עשרות מונים על הפעלתם בנפרד. אימצנו את תפיסת הקרב המשולב, השלטת בים, והתאמנו אותה למשימות סיוע ים-חוף, לרבות הפגזות חוף".

חיל הים ניגש ללמוד את לקחי המערכה הימית, בעודה בעיצומה ועדיין עושה זאת, אך נזהר שלא להסיק מסקנות מהירות מ"המקרה הפרטי" של מערכת לבנון, ברור, כי גם האויב ובעיקר הסורי גזר לקחים מהקרב בות ולגביהם ללא ספק, קיימת בעקבות מערכה זו "בעיה" של הגנת חופי סוריה.

המנסים למצוא קווים משותפים בין המערכות על לבנון ופולקנד, טוענים כי בשתי המערכות הללו הוכח, כי גם בעידן הטילים, יש מקום להפעלה מושכלת של ציי שטח ושל כוחות אמפיביים.

כל מלחמה הנה "מקרה פרטי" המתרחש בנסיבות המיוחדות לה. ייחודה של מערכה כת "שלום הגליל" היה בהגבלתה למרחב הימי הקרוב של חופי לבנון, וכך שהפעולה נערכה נגד כוח סדיר למחצה. יחד עם זאת נכון היה לנסות ולבדוק את הפעילות הימית, על-פי תורות המלחמה הנלמדות בצה"ל. נבחן אפוא את מערכת "שלום הגליל" מהיבטים של תורת מאהאן על "העצמה הימית" ושל "הגמישות האמפריבית" ו"הגישה הבלתי ישירה" על פי תורת לידל הארט.*

עצמה ימית ו"צי בכוח"***

תת אדמירל מאהאן נחשב לתיאורטיקן החשוב של המלחמה הימית, ולמרות שהנחת יותיו משקפות את דפוסי המלחמה של שלהי המאה ה-19, תקפה משנתו גם בעידן המודרני של כלי השיט מונעי הגרעין ונושאי הטילים. לאחר שהופיע הטיל בזירה הימית נראתה תורת מאהאן, כמו תיאוריות ימיות אחרות, כאילו מוטלת בספק. כך אכן גורס תומס אצ'ולד במאמר "האם מאהאן עורנו תקף?"*** אולם לאחר קיץ 1982 שבמהלכו הופעל כוח ימי ויבשתי בשתי זירות רחוקות זו מזו — פולקנד ולבנון — דומה כי היא ראויה לעיון מחודש. בשתי הזירות, על אף השוני שביניהן, הושגה והופעלה "עצמה ימית" כדי לבצע פעילות יבשתית.

* הגישה הבלתי ישירה — The Indirect Approach.

** כל המאמרים המצוטטים כאן התפרסמו בעקלון מס' 9, לוחמה בים, דצמבר 1981.

*** שם, עמ' 12-13.

* שם, עמ' 3-11.

האיום האווירי ומערך הנ"מ
 ההתפתחות הטכנולוגית המסחררת בפני-
 תוח המטוס, מערכותיו וחימושו הציבה
 בפני המתגונן בעיות קשות ובלתי מוכ-
 רות, וחייבו אותו למאמץ בלתי פוסק
 למציאת מענה הולם. עצמתו של האיום
 האווירי נובעת מחמש תכונות עיקריות
 המייחדות אותו כאמצעי לחימה:
 א. פעולה במרחב תלת-ממדי, מגובה
 פני הקרקע ועד לרום של עשרות
 קילומטרים.
 ב. גמישות מרבית בבחירת שיטת
 התקיפה, כיוונה, מועד ביצועה וסוג
 החימוש.

לקחי קרבות מאז מלחמת העולם
 השנייה מצביעים על חשיבותה
 המכרעת של עליונות אווירית
 בהשגת הניצחון במלחמה, ועל
 מעמדו הדומיננטי של הכוח האווירי
 בניהול הקרב ובהכרעתו. אחד
 האמצעים החשובים לצורך השגת
 עליונות אווירית, או למניעתה מן
 האויב, הנה מערכת הגנה אווירית
 ובתוכה מערך הגנה נ"מ קרקעי.
 בצבאות העולם התגבשו תפיסות
 שונות בנושא הערכת משקלה של
 מערכת ההגנה האווירית ביחס למר-
 כיבי עצמה אחרים, ובנושא משקלו
 של מערך ההגנה נ"מ ביחס לסד"כ
 הכולל של הכוחות הלוחמים. להלן
 יוצגו עיקרי התפיסות האמורות, ויו-
 בהרו דרכי הפעלתן האפשרית של
 מערכות ההגנה נ"מ במסגרת מערך
 ההגנה האווירית ובשילוב הכוחות
 המתמרנים בקרבות היבשה. כן יצו-
 יינו בזה המגמות המסתמנות בפני-
 תוח מערכות נשק נ"מ ובשכלולן.

**הבנה ני"מ -
 תפיסות ומבמות**

ג. דיוק רב בפגיעה ויכולת השמדה גבוהה.
ד. זמן חשיפה מזערי לנשק האויב, ומכאן כושר הישרדות ויכולת לחזור ולפעול שוב ושוב.

ה. מהירות וכושר תמרון העולים לאין שיעור על כל סוג אמל"ח אחר.

בדיקת ההיערכות הצבאית האווירית במזדה"ת מגלה, כי לרשות מדינות העימות עומדים מטוסי תקיפה ומטוסי יירוט בכמות גדולה ובאיכות גבוהה, גורמים אשר מקנים להם כושר תקיפה אווירי מסיבי. סד"כ מטוסי האויב וקרבת בסיסיו האוויריים ליעדים שבתחום ישראל מאפשרים לו לתקוף מטרות רבות במדינה בעת ובעונה אחת (אף במתאר של התקפת פתע). כן עומדים לרשותו אמצעי נ"מ ניידים חדישים לשיבוש פעילות מטוסינו, הן במתן סיוע התקפי והן במשימות הגנה אווירית.

לקרבתן של מדינות העימות ליעדים חיוניים בעומק שטחה של המדינה נודעת משמעות מרחיקת לכת בנושאים הקשורים להגנה אווירית:

- זמן ההתראה מרגע גילוי האיום ועד לתקיפת היעדים הנו קצר, ומכאן הצורך בהחזקת כוח הגנה בכוננות גבוהה.
- יתרון בנשיאת חימוש על חשבון דלק, נוכח טווחי טיסה קצרים.
- אפשרות למתקפת פתע מסיבית ופעולה בסכבי תקיפה נוספים בקצב גבוה יחסית.
- יכולת שיבוש מערכות הגילוי, ההתראה והשליטה של המתגונן.
- יכולת פגיעה בהתארגנות הכוחות ובגיוס המילואים.

• צורך האוכלוסייה (הן הצבאית והן האזרחית) להיערך לספיגה, על מנת לאפשר המשך הלחימה לאורך זמן.

החזקת כוחות להגנה אווירית בכוננות גבוהה תזבעת השקעות רבות בצידוד ובכוח אדם בשירות סדיר, שכן זמני התגובה של מערך המילואים הנם ממושכים, וצבירת הכוח אצלם אורכת זמן רב. היקף הכוח וסוגי המערכות המוקצים למשימות הגנה אווירית מותנים בגורמים שונים, להלן אחדים מהם:

• דרכי הפעולה האפשריות של האויב (מתקפת פתע, מלחמת התשה, שילוב חזיתות וכיו"ב).

• מועדי הפעילות (יום, לילה, מזג אוויר וכיו"ב).

• זמינות מערכות ההגנה — בזמן ובמרחב.

• צורך לעשות שימוש במערכות נשק אשר לא יפגעו בכושר ההתקפי של חיל-האוויר, במגמה לאפשר הפניית מרב המטוסים למשימות התקפיות.

הגנה נ"מ נדרשת לא רק ליעדים בתוך גבולות המדינה, אלא אף לגייסות הלוחמיים, כדי שאלו יוכלו להתמודד בהצלחה עם מטוסי האויב ומסוקי התקיפה שלו, במיוחד באזורים בהם מוגבל חופש הטיסה של מטוסי ההגנה. מכאן הצורך הברור להקצות מערכות נשק מתאימות להגנת כוחות בקווי המגע — קרי מערכות נשק נ"מ קרקעיות.

מערך נ"מ קרקעי נועד לספק תשובה לחלק מן האיום האווירי, ובתוקף זאת לענות על הצרכים הבאים:

א. זמינות בכל עת ובכל החזיתות, בלא קשריתלות בגורמים חיצוניים, דוגמת מזג

אוויר ותנאי טיסה.

ב. יכולת פעולה בזמני תגובה קצרים ומידיים לאורך זמן.

ג. אפשרות להעניק הגנה באזורים שבהם מוגבלת פעילות מטוסי ההגנה.

ד. פינוי מטוסים למשימות התקפיות.

ה. יכולת לבצע משימות הגנה גם בתנאים של שיבוש מערכת השליטה המרכזית.

ו. הרתעה. עצם קיומו של מערך נ"מ קרקעי מהווה גורם מרתיע ומכביד על תכנון וביצוע משימות הכוח האווירי של האויב.

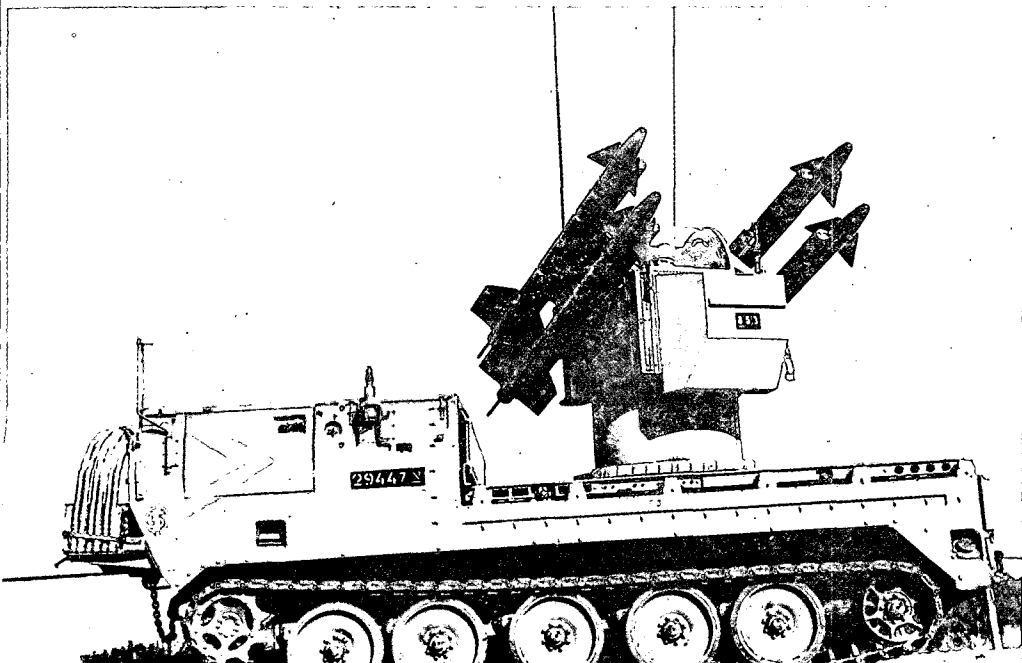
בתנאים מסוימים של ספיגה ומחסור בכוח אווירי (כגון בעת "סגירת" שדות תעופה) תוטל משימת ההגנה (בעיקרה) על מערך הנ"מ הקרקעי, וזאת במגמה למנוע מן האויב הישגים נוספים, ובו בזמן לשחוק את כוחו האווירי ולמנוע ממנו השגת עליונות אווירית.

שילוב כוחות נ"מ בקרב היבשה

הכוח המתמך (המשוריין או הממוכן) מרוכז בניהול הקרב נגד כוחות קרקע, בפריצת שדות מוקשים, בבחירת נתיבי התקדמות ועוד. עיקר תשומת לבו מופנית לפעילות זו, וכמעט שאינו מסוגל להפנות מבטו אל הממד האווירי. אש הנ"מ הנרית מכלי הלחימה של הכוח עצמו אינה יעילה דיה כנגד מטוסי הקרב והמסוקים של האויב הפועלים בשדה הקרב; מכאן נובע הצורך בשילוח כוח נ"מ ייעודי במסגרת הכוח המתמך.

כוח נ"מ חייב להיות בעל תכונות אשר יאפשרו לו לשבש את פעולת האויב, ולשמש לכוח המוגן "עיניים" בפני האיום

טילו ציפרל על גבי משגר נייד

טיל נ"מ אישי מדגם רדאיי

האווירי. שילוב כוח נ"מ בכוח המתמרן אינו גורע מהצורך להקצות הגנה אווירית למתקני פיקוד ושליטה ולדרגי התחזוקה הפרוסים בשטח — וזאת על-פי בחינת חשיבות היעדים בכל אחד משלבי הקרב. אחת הדוגמאות לשילוב כזה הנו המבנה הארגוני של גדוד נ"מ דיביווני בצבא ארה"ב. גדוד זה כולל: שתי סוללות תומ"ת נ"מ וולקן, שתי סוללות טילים נ"מ צ'אפארל וצוותי טילים אישיים רדאיי (סטינגר). סד"כ זה מאפשר להקצות את התומ"תים נ"מ להגנת הכוח המשוויין, ולפרוס את טילי הציאפארל להגנת המרחב העורפי או האגפים של הדיביויה. צוותי הטילים האישיים יוקצו להגנת כוחות קדמיים, וינעו עמם במרבית שלבי הקרב.

המערכות הייעודיות של הנשק נ"מ חייבות לפעול בכל צורות הקרב, ולהשתלב בקצב התקדמות הגייסות; בתוקף זאת עליהן לענות על עיקרי הדרישות הבאים:

א. ניידות ועבירות (מרכב זחלילי עדיף בדרך כלל).
ב. שרידות — שריון ומיגון הצוות ומערכות חיוניות.
ג. כושר גילוי וירי בתנועה.
ד. תחמושת "בטן" בכמות הנדרשת.
ה. טווח יעיל, במיוחד להגנה בפני מסוקים.

ו. קצב אש ודיוק פגיעה גבוהים.
ז. אמינות טכנית גבוהה.

הפעלתם הטקטית של כוחות נ"מ הנה פועל יוצא מהערכת המצב לגבי האיום האווירי מחד גיסא וסד"כ כוחות הנ"מ המוקצה וסוגיו מאידך גיסא. בהיעדר

מערכות נשק בעלות ביצועים מספקים, ידרשו תושייה ופיתוח טקטיקות חדישות להתמודדות עם האיום, כגון: הצבת מארבים נ"מ בנתיבי התקרבות של מטוסי/מסוקים, ריכוז כוח או פיצולו, פריסת כוחות לאגפים וארגון השטח לגילוי, התראה ודיווח על התקרבות האויב לכלל הכוחות בזירת הלחימה, ועוד.

הצלחת הגייסות בביצוע המשימה תלויה במידה רבה בשילוב מרכיבי הסיוע השונים בתכנון מהלכי הקרב ובביצועם. כוח נ"מ נייד/מתנייע הנו אחד ממרכיבי הסיוע — ושילובו המושכל בתכנית הקרב עשוי לסייע בביצוע מוצלח של המשימה.

הגנה אווירית — התפיסה המזרחית

מדינות ערב אשר הצטיידו בשנות השיר-שים במערכות נשק סובייטיות (בעיקר מצרים, סוריה ועיראק) אימצו את התפיסה, שלפיה מערך הגנה נ"מ קרקעי חזק ומפותח — יטול את העוקץ מכוחה האווירי של ישראל, וינטרל במידה רבה את עצמתה בשדה הקרב. תפיסה זו יצאה מכלל הנחה, שהמטוסים המערביים עדי-פים מבחינה טכנולוגית על המטוסים הסובייטיים, ושבהתמודדות בקרבות אוויר תהא יד ישראל על העליונה.

על-פי תפיסה זו הוקמה מערכת הגנה אווירית, אשר כללה בעיקרה מערכים צפופים של טילים משולכים באלפי תות-חים נ"מ בקווי ההגנה ובעוצבות היבשה. באמצעות מערך כזה נעשה ניסיון ליצור קווים או אזורים אוויריים אשר המעבר בהם יגרום לשחיקת הכוח האווירי הישראלי במידה כזו, אשר תאלץ את צה"ל

לזוותר על השימוש במטוס כמרכיב כוח עיקרי בשדה המערכה.

בשלביה הראשונים של מלחמת יום הכיפורים פעלה שיטה זו בעצמה וביערי לוח, ובמקרים אחדים הצליחה לשבש את פעילות מטוסינו באזורי הקרבות או בעורף האויב. אולם תוך כדי הלחימה למד צה"ל לקחים, ומצא דרכים לפצח את מערכי ההגנה ולהשמיד את סוללות הטי-לים. כך התאפשרה הפעלת הכוח האווירי להשגת הכרעה במערכה.

בוויכוחים שהתעוררו לאחר מלחמת יום הכיפורים נשאלה השאלה: האם לנוכח התפתחות נשק ההגנה נ"מ לא חלף זמנו של המטוס, אשר כנפיו "כופפו" על ידי הטייל? אין ספק שמערכי ההגנה הכבידו מאוד על המטוס, ואף גבו ממנו מס מכאיב, אולם אין בהם משום תשובה בלעדית להגנה אווירית.

הצלחתו של חיל האוויר הישראלי בהשמדת הטילים נ"מ הסוריים בבקעת הלבנון, במהלך מבצע "שלום הגליל", מצביעה על חולשתה של שיטת הגנה המבוססת בעיקרה על מערכות קרקעיות. יחד עם זאת, אין להגיע למסקנות מרחיקות לכת, בדבר חוסר יעילותם של טילים נ"מ — על סמך הצלחה זו בלבד. תנאי הזירה, ידיעות מוקדמות על מיקומם המדויק של הטילים, ושילוב שיטות ואמצעים רבים הביאו לביצוע מושלם של המשימה באותו אזור.

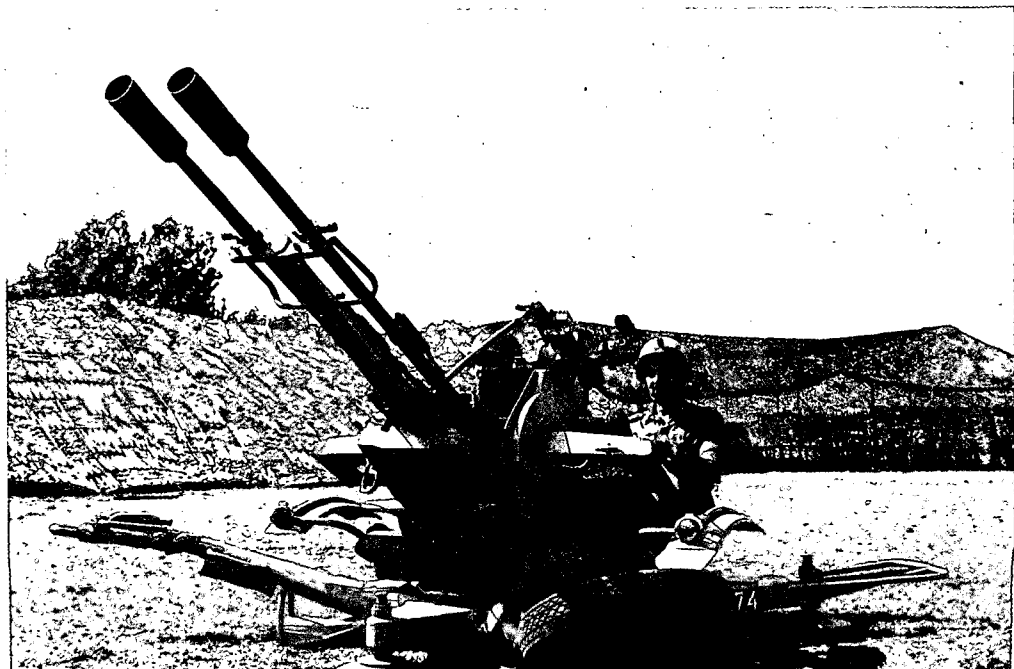
ניתן להעריך, כי מערכי טילים מסיביים יותר, שינויי היערכות תכופים וגמישות בתפיסה הטקטית — יכולים להציב בפני התוקף קשיים גדולים בהרבה ולא לצו להשקיע מאמצים ומשאבים רבים בניסיון להתגבר על מערך הגנה כזה.

הגנה אווירית — הגישה המערבית

בצבאות המערב מתבססת ההגנה האווירית בעיקר על מטוסי יירוט, ומשולבות בה מערכות נשק נ"מ קרקעיות, המהוות גורם משלים למטוסים. תפיסה זו מושתתת על הכרה בעדיפותם הטכנולוגית של מטוסי היירוט המערביים, על חימושם ורמת טיי-סיהם, ויוצאת מכלל הנחה כי המטוס הנו אמצעי ההגנה הטוב ביותר ללחימה במטוסים.

יחד עם זאת, עקב הכרת עצמתו המספרית של הכוח האווירי בגוש המזרחי והתפתחות ארטל מסוקי הקרב — הושקעו מאמצים ומשאבים רבים בפי תוח מערכות נשק נ"מ מתוחכמות ומגוור-נות, אשר יאפשרו להתמודד עם האיום האווירי גם מן הקרקע.

תוחת נ"מ סובייטי 23 מ"מ דו קני, שנפל שלל בידי צה"ל

ההגנה האווירית במלחמת יום הכיפורים

במלחמת יום הכיפורים עמדה מערכת ההגנה האווירית של ישראל במשימה קשה של בלימת התקפות אוויר בשתי חזיתות, תוך כדי פריצת כוחות היבשה של האויב לשטחנו. חלק בלתי מבוטל ממשימה זו הוטל על מערך הנ"מ של צה"ל, במיוחד בקרבת קווי העימות, אשר בהם הוגבל חופש הפעולה של מטוסי ההגנה בימים הראשונים ללחימה. תוצאת אות התמודדות זו היו: עשרות רבות של מטוסים ומסוקים הופלו על-ידי מערכות הנ"מ, אשר כללו בין היתר טילים לטווח בינוני ותותחים שונים. מתוכם יש לציין את המערכות הבאות:

- סוללות טילי הוק שהיו ערוכות בקרבת קווי המגע, ואף קודמו לשם. אלו כיסו בטווחם את אזור המערכה, ויירטו בהצלחה גלי תקיפה של מטוסים ומסוקים של האויב.
- סוללות תותחים נ"מ אשר הוצבו להגנת מתקנים חיוניים ולהגנה צמודה על כוחות היבשה. אלה השמידו מטוסים רבים, ובהם מסוקים אשר פעלו נגד כוחותינו.

חשובה ביותר העובדה, כי מערכות נשק אלה באו לידי ביטוי מבצעי בזמן ובמרחב הקריטיים מבחינת ההגנה – הן כאשר נוצר מחסור זמני במטוסי הגנה, והן במתן הגנה צמודה לכוחות המתקדמים באזורים שכוסו בטווח סוללות טק"א של האויב (כגון גשרי הצליחה על תעלת סואץ, ושטחים במובלעת הסורית). שילוב מערכות הגנה נ"מ קרקעיות במכלול ההגנה האווירית הוכיח את

עצמו כיעיל וכנכון, ואפשר ניצול הפניית הכוח האווירי למשימות בלימה ולסיוע התקפי, אשר היו כה חיוניים במהלך הלחימה.

מגמות פיתוח ושכלול מערכות נשק נ"מ

ההתקדמות הטכנולוגית המהירה בפיתוח מטוסים ומסוקים על חימושם, הגדלת כושר התמרון שלהם והשתכללות שיטות התקיפה שלהם – כל אלה מחייבים פיתוח ושכלול אמצעי הגנה הולמים, שכן המערכות הישנות כבר אינן מספקות מענה לאיום החדש. עד לעידן הטילים שימש הנשק הקני (תותחים ומקלעים) כנשק הגנה עיקרי, ובמידה רבה אף יעיל, נגד מטוסים. עקרונות הפעלתו של התותח נ"מ התבססו על הטכנולוגיה ושיטות הפעולה שנקטו בה המטוסים, דהיינו: מהירות טיסה לא גבוהה במיוחד, וטיסה בנתונים קבועים להשגת פגיעה במטרות.

כל עוד היו כללים אלה בתוקף, ניתן היה לפגוע במטוסים או להפריע להם בצורה יעילה באמצעות תותחים – הן בכינון אופטי, והן (מאוחר יותר) בכינון מכ"ם. עם פיתוח שיטות תקיפה במהירות גבוהה ותוך כדי תמרון – ירדה בצורה ניכרת יעילותם של התותחים נ"מ והוחל בהכנסת טילים מונחים.

הטילים נ"מ פתחו תחום חדש במערכת הביצועים, ואפשרו יירוט המטוס בנתונים שהיו מעבר לנתוני התותחים. בכך נפתרו במידה רבה הבעיות שבפניהן ניצב המתגונן, הן בממד הטווח והגובה, והן בממד המהירות וכושר התמרון. עם

זאת יש לזכור, כי הטילים לוקים במגבלות הבאות, שבעקבותיהן לא יכול מתכנן ההגנה להתבסס עליהם באופן בלעדי:

- בתוך טווח מינימום הטיל אינו יעיל. טווח זה משתנה בהתאם לסוג הטיל, מהי רותו ושיטת ניהווג.

- רגישות להפרעות ואמצעי נגד, כגון הפרעות אלקטרוניות, תרמיות ועוד.
- מגבלות בירי בעת תנועה – גורם המצמצם את האפשרות לספק הגנה רציפה לכוחות הניידים.
- הגבלת רצף העסקה, עקב הצורך בטעינת טילים הנמשכת זמן ארוך יחסית.
- מחיר גבוה, הנובע ממורכבות טכנולוגית רבה.

בשל יתרונותיו של התותח נ"מ על הטיל בחלק מתחומים אלה עשוי שילובו במערך הטילים נ"מ ליצור מערכת הגנה טובה יותר. זמנם של התותחים נ"מ לא חלף אפוא, ויש מקום לניצולם בנקודות הבאות:

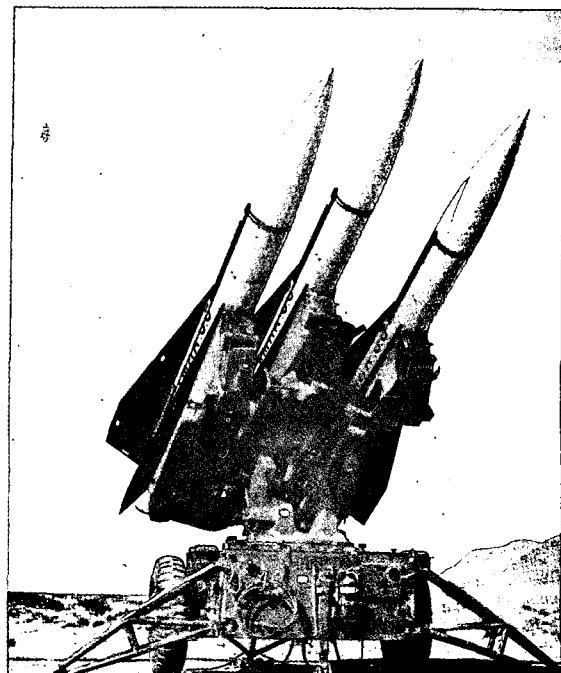
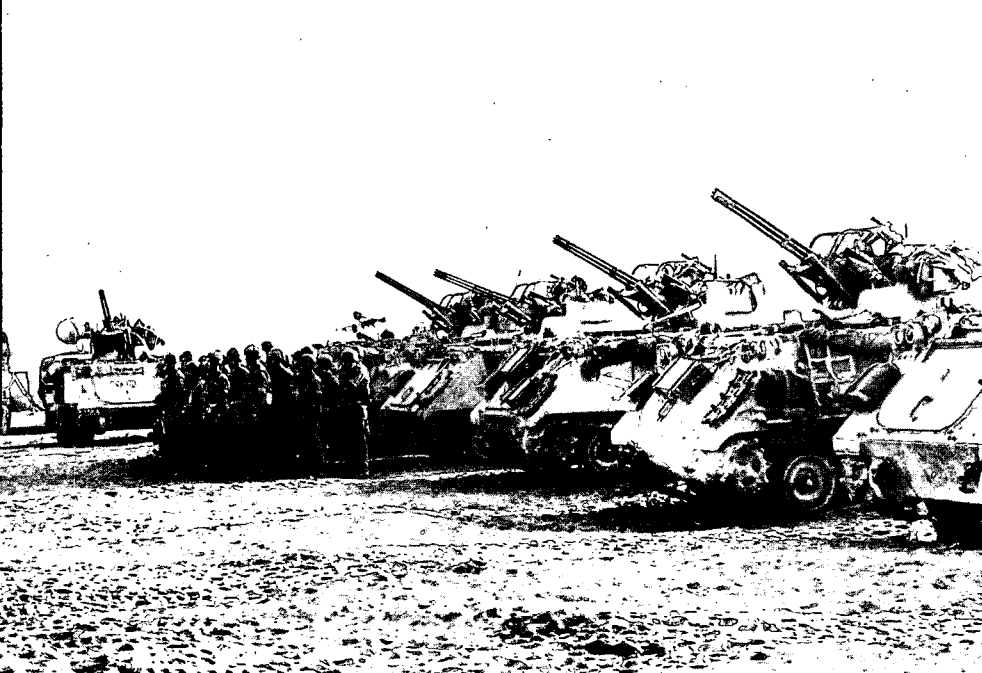
- ניצול הטווח – התותח יעיל מן הטווח הקצר ביותר עד לקצה הטווח היעיל.

- חסינות בפני הפרעות – מרבית התותחים חסינים להפרעות האויב.
- כושר ירי בתנועה – תכונה נדרשת וחיונית להגנת כוחות יבשה.
- העסקת מטרות ברצף – לתותח אין כמעט מגבלה לגבי רצף בהעסקת מטרות, ולפעולה במשכי זמן ארוכים.
- מחיר נמוך – מרבית התותחים זולים מהטילים.

מן האמור לעיל ניתן להסיק, כי מערך הגנה נ"מ צריך להתבסס גם בעתיד על מערכת משולבת של טילים ותותחים נ"מ

תותח נ"מ מתנייע "וולקן" שהתגלה כיעיל מאוד בשטח בנוי

כן שיגור של טילי הוק

מערכות נ"מ במזרח ובמערב — טבלה השוואתית

מס' סד'	סוג המערכת	נשק מערבי	נשק סובייטי
1	טיל אישי (לטווח של עד 5 ק"מ)	רד"איי (ארה"ב) סטינגר (ארה"ב) בלו-פיפ (בריטניה) R.B.SB.-70 / (שוודיה)	S.A.-7 (סטרלה)
2	טילים ע"ג משגר נייד לטווח קצר (לטווח של עד 8-12 ק"מ)	צ'אפראל (ארה"ב) רולנד (צרפת/גרמניה) קרזל/שהין (צרפת) רפייר (בריטניה)	S.A.-8 S.A.-9
3	טילים לטווח בינוני וארוך (לטווח פעולה מעל 20 ק"מ)	הוק (ארה"ב) פטרוט (ארה"ב) אחרים	S.A.-2 S.A.-3 S.A.-6
4	תותחים נ"מ מתנייעים (לטווח של עד 2-4 ק"מ)	וולקן (ארה"ב) גפרד (גרמניה) דיוואד (ארה"ב) אחרים	ZSU-23
5	תותחים נגרים (טווח של עד 2 ק"מ) (טווח של עד 3.5 ק"מ)	תותחים בקליבר 20-40 מ"מ בעלי שיטות כינון אופטי תותחים בקליבר 35-40 מ"מ בעלי כינון מכ"מ	23 מ"מ 37 מ"מ 57 מ"מ

אשר ישלטו על-ידי מערכת ההגנה האר-וירית הכללית.

בשנים האחרונות ניכרת נטייה ברורה להעדיף פיתוח טילים נ"מ, ובהם:

• טילים נ"מ אישיים בעלי מעטפות ביצועים משופרות.

• טילים נ"מ לטווח קצר, הן בגרסה מתנייעת והן בגרסאות נייחות או נגררות.

• טילים נ"מ לטווח בינוני וארוך, ניידים וקומפקטיים.

עם זאת לא הונח תחום התותחים, במיוחד אלה שיעודם מתן הגנה לכוחות היבשה ולחימה במסוקי התקיפה.

הופעתם של מסוקי הקרב בזירת הלחימה יצרה איום חדש ומטריד, במיוחד באזורים שבהם מתקשים מטוסי היירוט לפעול במשימות הגנה. ההתמודדות עם איום זה תוטל על כן בעיקרה על מערכות נשק נ"מ קרקעיות, אשר ינועו בצמוד לכוחות או באגפיהם.

מערכות נשק נ"מ בשימוש ובשלב פיתוח מתקדמים

בטבלה שלהלן מוצגות מערכות נשק נ"מ עיקריות הנמצאות כיום בשימוש או העומדות להיכנס לשירות מבצעי בזמן הקרוב.

בשנים האחרונות נעשים ניסיונות לפתח טילים בעלי ייעוד כפול — נ"מ/נ"מ (כגון ה-Adats) על מנת לאפשר ניצול המערכת בשדה הקרב לפי הצורך. כמו כן נבחנו הטילים נ"ט כנשק נגד מסוקי תקיפה, בצד הנשק הנ"מ הייעודי.

סיכום

השימוש בכוח אווירי כמרכיב דומיננטי בשדה הקרב המודרני תובע — ויתבע גם בעתיד — פיתוח והצטיידות במערכות נשק להגנה נ"מ, אשר יקחו חלק פעיל בהתמודדות נגד המטוס.

הצבת מערכי הגנה נ"מ מאסיביים, והעדפתם על פני השימוש במטוסי הגנה — מהווה משקל נגד מוגבל לאיום האר-וירי. ניתוח הלקחים מצביע על כך, כי אין בהם תשובה חד-משמעית ומספקת לאיום זה.

שילוב מושכל של מטוסים להגנה עם מערכות נשק נ"מ קרקעיות — הנה התשובה המיטבית למערכת הגנה אווירית המהווה מרכיב רב-ערך בהשגת עליונות אווירית ובהקניית חופש פעולה לכוחותינו בשדה הקרב.

* קיימים סוגים נוספים של טילים, אך רובם מיושנים ועומדים לצאת מן השירות בשנים הקרובות.
** קיימות גרסאות מגוונות של תותחים מקליברים שונים 20-40 מ"מ, חלקם מיושנים וחלקם בשלבי פיתוח.

טיל נ"מ לטווח קצר "רולאנד" בעת שיגור. הטיל הוכיח את יעילותו במלחמת פוקלנד.

האם הצליח לרכו עצמת-אש ארטילרית לנקודות-כובד? האם הנהה מיתרון מודיעיני?

לאחרונה נערכו מחקרים בכמה מסוד גיות אלה, ואפשר לסכמם באחת: אין לזקוף לזכות הגרמנים יתרון מכריע אף באחד מן המרכיבים ה"טכניים" והארגוניים. לדוגמה, טווחי אלחוט-הדיבור ואלחוט-המורס היו דומים, ואף נהלי-האלחוט לא נבדלו באורח ממשי.² אשר לארטילריה, הייתה לגרמנים יראת-כבוד כלפי תותח-השדה הבריטי, ה-25 ליטר-און, שנחשב לטוב שבתותח-השדה במלחמת-העולם השנייה. היו הישגים של ממש למערך-המודיעין של רומל, ובייחוד בהאזנה, אך כנגד אלה הצליחו גם הבריטים להאזין ולפצח כתבי-סתר, ולבסוף לכדו את אחת מיחידות-ההאזנה הגרמניות, שהתמקמה הרחק מדי לפנים.³ דומה אפוא, שאם מבקשים אחרי ייחוד

הרבו לדון בקרבות ובמערכות של רומל במדבר, ואף בדקו את המגבלות הלוגיסטיות שסיכלו את תכניותיו השאפתניות – ויש שביקרוהו על שהתעלם ממגבלות אלה.¹ בין יריביו היו מפקדים מנוסים ונועזים, שלבסוף גברו עליו. עולה השאלה אם יש גורם שבו טמון הסבר לייחוד שבאיש ולהתעלות גייסותיו בקרבות, ובעיקר – בעת שאך הופיע בזירה, ומיד הטביע עליה את חותמו, באביב 1941.

בדרך-כלל היה המחנה הגרמני-איטלקי נחות כמותית גם כשזכה בהצלחות. האם היה לו יתרון טכני, העשוי להסביר את הגמישות האופרטיבית של גייסותיו, ובייחוד של גרענים המשורייני, ה"אפריקה קור" הגרמני (Deutscher Afrika Korps (DAK), האם הצטיין הצבא הגרמני במכשירי-קשר או בנהלי-הקשר, ולכן הצליח להקדים את האויב בתמרון?

דמותו – ותדמיתו – של רומל הציתה את דמיונם של קוראים וחוקרים. המצביא הגרמני הפתיע את הבריטים בקירנאיקה ב-1941, כפה עליהם נסיגה מהירה עד הגבול המצרי – לובו, אך נהדף ממיגנני טוברוק המכותרת; שנה עמד נוכח שריון בריטי עדיף במספר, ולעתים – אף בחימוש, ולבסוף כבש את טוברוק, פלש למצרים, הגיע עד אל-עלמין. כשניסה לפרוץ לעבר אלכסנדריה, בלם אותו מונטגומרי בקרב-הגנה קלאסי בעלם-חלפה, ואחרי כן, באוקטובר 1942, הבקיע את המערך הגרמני-איטלקי. אף כי הוכה באל-עלמין, הצליח רומל לחלץ את עיקר כוחותיו בנסיגה ארוכת-טווח עד לוב וטוניסיה (באותה עת כבר נחתו האמריקנים והבריטים בעורפו, בצפון-אפריקה הצרפתית). "מלחמה ללא שגאה" – כינתה אלמנתו של רומל את ספרו על מערכות-המדבר, ובמחנה האנגלו-אמריקני לא חלקו על זכותה להגדיר כך את דרכו במלחמה. יתרה מזאת, בעיצומה של המלחמה, בינואר 1942, ראה צירציל לנכון לכנותו "גנרל גדול" בנאום בפרלמנט.

רומל הועמד בראש המחנה הגרמני, שאמור היה לבלום את פלישת מעצמות-המערב לנורמנדיה. הוא היה מעורב עם הקושרים שהתנקשו בחייו של היטלר ב-20 ביולי 1944, ואולץ להתאבד, משנגלתה זיקתו לקשר.

רומל

כמפקד
ובמדרין
בלוחמת
מדבר

סא"ל (מיל"ל) ד"ר אלחנן אורן

* היסטוריון צבאי, חוקר במערכת הביטחון. רשימה זאת נכתבה בעקבות סיוור-מחקר במחלקת-היסטוריה של צבא גרמניה Militärge-schichtliches Forschungsamt (להלן – מה"ס), ובארכיון הצבאי Bundesarchiv-Militärarchiv (להלן – אצ"ג), בפרייבורג. המחבר מודה לנספח הצבאי של גרמניה בישראל, סא"ל ארנסט ריכ-שטיין, למוסדות הנ"ל, לחוקריהם ועובדיהם על עזרתם האדיבה.

בהנהגה הקרבית של רומל, עלינו לשוב אל המצביא — כאדם. בן של מורה היה, ואף בן-בנו של מורה. הנער נטה דווקא אחרי אמו, אולם היה זה האב שהפנה אותו לבית-ספר צבאי — ולצבא-הקבע. ב-1910 היה לקצין-חי"ר, ואת מרבית שני תיה של מלחמת-העולם הראשונה עשה כמפקד-מחלקה ופלוגה באחד מגדודי-ההרים, שנחשבו ליחידות-עלית בצבא גרמניה. אחרי זמן-מה בחזית המערב, הועבר לחזית הרומנית, ולבסוף — לחזית האיטלקית. ר' לוי גורס שניסיונו בארבע השנים ההן הציל אותו מתסכולי התבוסה, כי לא הווה את מלחמת-החפרות המייאשת — בנוסח "במערב אין כל חדש" — אלא לחם בחזיתות פתוחות יחסית, שבהן נהנו הגרמנים מעדיפות, וכאשר נתוני-הזירה נתנו לחי"ר סיכוי לפעול בניידות ובהפתעה.⁴ רומל הצטיין כמפקד נועז ותחבלן, שיום פעולה ומשך את יחידתו בתנאי-שטח קשים, לרבות יערות, הרים — והרים מיוערים. יצוין שהורשם והושפע ממפקד-גדודו, רס"נ שפרסר, שאנשיו חבבוהו וכינוהו "האלפינו הזקן". יחד עם מפקדו זכה לעי-טור Pour le Mérite, העיטור הקרבי הגרמני הגבוה ביותר (ועד אז לא היה תקדים להענקת שני עיטורים אלה באותו גדוד).

את לקחיו העלה רומל בספר "חיל-הרגלים תוקף". הספר מצטיין בתיאורים הבהירים והחיים, במרשמי-הנוף שבהם אייר רומל את פרשות-הקרב, ובניתוחים המלווים אותן. עורכי "מערכות" עשו שירות לחינוך ולהשכלה של אנשי-הצבא בישראל, כאשר התגברו על העכבות הרגשיות כלפי גרמניה וגייסותיה אחרי השואה, וכבר ב-1953 פרסמו את הספר בעברית.⁵

בין המלחמות המשיך רומל לשרת בחיל-הרגלים. בעצם קבלתו לשירות-קבע היה משום הערכה לכישוריו, בגלל המגבלות החמורות שהוטלו על גרמניה בשלום ורסאי. בצבא המקוצץ של רפוב-ליקת וימאר היה אפייני שירות ממושך בדרגה אחת, והקידום הותנה בראש וראשונה בוותק. לראשונה עלה רומל מדרגת סרן לרס"נ, כשמונה למפקד-גדוד הררי ב-1933. בשנות ה-30, כאשר המשטר הנאצי החל מגביר את הצבא, עלה רומל לדרגת סא"ל ב-1935. לכאורה זה מסלול-שירות שגרתו ואפור. רומל עצמו, איש וירטמברג שבדרום-מערב גרמניה, חש לעתים שקופח. מכל נושאי העיטור הקרבי שלו, היה אולי היחיד שלא נתקבל לבית-הספר לקציני-מטה, קורס שנחשב

כמעט לתנאי מוקדם לתפקיד פיקודי בכיר או לתפקיד-מטה בעוצבה. אל"מ סטפאל, שמוצאו מפרוסיה ושנמנה עם "כת-המטה, שמע על תחושות קיפוח מרומל, כשהגיע אליו לאפריקה כקצין-אג"מ, אולם הררה שמא בעצם העריף הגנרל להישאר "גדודן" (מפקד של גייסות — "Troupier").⁶

אולם יש גם צד חריג במסלול: שמונה שנים עשה רומל כמדריך בבתי-ספר לקצינים — ארבע שנים בדרגת סרן בדרזון, עוד שלוש שנים בדרגת סא"ל בפוטסדן, ועוד שנה כמפקד ביה"ס לקצינים שהוקם בוינר-נוישטט אחרי סיפוח אוסטריה, בדרגת אל"מ. מבדיקת מבנה הצבא בין המלחמות, מעיון במסלולי-הקידום המקובלים ומדיון עם חוקרי מהס"ג עולה שמיניו הראשון, כמדריך זוטרי — היה כמקובל, אולם החזרתו לתפקיד-הדרכה בכיר יותר, וקידומו למפקד בייס לקצינים, נבעו ללא ספק מהערכת יכולתו של רומל כמדריך ומהכרה בהשפעתו החינוכית על הדור הצעיר.⁷ יתר על כן, נראה שהנאצים ראו בגיבורי-הקרב מופת לנוער, וברצותם להסתייע בו, מינהו כיועץ צבאי לבלדור פון-שירך, מפקד "נוער היטלר". בתקופה זאת נפלה עינו של היטלר על רומל, הקצין נהנה מחיבת המנהיג, נראה שנלהב ממע-שיו בחדשו את עצמת גרמניה, ונתפס לנאציזם — אך הקפיד לשמור על מעמדו ועל כבוד יחידתו הצבאית. עד מהרה שוחרר מתפקידו ב"נוער היטלר".⁸

פעניים בחר היטלר ברומל לשרת בפמלייתו — כמפקד מחנה-המפקדה וגדוד-האבטחה שלו בעת הכניסה לפראג באביב 1939, ושוב בסתיו, במסע לתוך פולין בפרוץ מלחמת-העולם השנייה — ועתה הועלה לדרגת אלוף. זאת היתה הפעם הראשונה לרומל, אחרי שירות ממושך בחי"ר, שהשתתף במסע ממוכן של מחנה-הצבא, ושפקד בעצמו על גוף ממונע, ולמעשה התרשם לראשונה מפעולותיהן של עוצבות משורינות וממוכנות. עתה אף פנה להיטלר בבקשה אישית — לקבל פיקוד על אוגדת-שריון, אחת משש אוגדות-השריון של הצבא הגרמני באותה עת; היטלר נענה לו, בני-גוד לחוות-דעתו של ראשי-הסגל, שהציע לתת לו אוגדת-חי"ר הררית. ב-15 בפברואר נטל פיקוד על אוגדת-השריון 7.⁹ היה זה מינוי חריג מכמה בחינות, ובצבא נזקף ל"קשרים" — להעדפה ולחסות של היטלר. מינוי רגיל לפיקוד על אוגדת-שריון היה מחייב קודם כל מעבר קורס-מטה (שנחשב, כאמור, בד"כ תנאי למינוי

אפילו למח"ט, בדרגת אל"מ), וכן היה נדרש ניסיון פיקודי ומקצועי בעוצבת שריון או חרמ"ש, ואילו רומל לא עבר קורס-מטה, לא פקד על יחידה גדולה מגדוד, ואף לא רכש ניסיון בשריון.¹⁰

ניתנה לרומל אך שהות קצרה ליטול פיקוד ולהיכנס לתפקיד, עד שיצא עם האוגדה ל"בליץ" הגרמני במערב, חצה במהירות את חבל הארדנים, צלח את נהר מאז והדהיר את אוגדתו קדימה במסע שהדהים את הצרפתים, ויכה את אנשיו בכינוי "אוגדת-השדים" (Phantom Division). רומל פקד למעשה בדומה למג"ד: נע עם המשמר הקדמי, לעתים האיץ בחוד, נכנס עם הפלסים למים בצליחת המאז, כדי לזרז את הגיבור, והניח לאנשי-המטה להריץ את הגוף העיקרי של האוגדה ולהשיג אותו. התקפת-נגד מקומית של כוח-שריון בריטי קטן הפתיעה, הסבה אבדות, אך נהרפה. למעשה לא נודמן לרומל לערוך ולנהל קרב אוגדתי — ואנשי-המטה טענו שהוא מרחיק מדי קדימה, מנתק מגע ומשבש את התיאום. אבל יותר מכל קבע בהישגו הפיקוד מלפנים, שחולל את "קצב-השריון". כדרכו במלחמת-העולם הראשונה, נהג רומל לרשום ביומן רשמים ולקחים; בוודאי שאב עידוד מהתפוצה הרבה של ספרו הראשון, והכין את הדב-רים לפרסום בכוא הזמן.¹¹

אחרי הישגו המרשים בצרפת, נבחר רומל ל"הציל את המצב" בלוב — ועתה ניתן לו פיקוד עצמאי, הכרוך בתיאום עם הצבא האיטלקי, ובפיקוד על כוחות איטלקיים שיוכפפו לו. היה זה אחרי המתקפה הבריטית הנועזת, בה הדהים ויול את האיטלקים, שהחלו חודרים למצ-רים. לא זו בלבד שהבריטים עקפו, כיתרו והיכו את הגייסות האיטלקיים הקדמיים, אלא שחצו לתוך לוב, תפסו את נמל טוברוק, המשיכו לקירנאיקה ונכנסו לבנגזי. כוחותיהם הקטנים נהנו מיתרון איכותי בעיקר בטנקי "מטילדה" לסיוע לחי"ר, בעלי תותח דריליטראון (קוטר 40 מ"מ), שלדגם המשופר שלהם היה שריון-חזית של 75 מ"מ. ב-1941 הגיעו טנקי "קרנור" (כינוי גם "קרנזיידר") קלים ומהיר-רים יותר, חמושים בתותח זהה, ושריון-חזית — 49 מ"מ, וטנקי "ולנטיין" בעלי תותח זהה ושריון חזיתי 65 מ"מ. (תותחי-נ"ט בריטיים ב-1941 היו אף הם דור ליטראוניים.)

כשהגיע רומל עם הגוף הקדמי לטרי-פולי בפברואר 1941, הוציא מיד כוח מזרחי, ועד סוף מרס תפס עמדות קדמיות באל-עגילה, כ-700 ק"מ מזרח לטריפולי

וכ-150 ק"מ מדרום לבנגזי. הטנקים שלו, מרביתם מדגם III, נשאו תותחי 37 מ"מ, ושריון-חיותם — 30 מ"מ; היו לו גם טנקים דגם IV, בעלי תותח 75 מ"מ קצר (בעל מהירות-לוע נמוכה), ושריון חזיתי 30 מ"מ. (תותחי נ"ט גרמניים מקוטר 37 מ"מ הכויבו, כי לא יכלו לחדור את השריון הבריטי; גם כשעברו לתותחי 50 מ"מ, פיגרו אחרי עיבוי השריון.) רומל, מטוה וגייסותיו היו כולם "ירוקים" וחסרי ניסיון במבצעים ובלוגיסטיקה במדבר — ולמדו תוך המערכה, מניסיון האיטלקים, וגם מהבריטים — במידה שהמודיעין הגרמני הפיק מניסיונם. רומל הטביע חותמו מיד עם הופעתו בחזית, בהתקדמות המפתיעה, הנמרצת והנחרצת של הכוחות הגרמניים הקטנים, ש"חתכו" את קירנאיקה, ולכדו את בנגזי. הבריטים המורפתעים, שטעו — והוטעו באמצעי הונאה — בהערכת כוחו, ניסו לנתק מגע ולסגת, ומה עוד שהיה עליהם להפנות כוחות ליוון. רומל לא נעצר, ובחורגו מההנחיות שקיבל, המשיך מיד מזרחה, כשהוא מריץ כוחות קלים לגשש קדימה לעבר גבול מצרים, ובעצמו ריכז את הגוף העיקרי כדי לכבוש את טוברוק ב"מחטף". עד כאן הצליח רומל, ששוב פקד בנוסח שסיגל לעצמו בצרפת — כשהוא מגיע אל היחידות הקדמיות ברכב — גוררתות בריטי שנלקח שלל וכוונה "קמוטה" — או טס מעליהם במטוס-קישור קטן. היעד ששם לעצמו, היה — אלכסנדריה. טוברוק נועדה לשמש נמל ובסיס קדמי למסע לתוך מצרים.¹²

אך במבואות טוברוק התנפצו גייסותיו לראשונה מול התנגדות נחושה, מיגנני גדרות ומוקשים, ואש ארטילרית מרוכזת. לאחר כישלון התקפת-הפתע, שב ותקף, נהדף באבדות, ועד סוף אפריל זכה רק בהישג אחד — כשתפס את רס אל-מדואר, אלא שלא הצליח לפרוץ את המערך ההיקפי. לגרמנים ולאיטלקים הוסבו אבדות כבדות, ובהעדר הנמל הוחמר מצבם הלוגיסטי. בדרך כלל צוין ההישג ההגנתי של הבריטים, שהחזיקו מעמד בטוברוק הנצורה, ולא הודגשה חומרת הכישלון הגרמני. רומל עצמו, שלא נמנע מלהאשים את זולתו, ביקר גם את עצמו על שלא הכין ואימן את גייסותיו למערכת-הבקעה כפי שנדרשה. היה זה היסטוריון צבאי גרמני, שפסק כי הייתה זאת התבוסה הראשונה לעוצבה גרמנית במלחמת-העולם השנייה.¹³ ההתקדמות הגרמנית נעצרה, אך הגיית סות הקדמיים הצליחו להתבסס במצוק הנמשך למרחוק בסמוך לגבול המצרי

ובמקביל לו, ותפסו את שני המעלות, בסולום ובחלפיה, שהבא ממצרים חיוב לעלות בהם. כאן הצליחו להדוף את הניסיונות הבריטיים במאי וביוני לשוב לתופסם. (אחרי כישלונות אלה הוחלף יול באוקינלק.)

נוכח מגנני טוברוק הגיעה שעתו של המפקד הגרמני לעשות חשבון-נפש, אחרי שרץ קדימה, הגיע רחוק, נתקל — ונבלם. רומל הכיר בצורך לשפר את ארגון הגייסות ואת אימונם, כדי שיוכל להפיילם במרוכז בהתקפה ובהגנה, ויוכל לשלוט בגייסות לאו דווקא בהתרוצצות ובהתערבות אישית. הוברר לו שלא במהרה יקבל תגבורת שביקש כדי לחדש את תנופת המתקפה, כי הפיקוד העליון התרכז בפלישה לרוסיה, שהחלה ביוני 1941.

באותו קיץ ניכר ברומל שהוא "מבשיל" למפקד-עוצבה, כשהוא שואב לקחים מכל הדרגים, ובעיקר ממפקדי הפלוגות והגדודים, מגבש מסקנות, מתכנן ומדריך. הפיקוד העליון שיגר עתה לאפריקה את ראש אגף האפסנאות, גנרל פון-פאולוס (מי שפיקד אח"כ על הארמייה ה-6 ונשבה עמה בסטלינגרד), ובעקבות הביקור אורגנו כוחותיו של רומל ביגייסות-השריון באפריקה ("Panzergruppe Afrika")¹⁴, שמרכיבם העיקרי נשאר ה"אפריקה-קור". ההפוגה בחזית מאז סוף יוני נוצלה לריכוז האוגדות ולאיימונים לפי תוכנית שעליה פיקחו רומל וקציני מטוהו.¹⁵

ברקע התארגנות זאת עמדה גם כוונת הפיקוד העליון לשקול התקדמות למצרים, שתבוצע בד-בבד עם העמקת המסע הגרמני לדרום רוסיה, כדי לפתח תנועת מלקחיים שתאיים על כל המזרח התיכון. בסוף יוני 1941 נתבקשו הצעותיו של רומל, ובסוף יולי הגיש הצעה, לפני שהספיק לתאמה סופית עם האיטלקים, בשם "מחשבות אפריקה-קור על המשך המתקפה נגד מצרים".¹⁶

בארץ ישראל עבר קיץ 1941 בסימן נפילת יוון וכתרים בידי הגרמנים, המוד של רשיד עלי בעיראק ודיכויי בידי הבריטים, והפלישה הבריטית לסוריה וללבנון שבשלטון צרפת הווישאית (לצורך הפלישה סייעו הבריטים בהקמת הפלמ"ח). גם רומל כבר הטיל צל מאיים, ומה עוד שחיילים עבריים שירתו במדבר המערבי, ואף נמנו עם נצורי טוברוק. יש מן העניין לתאר את המצע המערכתי האופטימי שהוכן במטהו של רומל:

• לפני המתקפה דרושה פעולה מכינה — כיבוש נאות ג'רבווב וסויה

(250 ק"מ מדרום לים התיכון).

• השלב הראשון של המתקפה — השמדת הכוחות הבריטיים ממערב למרסה-מטרות.

• שלב שני — התקפה מהמצר שממזרח למרסה-מטרות (אל-עלמין), התקדמות אל הנילוס, מצפון ומדרום לקהיר — ותפיסת הגשרים בגייסות מוטסים.

• שלב שלישי — חציית הנילוס בסביבות קהיר.

• שלב רביעי — התקדמות לעיר סואץ או לאיסמעיליה, וביעור אזור הדלתה.

מסתמנת כאן אפוא המגמה להגיע עד תעלת סואץ — קודם כל כדי לחסום אותה, ואם יירש — לחצותה מזרחה.¹⁷ כאמור, הותנה כל הרעיון בתגבור הכוח ובכיבוש טוברוק, ולמעשה נגנו באותו קיץ בגלל התברות החזיות האופטימיות בשתי החזיות: ההתקדמות ברוסיה לא העמיקה די, ובמדבר המערבי לא נפלה טוברוק.¹⁸

תוצאות ההתארגנות, ההכנות והאיימונים ניכרו ב"סיבוב" הבא, בחורף 1941 — 1942, כאשר אוקינלק פתח במתקפה, כדי לחבור אל טוברוק, להכות את רומל ולהודפו מקירנאיקה; הארמייה השמינית הבריטית אכן הצליחה לשחרר את טוברוק ואף הגיעה לבנגזי, אלא שרומל הציל את עיקר כוחו ופתח בהתקפת-נגד, השיב את קירנאיקה, והגיע עד לקו, שייצבו הבריטים בינתיים בגורת גזלה — ביר-חכים. שוב ניצב רומל בטווח איום מחודש על טוברוק, אם יבקיע את המערך הבריטי או יעקוף אותו.

ניתן להמחיש את פעולתו של רומל כמפיק לקחים, כיוזם חידושים וכמדריך לצבאו בשנתו הראשונה במדבר בדרך המקורית, שבה תפעל את תותחי הנ"מ הכבדים, בקליבר 88 מ"מ, ללוחמה נגד טנקים, וכיצד שילבם בתוך כוחות השריון בהתקדמות, בהתקפה ובהגנה. כידוע הטיל תותח זה את חתיתו על הבריטים, ולאחר-מכן על האמריקנים, בפגיעותיו הקטלניות בטנקים מטווח עדיף, אף כאשר שריונם החזיתי של אלה עובה עד 75 — 80 מ"מ.

אכן, שמו של ה-88 מ"מ נקשר עד כדי כך ברומל ובמדבר המערבי, שידוע הרבה פחות על שימושו הקרבי של תותח דו-תכליתי זה בזירות אירופה, לפני שהגיע לאפריקה. התותח ירה קליע במשקל 9 ק"ג לטווח 14.7 ק"מ, בקצב ירי של 15 — 20 כדורים לדקה (בירי נ"מ). מלכתחילה תוכנן לתכלית נ"מ, וכל יחידותיו של

נ"ט - היא המאפיינת את החידוש בנוהגו. בהתקפה הראשונה על טוברוק נקלעה אחת הסוללות לתוך הגייסות הגרמניים שחדרו, הוכו ונסוגו, ונאלצה לנטוש כלים בשטח-ההפקר; ב-9 במאי, בחסות סופת חול, הצליחו לשלוף שלושה קנים וגורר אחד.²⁵ בעת ההתקפה על טוברוק קודמו סוללות אל מעברי סולום וחלפיה ושם הפליאו מכותיהם. באחת ההיתקלויות הראשונות פגעו חמישה תותחים חפורים בעמדות באחד-עשר טנקים בתוך כמה דקות, ובחדשים מאי - יוני הצטיינו צוותי-התותחנים בבלימת ההתקפות החוזרות על המעברים.²⁶

הלקחים הראשונים שהסיק רומל מפעולת ה-88 מ"מ משתקפים כבר בתוכ-נית להתקדמות למצרים. להצעה נספחו דרישות לתגבור הגייסות, ונומק הצורך בעוד תותחי-נ"מ:

• לאוגדת-שריון 15 יש להקצות אגד-נ"מ (Flak-Regiment) של 2 גדודים מעור-בים (במקום הגדוד היחיד שעד כה נהג רומל להקצות לאוגדה), כי לפחות גדוד אחד דרוש לקרבות-קרקע בלבד (בגלל השריון העבה של הטנקים הבריטיים, שהופיעו בזירה ב-1941), ובלי גדוד נוסף אין לתת הגנת-נ"מ בפני מטוסים מגביהי-טוס.

• בכל גדוד צריך לכלול סוללה מתנ-יעת. זאת נדרשת ללוות את ההתקדמות

האויב, בגלל התנאים המטאורולוגיים במדבר המערבי, המוכרים גם בנגב ובסיני: השכם בבוקר מגיע טווח-התצפית ל-8-10 ק"מ, אולם בהמשכו, כשמ-תחמם האוויר, מתרוממים אדים מהקרקע ויוצרים רובד מהביל-מרפרף, כעין דוק ערפלי האטום כמעט בפני תצפית ארוכת-טווח, עד לגובה כ-90 ס"מ. הוסף את אובך תמרות האבק של יחידות שריון נעות, ואת עננות החול בעת סופות, ותמצא שלא אחת היה ה-88 מ"מ המק-דים לפתוח ראשון באש, אף בפריסת-פתע, ובנסיבות אלה עשה לו את שמו.²² המוניטין שיצא לתותחי ה-88 מ"מ עמד בניגוד גמור למספרם הקטן של הכלים: בסה"כ היו לרומל בקיץ 1941 24 קנים, לפי תקן. תותחי-נ"מ היו מאוגדים בשני גדודים מעורבים, שבהם שתי פל-גות, בכל אחת 12 תותחי-נ"מ קלים בקוטר 20 מ"מ, ושלוש סוללות, בכל אחת 4 תותחים-נ"מ כבדים, בקוטר 88 מ"מ. למעשה "הפקיע" רומל את כל הכלים הכבדים לתפעול נ"ט, והשאיר רק תותחים-נ"מ קלים למשימות נ"מ, בקבלו את הסיכון הכרוך בכך לדרג הלוחם, למתקנים ולקווי-התחבורה, נוכח העדר-פות הגוברת של הבריטים באוויר.²³

כבר בהתקדמותו הראשונה נהג רומל לספח סוללות 88 מ"מ ליחידות-השריון הקדמיות, ונכוונתו לקדמן לתפעול מידי אף בהתקדמות למגע, בדומה לתותחי-

התותח נמנו עם חיל-האוויר הגרמני (Luftwaffe); עד סוף המלחמה תפעלוהו "אוויראים", אף כי סופחו יותר ויותר לכוחות-השריון. בדגמים המוקדמים, משנת 1936 ו-1938, הייתה מהירות-הלוע 840 מ' לשנייה. כבר במלחמת-האזרחים בספרד הופעל למשימות נ"ט, וכן במסע לצרפת ב-1940, וכאן נודמן גם לרומל לתפעלו כך. אולם לחשיבותם המבצעית העליונה הגיעו דווקא בחזית הרוסית, כי זמן רב היו הכלים היחידים שעשויים היו לחדור את הטנק הרוסי T-34/76, החמוש בתותח 76.2 מ"מ, ושריון-חזיתו - 65 מ"מ. כאן נאלצו התותחנים לעתים לעמוד בפרץ, כאשר שריונאים גרמניים הפנו עורף.¹⁹

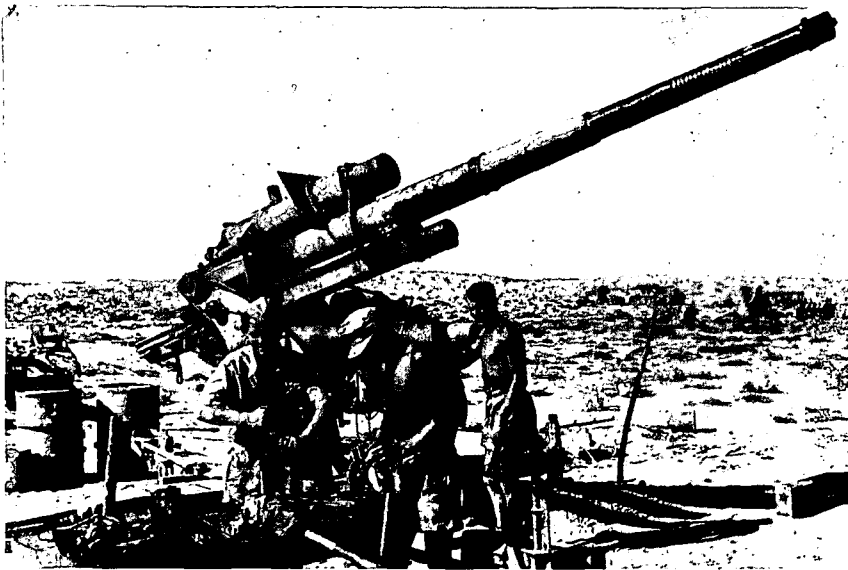
לעומת יתרונם של תותחי 88 מ"מ בעצמת האש, סבלו ממגבלות לוגיסטיות ומבצעיות חמורות, שכתוצאה מהן התקשו הגרמנים בתחזוקתם בשדה, וכאשר הכניסו אותם לקרבי-היבשה, סיכנו את הצוותים והכלים, וספגו אבדות. התותח עצמו היה כבד ומסורבל: משקלו המקורי בנסיעה - 7.2 טון, ומשהוצב על הקרקע - 5 טון; מ-1940 החלו בהוספת מגן-פלדה חזית, להגנה מפני נשק-קל ורסיסים, ומשקלו הכללי הגיע ל-8.6 טון. המרכב, שהותאם לדרכי אירופה, נתבלה עד-מהרה במדבר, וגם גוררי-התותחים התקשו בו בשטחים מדבריים. כתוצאה מכך נותרו בדרך כלל רק כמחצית מהכי-לים במצב כשיר, אלא אם כן הוצבו בעמדות.²⁰

בגלל צלליתו הגבוהה של הכלי, ובעיקר - בעת נסיעה על מרכבו, היו הכלי וצוותו חשופים ורגישים ביותר בעת היתקלות, עד שניתן להציבו קרקעית - ומה עוד שנדרשו כ-5 דקות לתפיסת עמדה בפריסת-פתע, ולעתים נאלצו לירות מעל המרכב. מערכת החייוט החשמלית המסובכת של התותח הייתה רגישה אף לפגיעת רסיסים קלים.²¹

לעומת המגבלות שגרעו מיעילות הכלי באירופה, ובעיקר בחזית המזרחית, כאשר טווחי הראות והאש הוגבלו לעתים תכופות בגלל תכסית, נהנה הכלי במדבר המערבי מכמה יתרונות, ובעיקר כשהוצב בהגנה: טווח-הירי שלו היה עדיף על זה של כל הטנקים - שלא להזכיר תותחי-נ"ט, ומשהוצב בעמדה שהעניקה לו יתרון-גובה כלשהו, נהנה מעדיפות בתצ-פית. יתר על כן, אם הוצב בעמדה חפורה, או מוגנת בסוללת אבן ואדמה, שבה נותר רק הקנה מגולה - בגובה כ-1 מ' מעל המחסה - ומה עוד כשהוסווה כהלכה, היה לעתים כמעט נסתר מראיית שריונאי

קטע ממירשם-מבנה של ה"אפריקה קור" מספטמבר 1941, המציג את גדוד-הנ"מ I מאגד (רגימנט) 33, בפיקוד סרן פרום.²⁴

במרכז למעלה - סימון מפקדת-גדוד נירת;	משמאל למעלה - רישום הסיפוח לאוגדת-שריון 15.
מחלקת-מודיעין; פלוגת-הובלה.	משמאל למטה - סימון 2 פלוגות נגרות, לכ"א 12 קני 2 ס"מ.
מימין למעלה - נרשם שם המפקד: סרן (Hauptmann) פרום.	מימין למטה - סימון 3 סוללות נגרות, לכ"א 4 קני 8.8 ס"מ.

תותח הגימ"מ 88 מ"מ הפך לתותח גימ"מ יעיל כנגד ה"מטולדות" הבריטיות

למגע, ולשם כך היא זקוקה גם לגוררים משוריינים ולשריוניות-סיור.
 • אגד כנ"ל צריך להקצות גם לאוגדה הממוכנת 21.
 • בנוסף, צריך להקצות אגד לדרג הגיס.²⁷

בהצעות אלה מתבטאת מסקנית אופינית. רומל רוצה להפוך את ה-88 מ"מ לכלי המותאם יותר למשימתו הנגד-טנקית, ומתוך הערכה למגבלות הייצור הוא מציע שיפור מינימלי ומדיר - להופכו לכלי מתנייע. עד שייעשה משהו בעורף, ימשיך ה-88 מ"מ ללחום כמות שהוא. למעשה הורה היטלר עצמו על שיפור הדגם הנגד ועל זירוח ייצורו. בדגם 41 הושגה מהירות-לוע של 1020 מ"ש, שהעלתה את הטווח ל-20,000 מ' ולגובה 15,000 מ' (בתפעול נ"מ); המרכב שופר והונמכה הצללית. אולם הכלים המשופרים איחרו את מלחמות-המדבר... כאשר נשלחו בחורף 42-43, היה זה כבר אחרי מערכת אל-עלמין והנחיתה האנגלית אמריקנית במערב אפריקה. יתר על כן, מרבית המשלוחים הימיים טובעו. לראשונה פעלו תותחי דגם 41 בטוניסיה ב-1943.²⁸

מפקדים גרמניים במדבר המערבי, שבידיהם נפלו תותחי-גימ"מ בריטיים כבדים מקוטר 3.7 אינץש (כ-94 מ"מ), תמחו מדוע לא הכניסו הבריטים את כליהם אלה ללוחמה-גימ"מ.²⁹

מפתחי השריון הגרמניים בעורף הסיקו מסקנות רדיקליות יותר, ובייחוד משעמדו על קשיי הלוחמה בטנקים הרוסיים: ה-88 מ"מ הפך לתותח-טנק, שהורכב בדגמים הכבדים ביותר של הטנקים הגרמניים, שנכנסו לפעולה ב-1944 - ה"נמר" מדגם VI-A ו"נמר המלכותי" מדגם VI-B. הרור סים במזרח, כמו הבריטים והאמריקנים במערב, הצליחו לגבור על טנקים אימתניים במערב בעיקר מפני עדיפותם בכמות, ובמערב הגדילו את קוטרי תותחי-הטנקים ל-76 מ"מ (קוטרו של ה-17 ליטראן הבריטי).³⁰

מן הפרט, טיפולו של רומל ב-88 מ"מ, ניתן להקיש על הכלל, על מה שייחד את רומל כמפקד-מדרין. עמדנו על נטייתו מילדות - ואולי אף מתורשה - אל ההדרכה ואל המגע עם הנער. נטייה זאת הלכה והתגברה עם הנסיון הקרבי שצבר כמנהיג-מפקד של מחלקה ופלוגה בחיל-הרגלים, בנסיבות שבהן ניתן למפקד יחידה קטנה לפעול עצמאית. תכונות אלה ניכרות שוב כעבור שנות-דור, במלחמת-העולם השנייה, כשרומל נע בראש אוגדת-שריון בצרפת, וכשפתח

הגרמני, קשר ואלקטרוניקה חוב' 48 (אוק' 1970), עמ' 366-369. טבלת מכשירי-הקשר במלחמת העולם השנייה כלולה בנספח לספר על הקשר בצבא הגרמני החדש: Emil Hoffmann, Die Fernmeldetruppe Des Heeres..., Herford 1978, Anlage 1, pp. 244-247.

תכונות המכשירים הגרמניים - ראה בפסקה על הקשר בשריון, בספרו של גודריאן: (להלן - גודריאן) Heinz Guderian, Panzer - Marsch! München 1956, pp. 50-52.

3. אחד ממחקרי מסה"ג עוסק בפעילות-המודיעין באפריקה, דן במפורט בהאונה:

Hans-Otto Behrendt, Rommels Kenntniss vom Feind im Afrika-Feldzug..., Freiburg 1980 (להלן - ברנדט)

4. Ronald Lewin, Rommel as Military Commander, London 1968, pp. 4-7 (להלן - לוין)

תשומת הלב מוסבת גם להערכת נ"דקסון, הפסי-כולוגיה של שלומיאליות בצבא (תרגום ד"ר עמונאל לוטם), הוצאת "מערכות" 1979, כגון בעמ' 350-351.

5. חיל הרגלים תוקף, הוצאת "מערכות" 1953, עם הקדמת ראש מה"ד, אלהף חיים לסקוב. הרגישות כלפי לקחי-מלחמה של מצביא גרמני ניכרת בספר: שם המחבר לא צוין כמקובל, אלא נזכר במסגרת שבדף-השער. הושמטה הקדמת המחבר מ-1937, וכן פסקת הסיום בספרו - בה הצביע על מבחני קרב צפויים בעתיד. יש לציין במיוחד שצורף לספר ניתוח מעמיק ומפורט מאת סא"ל ישראל בר, "בסימן התמורה הטקטית" (עמ' 295-334), בו סקר את התפתחות תורת-הלחימה הרגלית במלחמת העולם הראשונה, וניסה לעמוד על סוד הצלחתו של המצביא, שדילג מהטקטיקה "הקטנה" של יחידת חי"ר אל הטקטיקה "הגדולה" של עוצבת שריון.

6. Siegfried Westphal, Erinnerungen, Mainz 1975, pp. 121-122.

7. על מערך-ההדרכה בצבא הרפובליקאי - ראה: Handbuch zur Deutschen Militärgeschichte 1648-1939, München 1979, כרך 3, חלק 6, עמ' 338-340. על הקצונה וקידומה - ראה שם, עמ' 168-171, 176-179. על הרחבת מערך-ההדרכה במשטר הנאצי - ראה שם, כרך 4, חלק

במסעות המדבר המערבי. בהפקת הלק-חיים מהצלחת התקרמותו, מכשולן התקפתו על טוברוק ומן העמידה האיתנה במצוק הגבול המצוי, ביטא את יכולתו להמשיך ללמוד וליישם את לקחיו, בבחינת "כזה ראה - וחדש".

במתנה הבריטי ניתן מונטגומרי אף הוא ברצון ללמוד, ביכולת להפיק לקח - ולמצות את המסקנות לשם ארגון והדרכה תכליתית בשדה. דוגמה לכך היא טיפולו בסוגיית המוקשים, אחרי שהונחו שדות-מוקשים עמוקים ומעובים יותר ויותר במערכי אל-עלמין. בהנחייתו פותחה תרגולת לפינוי ציר ב"שד"מ, וכל הגייסות תורגלו בה. האחראי לפיתוח התרגולת ולהקנייתה היה קצין ההנדסה של הארמייה השמינית, תא"ל פרדריק קיש, יהודי מארץ-ישראל (ומזכיר ההנהלה הציונית בשנות ה-20).³²

מפקדים ומדריכים בצה"ל יוכלו לעמוד על הדמיון בין היבטים אלה של הנהגה יוזמת ושל הדרכה פעילה ובין נסיונם שלהם. צה"ל למד, ויוסיף ללמוד, יגבש מן המעשה לקחי-הלכה, יישם ויגשים אותם - הלכה למעשה.

י. אחרונג מעניין הישיר של המחקר, ואצבע על כך שעצמאות המחשבה, היכולת להפיק לקח והנכר נוח להסיק מסקנות, הביאו את רומל להכרה בכוח להפסיק את המלחמה בחזית המערב, והגיעו אותו לעמוד במגע עם הקושרים נגד היטלר. אף כי הסתייג מן ההתנקשות בחיי הדיקטטור, אולץ לשלם בחייו על כי שמו נקשר בקושרים.³³

הערות
 1. למשל, ראה מן ו'קרפלד, "הבעיות הלוגיסטיות של קורפוס אפריקה", מערכות חוב' 245 (יולי 1975), עמ' 21-28.
 2. ראה ג' שריג, "התפתחותו של חיל-הקשר בצבא

7. עמ' 364-367. השלמות בע"פ - מחוקר מסה"ג. סא"ל ד"ר גוסטב-אדולף קספר וד"ר ריי נהרד שטומפף.
8. על חיבתו האישית של היטלר לרומל, סיפוחו ל"נוער-היטלר" והתקרבותו לתנועה הנאצית - ראה David Irving, The Trail of The Fox - The Life of Fieldmarshal Erwin Rommel, London 1977, pp. 35-36, 27-29. הספר עשיר במידע מעודכן על רומל, אך יש להתרעע על מגמתיותו של המחבר הטוען בחיבורו כי היטלר לא היה מודע להשמדת היהודים בזמן השואה (להלן - אירווינג). לזן גורס, שרומל הסתייג מהנאציזם גם אז; למשל, בנוכחות היטלר מנע במפגן הצבת משמר ס"ס שאמור היה לחצוץ בין ראשי הנאצים ובין גודרו (לזן, עמ' 7-9).
9. על פעולת רומל בפמליית היטלר במסע לפולין ראה: Peter Hoffmann, Die Sicherheit des Diktators, München 1975, pp. 205-208. על מינויו למפקד אוגדת-שריון - ראה אירווינג, עמ' 36.
10. ד"ר שטומפף כתב מחקר סוציולוגי על היררכית צומרת-הפיקוד ועל המוצא החברתי של הספי"כ בגרמניה הנאצית: Reinhard Stumpf, Die Wehrmacht Elite - Rang und Herkunftsstruktur der Deutschen Generale und Admirale 1933-1945 Boppard am Rhein 1982.
הוא ניתח את מגמותיו של היטלר בקידום מפקדים לצמרת, והראה שחלל הפיכה בסדרי הקידום ב-1942, אחרי הכשלונות בחזית הרוסית. נטיותיו שבוטאו בהדחות ובמינויים באותו זמן, כבר ניכרו בקידומו של רומל ב-1940. בשיחה העיר החוקר שאפשר להסיק את המיניו החריג גם בעיטורו הנכבד, ובפיקודו על גרד ח"ד הררי. היטלר טלד מ"כת"ה-המטה, ונטה להעריך "גדודנים".
אגב, בניגוד להשקפה הריווחת, נלקחו בגרמניה מרבית המפקדים לשריון לא מחיל-הפרשים אלא מחיל-הרגלים - וביניהם גנרל גודריאן והפלדמר-רשלים פאלוס ומודל (שם, עמ' 169-170).
על בניין סד"כ השריון עד 1939, והרחבתו המהירה ממרס 1935 - ראה צביג כרך 4, חלק 7, עמ' 315-316, 338-355. על בחי-ספר לשריון - ראה שם, עמ' 365.
11. לידל-הארט כינס את רשימותיו של רומל ממלחמת-העולם השנייה, בעזרת האלמנה ושלישו האישי:
B.H. Liddell-Hart (Ed.), The Rommel Papers, London 1953 (להלן - לידל-הארט, כתבי רומל). ספרו הקדם של רומל, "חיל הרגלים תוקף", זכה לתפוצה של 400,000 עד 1941, ואז הוצאה מהדורה של 50,000 ספר (שם, עמ' 151). רשימותיו של רומל מהחזית המערבית - ראה בחלק הראשון של "כתבי רומל". על תלונת קצין-מטה על אורח-הפיקוד שלו - ראה שם, עמ' 85-86.
12. על אלכסנדריה: כיעד - ראה: Erwin Rommel, Krieg ohne Hass, Heidenheim 1950 (להלן - רומל, עמ' 34 (ועל המגמות המוגבלות יותר של הפיקוד העליון - ראה שם, עמ' 20). הספר עוסק בעיקר במערכות אפריקה. בחלקו הגדול תורגם לאנגלית, נערך והוכלל אצל לידל-הארט, כתבי רומל.
13. ביקורתו של רומל על ליקויי-אימונים ועל האבי-רוח הכבדות - בספרו הנ"ל עמ' 40, 47-49. הטענה שנטה להאשים את ולטר - ראה אירווינג, עמ' 84.
דברי חוקר מסה"ג על חומרת הכישלון בטוברוק - ראה: Adalbert von Taysen, Tobruk 1941. Der Kampf in

110-111 Nordafrika, Freiburg 1976, pp. 110-111 (טייון).
14. על ביקורו של גנרל פאלוס - ראה רומל, עמ' 35; ובפירוט - אצל טייון, עמ' 131 ואילך (סיכומו - שם, עמ' 153-154).
15. בין המצטרפים למפקדתו של רומל בקיץ 1941 - גנרל גאוקה, ראש המטה; קצין האנימ - סטפאל (הערה 6 לעיל); והקמ"ג - פ.ו. פון-מלנתיין. ספרו "קרבות שריון" נתפרסם ב"מערכות" ב-1960, בתרגום ו' אשכולות (להלן - מלנתיין).
16. על אימוני ה"אפריקה-קור" - ראה טייון, עמ' 198-201; לזן, עמ' 55-56. ד"ר קרנד שטגמן מ-מסה"ג הפנה תשומת לבי לעדות של אל"מ קריבל מאוגדת-שריון 15 על יישום לקחים בתבניות-הקרב של האוגדה. העדות ניתנה לצבא ארה"ב בשבי, אחרי המלחמה, וזה העבירה ל-מסה"ג. ראה תיק: T-3. Oberst Rainer Kriebel, Feldzug in Nordafrika 1941-1943, Band 1. Das Jahr 1941 bis zur Wiedereroberung der Cyrenaica am 7.2.1942, Teil 3, pp. 35-36, 38.
17. התוכנית מצויה ב"אצב"ג, בתיק - RH, 24-200/2 מסמך g. Kdos 39/41 מ-27 ביולי 1941 (להלן - תוכנית מצרים); בסיומויך נזכר מכתב הפיקוד העליון מ-28 ביוני, עם בקשת ההצעה.
18. תוכנית מצרים, עמ' 9-11.
19. טייון, עמ' 188-189; אירווינג, עמ' 102, 111.
20. בין המוקרות הגרמניים על תוחת 88 מ"מ (הכינוי הגרמני: 8.8 S) - ראה: Horst Adelbert: Koch, Flak - die Geschichte der Deutschen Flakartillerie 1939-1945, Bad Nauheim 1954 (להלן - קוך).
על שימוש התוחת בתפקיד נ"ט בצרפת - ראה ברו"ח מפקד גיס"ג, עמ' 165 ואילך (ובמיוחד בעמ' 168). תצלום ירי קרקעי - ראה עמ' 25.
Janus Piekalkiewicz, Die 8.8 Flak im Erdkampf-Einsatz, Stuttgart 1976 (להלן - ה"ה" 88).
זהו ספר מאויר. נתונים טכניים - ראה עמ' 181. תצלומים מפעולה בספר - ראה בעמ' 13, בצרפת - עמ' 23 (כלי שנפגע מיירי של טנק צרפתי).
סא"ל ד"ר הורסט בוג, איש ח"א הגרמני וחוקר מסה"ג, ציין את שיתוף-הפעולה ההברי בין ה"אר-יראים" והשריונאים בשדה, והציג לי תעודות מוקדמות על לקחים קרביים של תוחת 88 מ"מ מלוחמת-הקרקע בחזית הרוסית, כגון דרו"ח של מג"ד-נ"מ 19 מ-1941, בלחית אישור והמלצות של גנרל פון-מנשטיין, ודרו"ח של קבוצת הארמיות הצפונית, מ-12 באוגוסט. בהמשך המלחמה הכניסו הרוסים לפעולה את הטנק T-34/85, בעל תוחת בקוטר 85 מ"מ, ושריון-חזית 100 מ"מ.
21. על מגבלות הכלים - ראה קוך, עמ' 113-114. על קשיי התחזוקה במדבר - שמעתי מ-מרס"נ ברונז ויל"ס, קצין-הספקה קדמי של "אפריקה קור" מאוקטובר 1941 עד אוקטובר 1942, שנודמן לי ל-פוגשו ב"אצב"ג.
22. הפרטים - מן הדרו"חות הקרביים מהחזית הרוסית (הערה 19 לעיל).
23. על תנאי התצפית במדבר, לפי מקורות בריטיים וגרמניים - ראה ברנדט, עמ' 42, 45; טייון, עמ' 29; עור ראה: Paul Carell, The Foxes of the Desert (Trans. M. Savill), London 1960, pp. 38, 45.
ה"ה" 88 מ"מ נשאר עדיף גם בשנים הבאות, אף כי הגרמנים הכניסו לשימוש ב-1942 תוחת-טנק 75 מ"מ משופרים (ארוכי קנה), וגם בצד הבריטי הופיעו תוחתי 75 מ"מ בטנקי "סטיוארט" ו"גרנט" מארה"ב, ותוחתי-נ"ט 57 מ"מ (6 ליטרון).

23. קוך, עמ' 58-59. עד 1942 הורחב מערך-הנ"מ מאוד. כבר בסוף 1941 היו לרומל 35 תוחתי 88 מ"מ (מלנתיין, עמ' 52).
24. מירשם מ-20 ספטמבר 1941 (אצב"ג, תיק RH19-VIII/249, עמ' 47).
25. רישומים מיומן המבצעים של "אפריקה-קור", 14 אפריל, 9 מאי (RH-24-200/1 Band 1, p. 81).
26. על החידוש בהפעלת תוחתי 88 מ"מ באפריקה - ראה הערת לידל-הארט בכתבי רומל, עמ' 124; על פעולתם - ראה גם שם, עמ' 136-138, 147-148; אירווינג, עמ' 98-99; ה"ה" 88, עמ' 25-26.
27. תוכנית מצרים, עמ' 21, 22, 24 (עמ' 3, 4, 6 כפרק 5); מרשם-מבנה מוצע - ראה שם, עמ' 47-48, 54-55 (נספח 1).
28. הערכת היטלר לאלברט שפאר על הייצור המזורז, והוראות על הספקת תוחתי רגם 41 לרומל, באוגוסט-ספטמבר 1942, ראה: Deutschlands Rüstung im Zweiten Weltkrieg - Hitler, Konferenzen mit Albert Speer 1942-1945, Herausgegeben und Eingeleitet von Willi A. Boelcke, Frankfurt am Main 1969, pp. 164, 179.
על רגם 41 והכנסתו לפעולה - ראה ה"ה" 88 מ"מ, עמ' 181-182. באפריל 1943 הוציא קצין-נ"מ ראשי הוראת-אימונים על הפעלה ארטילרית-נ"מ קרב-מדבר, ובה סוכמו הלקחים על שילוב הסול"לות בתבניות-שריון בתנועה ובפריסה. קטעים מובאים שם, עמ' 42-43.
29. ראה מלנתיין, עמ' 52; נסיון תללות את אי-השימוש הבריטי בתוחתי 3.7 אינטש כנגד טנקים בשמרות מחשבתית-ארגונית וביריבות בין-הזרז עות - לעומת שיתוף-הפעולה בין "אוויארי-הנ"מ" והשריונאים הגרמניים - ראה Wolf Heckmann, Rommel's War in Africa I (Trans. Stephan Seago) New York 1981, pp. 92-93. כן ראה תמונות אחרי עמ' 126.
אגב, ספר זה מצטיין בנימתו הביקורתית כלפי רומל, במגמת "ניתוח-מיתוס".
30. על המגמה לעבור לתוחתי-נ"מ 88 מ"מ מתנייה עים למשימות נ"ט, נסיונות למתקנם על מרכבי-טנקים (כ"משחיתי טנקים" או "שריוני-ציוד" Jagdpanzer), ולבסוף - על מיתקנם בטנקים כבדים - ראה גודריאן, עמ' 177. לעומת זאת גרס גודריאן שתוחתי-נ"ט נגרים אכזבו: הם היו חלשים מדי, וכאשר חזקו - היו כבדים מדי (שם, עמ' 115).
31. על זיקת רומל לקשרים - ראה במחקרו של פ' הופמן על מאבק-המרי נגד היטלר: Peter Hoffmann, Widerstand, Staatsstreich, Attentat - der Kampf der Opposition gegen Hitler, München 1979, pp. 348-349, 433-435, 469, 478.
החוקר מסתייג מאנינות-הרעת של מצביאים, כרומל, שהסתייג מהתנקשות בחיי הדיקטטור (שם, עמ' 456, 479). על מעורבותו של רומל - ראה גם אירווינג, עמ' 360-364, 375-377, 388. אירווינג טוען שגנרל שפיילד (איש אמון של רומל, ולימים מפקד כוחות-הייבשה של נאט"ו) הפרז במתכוון בויקתו של רומל לקשר (שם, עמ' 396, 399, 407); פ' הופמן טוען להפרכת גירסתו של אירווינג בענין זה (ראה הערה 140 בספרו, עמ' 785).
32. נורמן כנטוויץ ומיכאל קיש, בריגדיר קיש - חייל וצוין (תרגמו ד"ר עמנואל לוטם ואליקים רובינשטיין), הוצאת "מערכות" 1978, עמ' 192-194.

זיכרונות — גיאורגי קונסטנטינוביץ' ז'וקוב

"חלפו ימים אחדים בהם החמיר המצב הצבאי במהירות, ואז שוחרר וורושילוב מן האחריות שלו למבצעים הצבאיים ונבעט מעלה אל הג.ק.או. במוסקבה. הגנרל שירש את מקומו בפיקוד היה ראש המטה של הצבא האדום, "הכבאי" שהיה עתיד לבקר כמעט בכל גזרה מסוכנת בחזית המזרח ולייצב — גיאורגי ז'וקוב. כך מתאר ההיסטוריון אלן קלרק (בספרו "מבצע ברברוסה") את בואו של ז'וקוב לפקד על הגנת לנינגרד.

הכינוי "הכבאי" מתאים למהלכיו של ז'וקוב בעת "מלחמת המולדת הגדולה", שאנו קוראים לה מלחמת העולם השנייה. ז'וקוב החל את שירותו הצבאי בשנת 1915, בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה. הוא התייצב לחיל הפרשים כמגויס טירון מן השורה וסיים את מלחמת העולם השנייה כדמות הירואית, שנוהגים להשוות וותה לאייזנהאור ולמונטגומרי כשלושת המצביאים הגדולים שהכריעו את גרמניה הנאצית.

הקריירה של ז'וקוב רצופה עליות ומורדות. במקביל להיותו גנרל ומרשל של ברית המועצות הוא השתלב גם בממסד האזרחי. שנות עבודתו עם סטלין הביאוהו אל המנהיגות הרוסית, תוך שהוא צובר עצמה, שנפלה רק מעצמתו של סטלין הכולי-יכול. אבל לאחר מלחמת העולם השנייה, כבר בשנת 1946, ירד מעמדו של ז'וקוב. הוא סולק מן הזירה הפוליטית וחזר אליה רק לאחר מותו של סטלין, ב-1953. ז'וקוב אשר נמנה עם תומכיו של כרושצ'וב, התמנה כסגן לשר ההגנה בממשלה הרוסית, ולאחר מכן לשר ההגנה. בשנת 1957 הוא נעלם שוב מהבמה הציבורית, וכשהופיע מחדש לאחר סילוקו של ניקיטה כרושצ'וב, ב-1964, היה אזרח מן השורה, ללא כוח פוליטי.

ספר הזיכרונות של המרשל ז'וקוב ראה אור ב-1969 והוא מהווה מסמך ראשון במעלה על ברה"מ במלחמת העולם השנייה.

שנות המלחמה, חש הקורא בספר את חסרונו של תיאור פעולתו של ז'וקוב לאחר מלחמת העולם, כאשר נטל חלק בהנהגה הפוליטית, והיה ממנהיגי ברה"מ בתקופת המלחמה הקרה. ייתכן שפרק זה בתולדותיו אסור עדיין לפרסום, ועד אז עלינו להסתפק רק בז'וקוב החייל.

היריעה הרחבה של הספר אפשרה לז'וקוב לאזכר בו מספר רב של מפקדים ומדינאים, מהם רבים שהיו במהלך מלחמת העולם השנייה בעלי מעמד וזוטר יחסית, ולאחר מכן ניצבו בשורה הראשונה של מקבלי ההחלטות במפלגה ובמדינה: כרושצ'וב, ברז'נייב, טימושנקו, סוקולובסקי, גרצ'קו ורבים אחרים. כן מתוודע הקורא גם לדמויותיהם של אישים שתרמו לעיצוב הצבא האדום, אבל לא השתתפו במלחמה. חלקם זוכה גם להארה חיובית מצד ז'וקוב ולדוגמה, פרונוזה וטוכאצ'בסקי.

הספר מלווה במנגנון הערות מקורי של המחבר, ובמנגנון הערות מדעי הכולל מכוא, מוספים והערות מערכת, אשר חובר בידי ד"ר מתתיהו מיזל, סובייטולוג מאוניברסיטת ת"א. כן מצורף לספר מפתח שמות, מקומות ועניינים אשר נערך בידי המערכת. כל אלה הופכים את הספר גם למקור מידע תכליתי על אישים, מאורעות ואתרים בברה"מ, ומספקים מידע שעד כה לא הובא בהיקף כה רב ובצמיח דות לתיאור היסטורי כה עשיר.

תיקון טעות

לצערנו התפרסמה תמונה זו בגיליון הקודם כשמתחתיה הסבר השייך לתמונה אחרת.

ההסבר הנכון הוא כמובן:

תומ"ת M-109 155 מ"מ בסמטה בבירות.

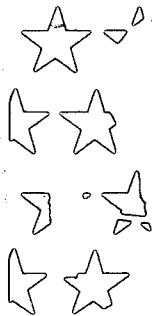
הספר מתאר את חייו של ז'וקוב מילדותו למות הסכל, דרך גיוסו לצבא הצאר, התנדבותו לצבא האדום בתקופת מלחמת האזרחים ב-1918, והצטרפותו למפלגה הקומוניסטית שנה לאחר מכן. עיקר הספר הוא תיאור הלחימה של הצבא האדום באויב הגרמני, וקודם לכן — באויב היפני במערכת בלקין-גול ב-1938. ייחודו של הספר בכך שהוא מביא עדות מפורטת ומזווית ראייה בכירה ביותר, על האומה הסובייטית בזמן מלחמת העולם השנייה, על יחסי הצבא, הממשל והמפלגה בברה"מ, על מקומו של המפקד במסגרת הצבאית-פוליטית, ועל בנייתו של הצבא האדום לאחר מלחמת האזרחים. למעשה זהו סיפורו של הצבא האדום — כיצד נוצר, כיצד נבחן במלחמת האזרחים בספרד, כיצד הושפע מן הטיהורים של שנות ה-30, וכיצד עמד במבחן המערכות הגדולות של מלחמת העולם.

ספר זיכרונותיו של ז'וקוב איננו הספר הראשון של גנרל סובייטי הזוכה לפרסום, ואף אינו הראשון המתורגם לעברית, אך זה הספר הראשון פרי עטה של אישיות כה בכירה, של מפקד ומדינאי ששרד שנים כה רבות בחוג האינטימי של הצמרת הסובייטית. זו עדותו הישירה של מי שעמד במרכז האירועים הצבאיים של מלחמת העולם השנייה, פיקוד, יעץ, תכנן ודיווח בכל הזירות והחזיתות החשובות, וזאת תוך כדי בנייה כפועל של תורת הלחימה של הצבא הסובייטי, יצירת כוחות השריון הגדולים של ברה"מ, תכנון וכיצוע של הקרב המשולב, שהופעלו בו כוחות שריון, אוויר, ארטילריה וחי"ר, פיתוח תורת ההתקפה המאסיבית בגלים ופיתוח עד למקסימום של "הכלה". בתוך כל אלה מתברר שז'וקוב הנו המפקד, שתחת פיקודו נמצאו יותר כוחות מאשר תחת פיקודו של כל מפקד אחר במלחמת העולם השנייה. הוא היה המפקד הבכיר "הנייד" ביותר בתפקידיו, ואין ספק כי דרכו הצבאית והשפעתו בזירות כה רבות ומגוונות, תרמו תרומה מכרעת לעיצובו של הצבא האדום, לעיצוב תורת הלחימה הסובייטית ולהתפתחות עצמתה של ברה"מ לאחר מלחמת העולם השנייה. לעומת התיאורים המפורטים המובאים בספר של שנות הילדות והנעורים ושל

טרוור

הספר, המציאות, התעודה

קיסר אמריקני

הספר "טרוור" הוא ספר זיכרונות של מפקד צה"ל מפורסם, המפרט על חוויותיו במלחמת ששת הימים. הספר מתאר את המאבק האישי והקולקטיבי של הצבא הישראלי מול הצבא המצרי, ומדגיש את חשיבות ההנהגה והאומץ של המפקדים. הספר הוא תעודה חשובה לתולדות מלחמת ששת הימים.

הספר "קיסר אמריקני" הוא ספר זיכרונות של מפקד צה"ל מפורסם, המפרט על חוויותיו במלחמת ששת הימים. הספר מתאר את המאבק האישי והקולקטיבי של הצבא הישראלי מול הצבא המצרי, ומדגיש את חשיבות ההנהגה והאומץ של המפקדים. הספר הוא תעודה חשובה לתולדות מלחמת ששת הימים.

הספר "ז'יקהוב זכרונות המושל" הוא ספר זיכרונות של מפקד צה"ל מפורסם, המפרט על חוויותיו במלחמת ששת הימים. הספר מתאר את המאבק האישי והקולקטיבי של הצבא הישראלי מול הצבא המצרי, ומדגיש את חשיבות ההנהגה והאומץ של המפקדים. הספר הוא תעודה חשובה לתולדות מלחמת ששת הימים.

הוצאת מערכות
משרד הביטחון וההגנה

הוצאת מערכות
משרד הביטחון וההגנה